

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI

UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Finland 100 år av självständighet:
  - Den nordiska livlinan
  - Mauno Koivisto
  - Finland och Estland
  - Kvinnor i finländsk politik
  - Kriminalromanen i Norden: Finland
  - Nordiska publicister: Jan-Magnus Jansson
  - Intervju med Jan Vapaavuori
  - Bokessä om Mannerheim
- Nordiska rådets 69:e session i Helsingfors
- Letterstedtmedaljen till Janne Virkkunen
- Översättarpriset till Gun-Britt Sundström

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 93 • 2017 • Häfte 4

NORDISK TIDSKRIFT 4/2017

INNEHÅLL

Artiklar

Finland 100 år av självständighet:	
Livlinan. Nordens betydelse för det självständiga Finland. <i>Henrik Meinander</i>	351
Mauno Koivisto – folkjär statsman. <i>Ralf Friberg</i>	359
Tanken på en tvillingstat Finland – Estland. <i>Seppo Zetterberg</i>	365
Kvinnor i politik – kvinnopolitik? <i>Sonja Sjöholm</i>	373
Kriminalromanen i Norden: 3. Finland. Skurkar från öst, rasism och obskyra detektiver i kriminalromaner på flera språk. <i>Tomi Riitamaa</i>	379
Ledande nordiska publicister: 3. Jan-Magnus Jansson. <i>Henrik Wilén</i>	389
<i>NT-Intervjun</i>	
Nordisten Jan Vapaavuori – Helsingfors nya borgmästare. <i>Henrik Wilén</i>	397

* * *

För egen räkning

Strategiska stegen framåt – nordiskt samarbete och gränshinder. <i>Mari Herranen</i>	401
<i>Krönika om nordiskt samarbete</i>	
Norden och EU/EES. <i>Anders Ljunggren</i>	405

* * *

Letterstedtska föreningen

Birgitta Malmros in memoriam. <i>Bert Isacsson och Eva Smekal</i>	409
Nordiska förtjänstmedaljen 2017 till Janne Virkkunen. <i>Guy Lindström</i>	411
Nordiska översättarpriset 2017 till Gun-Britt Sundström. <i>Lena Wiklund</i>	413
Miniseminarier med anledning av antologin "Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet". <i>Lena Wiklund</i>	415
Styrelser, medlemmar och anslag 2017	419
Anslagsutlysning 2018	443

* * *

Bokessä

Mannerheimgestalten. <i>Mats Bergquist</i>	445
<i>Kring böcker och människor</i>	
In på livet på Alexander "Alex" Stubb. <i>Anja Kuusisto</i>	453
Fascinerande korrespondens mellan väsensskilda syskonsjälur – Jean Sibelius och Adolf Paul. <i>Mats Liljeroos</i>	456
Dansk Sibeliusbiografi med fräscha infallsvinklar. <i>Mats Liljeroos</i>	458
Nordiska försvarstvillingar i allt tätare samarbete. <i>Henrik Wilén</i>	460
Hjalmar Söderberg i helfigur. <i>Anna Hedelius</i>	462
Uppbrott, genombrott, sammanbrott. Den svenska modernisten Sigrid Hjerténs liv och verk. <i>Lena Wiklund</i>	464
Ragnvald Blix – satirens nordiske mästare. <i>Lars-Åke Engblom</i>	468
Om Sverige–Norge under andra världskriget. <i>Torbjörn Nilsson</i>	470

* * *

Sammanfattning	473
Tiivistelmä.	474

HENRIK MEINANDER

LIVLINAN

Nordens betydelse för
det självständiga Finland

Henrik Meinander är professor i historia vid Helsingfors universitet. Artikeln bygger på det föredrag som han höll vid höstmötet med LF:s svenska avdelning den 4 december 2017 på Piperska muren i Stockholm.

Nobelstiftelsens långvarige VD och författaren Stig Ramel (1927–2006) beskrev i en av sina böcker Finlands historia som en byggnad i tre våningar. Fundamentet och första våningen murades under svenska tiden, andra våningen byggdes under ryska tiden och den tredje våningen har tagit skepnad under de nu 100 år som Finland har varit en självständig republik. Med andra ord, utan de svenska och ryska epokerna skulle Finland inte haft förutsättningar att den kaotiska senhösten 1917 ta steget ut och förklara sig en självständig republik.

Ramels liknelse är både konkret och övertygande. Dessutom stämmer den på ett intressant sätt överens med den amerikanska statsvetaren Pippa Norris påpekande om att samhällen och stater trots revolutioner och andra stora omvälvningar tenderar att fortsätta sin utveckling i den riktning de en gång börjat utvecklas: "Cultural change is path dependent." Norris tes har varit en av utgångspunkterna för ett finsk-svenskt forskningsprogram, som jag har lett under snart tre år och vars samlande antologi utkommer på svenska i mars 2018. Vi har utforskat hur Finlands och Sveriges demokratier utvecklades mellan 1890 och 2010-talet och lyfter fram tre drivkrafter som har bidragit till ländernas internationellt sett ovanligt stabila demokratier.

Tre drivkrafter

Den första av dessa drivkrafter har uttryckligen varit den långa linjen i Sveriges och Finlands politiska kulturer. Statsmakten, kyrkan och rättsväsendet fick redan på 1600-talet en central roll i ländernas gemensamma och senare parallella samhällsutvecklingar, vilket skapade en stabil grund för deras framväxande civilsamhällen och lokala beslutsorgan på 1800-talet och demokratiska reformer under de två första årtiondena av 1900-talet.

Men vårt forskarteam poängterar klart mera än den äldre forskningen att denna samhällsgrund inte ensamt kan förklara varför de nordiska länderna förmådde bättre än de flesta andra europeiska länder bibehålla sina demokratiska institutioner genom det stormiga 1900-talet. För det krävs också en

annan drivkraft. Samhälleliga kompromisser och socialt utjämnande reformer förutsätter långsiktigt växande ekonomiska resurser, det vill säga ett teknologiskt innovativt näringsliv med en exportsektor som är konkurrenskraftig i världsekonomin. Och inte nog med det. Även om den politiska kulturen och uppkopplingen till världsekonomin stödjer en demokratisk utveckling kan denna gynnsamma balans rubbas mycket lätt av krig, ockupationer och andra internationella kriser. Visst, de nordiska ländernas demokratiska utveckling har gynnats av deras politiska kulturer och goda positioner i världsekonomin. Men en minst lika betydelsefull drivkraft har i detta sammanhang varit den geopolitiska dynamiken, det vill säga ländernas perifera läge på den europeiska kontinenten. Det är just på den sistnämnda punkten som Finlands förutsättningar att hålla fast vid sin självständighet och demokratiska statskick har varit klart sämre än de övriga nordiska ländernas. Finland fick behålla sina svenska lagar, lutherska tro och ståndsprivilegier när landet 1809 anslöts till det ryska imperiet, vilket väsentligen innebar en fortsättning på den svenska tidens politiska kultur. Och tack vare den långa fredsperiod som därefter följde och de goda förbindelserna både till Ryssland och Östersjöländerna kopplades landets gryende industrinäringar i slutet av 1800-talet allt starkare till den accelererande världshandeln.

De övriga nordiska länderna upplevde en motsvarande utveckling. Men på grund av Finlands läge invid det ryska imperiets huvudstad S:t Petersburg återspeglade sig de tilltagande geopolitiska spänningarna i Europa mycket snabbare i den finländska samhällsutvecklingen. Först kom de av stormaktspolitiken föranledda förryskningsåtgärderna i Finland som drev fram en nationell front och krav på utökning av medborgarnas politiska rättigheter. Sedan följde rysk-japanska kriget och 1905 års revolution som för Finland utmynnade i en radikal lantdagsreform 1906. Och slutligen utbröt världskriget med ryska revolutionen i kölvattnet. Utan dessa geopolitiska förvecklingar hade Finlands självständighetsförklaring inte blivit aktuell på senhösten 1917. Landet hade utvecklats till en stat i staten. Men säkerhetspolitiskt var det så starkt bundet till Ryssland att förutsättningarna för en nationell suveränitet uppfattades ännu sommaren 1917 som totalt realistiska av de flesta omdömesgilla politiker och beslutfattare.

Denna skeptiska hållning till en reell suveränitet styrde de facto den borgerliga senatens agerande också under året 1918. Man tvekade inte att kalla Tyskland till hjälp för att kväsa revolutionen som vårvintern 1918 spred sig till Finland. Av samma skäl valdes en tysk prins till landets kung så sent som en månad före Tysklands kapitulation. J.K. Paasikivis senat var nämligen övertygad om att utan tyskt stöd skulle Finland förr eller senare på nytt slukas av Ryssland.

Nordiska återkopplingar

Men så gick det som knappt någon hade kunnat förutspå. Både Tyskland och Ryssland förlorade i första världskriget. Detta gav Finland och ett antal andra nyskapade stater mellan de två söndervittrade kejsardömena plötsligt en reell chans att befästa tursamt uppnådda självständigheter. När andra världskriget drygt tjugo år senare bröt ut var Finland däremot det enda av dessa randstater som hade lyckats bibehålla och förstärka sin parlamentariska demokrati. Finland hade nämligen i motsats till de övriga randstaterna kunnat bygga vidare på en politisk kultur, i vilken förmågan att lösa djupa samhällsmotsättningar i folkvalda organ redan hade förankrats när landets rycktes med i revolutionen och världskriget 1918.

Ett uttryck för denna beredskap var att fria riksdagsval arrangerades i Finlands redan tio månader efter de vita truppernas segerparad i Helsingfors och krigets förlorare, socialdemokraterna erövrade 80 av parlamentets 200 platser. Och i takt med att ett antal sociala reformer genomfördes tog socialdemokraterna allt mer medvetet avstånd från den revolutionära socialismen. Motsvarande modererande krafter gjorde sig gällande också på den borgerliga sidan, vilket manifesterades i 1919 års republikanska regeringsform, som definierade Finland som en parlamentarisk demokrati.

Till denna försonande utveckling bidrog i hög grad också Finlands nordiska kontakter, som tack vare den nyvunna statliga suveräniteten nu kunde utvecklas utan förbehåll. Ålandsfrågan hade onekligen väckt irritation på båda sidorna av Bottenhavet, men å andra sidan hade den blottat att det fanns en ömsesidig strävan att hitta en fredlig lösning på tvisten.

I många fall handlade finländarnas tilltagande nordism om en fördjupning av färdigt knutna band, såsom diverse yrkeskårers deltagande i nordiska kongresser och samarbetsorgan. Parallellt med detta intensifierades de finska myndigheternas och parlamentariska utredningskommittéernas nordiska kontakter i lagberedningen. Även i civilsamhället upplevdes en formidabel ökning av de nordiska kontakterna, vilket är lätt att konstatera om man läser till exempel epokens dagspress eller föreningshistoriker. Det var inte enbart de gemensamma kulturvärderingarna och samhällsformerna som underlättade saken. Lika viktigt var att svenska språket fortsättningsvis behärskades av i stort sett Finlands hela samhällselit. Det vill säga också av landets finskspråkiga elit som vid det laget intagit en dominerande roll i det offentliga livet.

Den enda samhällselit som under mellankrigstiden höll tydlig distans till Norden var de radikalt finsksinnade äktfinnarna, som företrädde närmast inom den akademiska ungdomen samt vissa fascistiska organisationer gav upphov till uppmärksammade demonstrationer mot både det svenska Finland och Sverige. Men när världsläget i slutet av trettioalet kärvade till såg den

finska statsledningen till att äktfinnarna blev nedtystade, eftersom de störde strävandena att få till stånd ett finsk-svenskt försvarsförbund. Det är viktigt att notera att det nordiska samarbetet ingalunda inskränkte sig till de borgerliga kretsarna utan engagerade i hög grad även den socialdemokratiska arbetarrörelsen. På 1930-talet gick de finska socialdemokraterna i samråd med sina nordiska partibröder medvetet in för att marknadsföra sig som regeringsdugliga folkrörelser genom att dämpa sin klasskamp retorik och framhäva sin lojalitet gentemot fosterlandet.

Geopolitisk förståelse

Strategin lyckades i alla nordiska länderna och fick långtgående konsekvenser särskilt för Finland. Våren 1937 fick republiken sin första blocköverskridande koalition och eftersom socialdemokraterna fortsatte som regeringsparti genom krigsåren axlade de ett betydande ansvar för Finland och säkrade samhällsfreden. Samtidigt underlättade deras regeringsansvar väsentligen kontakthållningen med svenska regeringen, vars tongivande ministrar var skånska socialdemokrater som fortfarande hade sina dubier gällande Mannerheim och det vita Finland.

Andra världskriget blev även i andra avseenden ett verkligt stresstest för Finlands nordiska samarbete. Under vinterkriget stod de övriga nordiska länderna för den avgjort största materiella och humanitära hjälpen till Finland. Över 8000 svenska och 900 norska frivilliga ryckte in på den finska nordfronten, vilket tacksamt noterades och dämpade finnarnas frustration över att i övrigt ha tvingats ensamma kämpa emot den sovjetiska övermakten.

Sveriges materiella stöd till Finland fortsatte på bred front även efter vinterkrigets slut. Även om Finlands militära allians med Tyskland under fortsättningskriget komplicerade saken fungerade Sverige nästan som utvidgad del av den finska hemmafronten. 80 000 krigsbarn evakuerades under krigsåren till Sverige. Tusentals allvarligt sårade frontsoldater vårdades på svenska sjukhus. Hösten 1944 tog Sverige hand om närmare 60 000 civilpersoner när den finska armén tvingades vända sina vapen mot tyskarna i Lappland. Och genast när vapnen hade tystnat i öster fick Finland betydande statslån från Sverige, med vilka man bland annat klarade av det stora krigsskadeståndet till Sovjetunionen.

Allt detta var ett ovärderligt stöd för Finlands självständighet och demokratiska samhällsordning. Svenskarna och de övriga nordborna visade allmänt taget också stor förståelse för det finsk-tyska vapenbrödrskapet. Man förstod att de geopolitiska realiteterna hade tvingat Finland att ställa sig på Tysklands sida. Alternativet hade i praktiken varit en sovjetisk ockupation och fullständig likvidation av landets nordiska samhällssystem.

Kalla krigets nordism

Den nordiska förståelsen för Finlands utsatta säkerhetspolitiska läge gjorde sig gällande även under kalla kriget och underlättade på många sätt landets inrikespolitik och nordiska samhällsutveckling. Även om Danmark och Norge snabbt anslöt sig till NATO och Sverige i hemlighet inledde ett militärt samarbete med Förenta staterna ledde detta knappt någonsin till att Finland skulle ha frysts ut från det nordiska samarbetet. Tvärtom fanns det en uppenbar vilja att i det tysta stödja Finlands västerländska samhällsordning. Finland togs med då man 1954 skapade en fri nordisk arbetsmarknad och följande år blev landet medlem i Nordiska rådet. Tre år senare undertecknade Finland tillsammans med sina tre västliga grannländer en överenskommelse om nordisk passfrihet.

Något som däremot kunde väcka irritation i de övriga nordiska länderna var president Urho Kekkonens sätt att bedriva Finlands östpolitik, eftersom han inför presidentval tenderade att utnyttja sina goda relationer till Moskva för att spela bort sina inhemska konkurrenter. Det var också känt att de sovjetiska diplomaterna i Helsingfors hade etablerat ett kontaktnät till landets politiska och ekonomiska elit och snabbt protesterade om de finländska medierna gav spridning åt kritiska nyheter om Sovjetunionen.

Men även i denna prekära fråga gick den nordiska välviljan och förståelsen vanligtvis före en kritisk granskning av Finlands finlandisering. Kekkonens ibland intrigerande östpolitik gav utdelning i utmärkta handelsavtal och större handlingsfrihet i landets västrelationer. Därför påminde den finska diplomatkåren enträget sina nordiska kolleger om att finlandiseringsdebatten inte hjälpte Finland utan enbart skadade dess anseende i väst. Motsvarande signaler erhöles också från Förenta staterna, som undvek offentlig kritik av det sovjetiska inflytandet på Finland och i stället i all tysthet stödde landets kontakter västerut genom frikostiga stipendier och betydande penningssummor till dess västsinnade partier via nordiska mellanhänder. Samtidigt som detta diplomatiska ränkspel pågick stärktes de finsk-svenska banden i rask takt genom en omfattande utflyttning av finsk arbetskraft till Sverige. Den mobiliserade mer än en halv miljon finländare och eftersom drygt hälften av dem stannade kvar i Sverige gav detta anledning till frekventa släktbesök över Bottenhavet och ett behov av allt större bilfärjor.

De nordiska kontakterna hade fungerat som en viktig motkraft till diverse geopolitiska hot mot Finlands suveränitet och demokrati under landets första halvsekel som självständig stat. Under självständighetens andra halvsekel fick dessa kontakter i allt högre grad en social och ekonomisk betydelse. Förutom den massiva emigrationen till Sverige kom den finländska välfärdsmodellen i allt väsentligt att byggas i ett tätt samarbete med de övriga nordiska länderna. Och när Finlands industrialisering fick fart på 1960- och 1970-talen ökade

detta märkbart på de nordiska investeringarna i landet och omvandlade det till en nordisk hemmamarknad.

Det oaktat kvarstod många hinder för en djupare integration med de nordiska länderna. Fram till Sovjetunionens sönderfall i början av 1990-talet var en säkerhetspolitisk koppling till NATO och ett EEC-medlemskap uteslutna alternativ för Finland. Det blev inte heller något NORDEK eller Nordsat på 1970-talet. Men precis som Finland var samhälleligt sett färdigt riggat för sin självständighet 1917 kom landets snabba orientering västerut på 1990-talet att underlättas av att landets ekonomi och kultur trots diverse förhinder redan var starkt förankrad till Norden och Västeuropa.

EU, NATO och Norden

Detta kom också tydligt fram då en betydande majoritet röstade för ett EU-medlemskap i den finska folkomröstningen hösten 1994. De säkerhetspolitiska skälen därtill vägde självfallet tyngst, men samtidigt upplevdes anslutningen också som en bekräftelse på att Finland precis som de övriga nordiska länderna hörde till den västerländska civilisationen. En del gör gällande att Finlands EU-medlemskap minskade landets intresse för nordiskt samarbete. På vissa områden har så säkert skett, vilket har gjort att en del finländare inte längre ser behovet av svenskan som obligatoriskt läroämne i de finskspråkiga grundskolorna. Men granskar man vad EU-medlemskapet i realiteten har inneburit för Finland är det uppenbart att det i många avseenden tvärtom har stärkt landets nordiska band och strukturer. Tack vare den EU-drivna ekonomiska integrationen är Finlands näringsliv, marknader och kommunikationer mer än någonsin uppkopplade till Sverige och övriga Norden. Ta en titt på konsumentrutan på varor som säljs i Finland. De är på alla nordiska språk.

Samma dubbla effekt gör sig gällande även i säkerhetspolitiken. Finland har enligt svensk modell sedan mitten av 1990-talet systematiskt integrerat sitt försvar med Förenta staterna och NATO. Men eftersom ingendera landet vill axla ansvar för Baltikums försvar undviker de ett fullvärdigt NATO-medlemskap och jämnar de istället på andra sätt marken för gemensamma operationer med tanke på en eventuell väpnad konflikt i Östersjöregionen.

Det längst tagna steget i denna riktning är Finlands och Sveriges så kallade värdlandsavtal som undertecknades med NATO 2014. Avtalet bekräftade att Sveriges och Finlands utmärkt framskridande inbördes försvarssamarbete inte bör uppfattas som ett alternativ till NATO-samarbetet utan tvärtom som en förstärkning av deras NATO-kopplingar. Skälen till att man gärna beskriver det finsk-svenska försvarssamarbete som ett sådant alternativ är inrikespolitiska och känslomässiga. Det känns tryggare att luta sig tillbaka på föreställningen om att Sverige och Finland alltså är militärt alliansfria och därför tyr sig

främst till varandra. Trots att detta i hög grad är en myt har ländernas NATO-drivna försvarssamarbete ändå haft många positiva följder för det nordiska samarbetet i Finland. Ett konkret exempel på det här är att det inte längre finns ett överhängande hot om nedläggning av Finlands svenskspråkiga truppförband i Ekenäs. Tvärtom har Nylands Brigad tack vare sitt svenskspråkiga manskap blivit en viktig resurs i både det finsk-svenska och nordiska samarbetet inom försvarssektorn.

Motsvarande EU-drivna processer som samtidigt bidragit till att stärka Finlands nordiska band finns det gott om. Det färska beslutet om att flytta Nordea-bankens huvudkontor från Sverige till Finland har i svenska medier begripligt nog beskrivits i negativa ordalag, även om skälet därtill inte i första hand var beskattningen utan bottnade i att man via euro-landet Finland kan dra större nytta av EU:s bankunion. Ser man på saken ur finländsk synvinkel torde beslutet bidra till att Finlands näringsliv och ekonomiska elit även i fortsättningen har utmärkta möjligheter att upprätthålla nära kontakter till Sverige och de övriga nordiska länderna.

EU-skeptikerna gör gällande att vi förr eller senare står inför en söndervittning av unionen och återgång till de själviska nationalstaternas Europa. Jag tror och hoppas naturligtvis att de har fel. Men även om deras förutspåelser skulle gå i uppfyllelse bör man minnas att de nordiska ländernas uppkopplingar till unionen ingalunda har splittrat dem utan snarast har integrerat och fört dem samman. Därför skulle en uppluckring av EU högst sannolikt utmyнна i att de nordiska länderna mer än någonsin vore benägna att söka gemensamma lösningar på framtidens utmaningar. Och skulle så ske hör Finland utan tvivel till dem som allra ivrigast greppar taget om sin nordiska livlina!

RALF FRIBERG

MAUNO KOIVISTO – FOLKKÄR STATSMAN

President Mauno Koivistos bortgång i maj 2017 kom att beröra Finlands folk starkt. En historisk epok gick i graven. Politiskt representerade han socialdemokraterna. President Koivisto var en sinnebild för den seiga generation av krigsveteraner som nu håller på att gå ur tiden. Koivisto, som var en populär och folkkär politiker, hann vara både finansminister, riksbankschef och två gånger statsminister innan han 1982 tillträdde som president.

Skribenten, ambassadör Ralf Friberg, var bekant med Mauno Koivisto i ett halvsekel. Ralf Friberg har bl.a. varit Finlands ambassadör i Köpenhamn, pressråd i Stockholm, informationschef vid Nordiska ministerrådet när sekretariatet fanns i Oslo, och medlem av Nordiska rådet.

Torsdagen den 25 maj 2017 stod en hel nation i respektfull givakt. Finlands folk var samlad i en sällspord enighet kring skildringarna i realtid från president Mauno Henrik Koivistos sista färd. Medborgarna kunde intuitivt känna, att en historisk epok som varit av största betydelse för deras liv, trygghet och välstånd nu gick i graven.

Mauno Koivistos egen levnadsbana ter sig unik. Med obändig energi, lust att lära och en formidabel förmåga att överleva både fysiskt och politiskt, förstod han att ta del av de möjligheter ett sargat men gryende välfärdssamhälle kunde erbjuda. Det vilar ingenting av den amerikanska idealbilden för framgång i Koivistos liv. I stället för myten om "from rags to riches" kan man citera den nordiska samhällsmodellen med dess möjligheter till en beundransvärd klassresa. "Oss väl och ingen illa".

En symbol för detta var handslaget. Mauno tog varsamt, mjukt och nästan ömsint i hand då han hälsade. I en hisnande parabol utgick familjevännen och emeritusbiskopen i Helsingfors Eero Huovinen i griftetalet just från dessa björnlappar som vid livets slut vilar i Guds hand. Fallenheten för snickeri och hantverk var påfallande. Att jobba med händerna var hans stora nöje.

Mauno Henrik Koivisto föddes den 25.11. 1923 i Åbo och avled i Helsingfors den 12.5. 2017 i en ålder av 93 år. Hans allra sista år präglades av en fortgående demens.

Mauno Koivistos barndomshem står kvar i arbetarstadsdelen Port Arthur i Åbo, en fattigkasern med trånga lägenheter. Museet är värt att besöka. Mauno förlorade tidigt sin mor och växte upp med ett sparsamt original till far. Pappan seglade bl.a. på åländska fyrmastbarkar som skeppstimmerman. På landbacken ägnade han vilodagen till att besöka olika frikyrkosamlingar i Åbo. Gossen Henrik blev i timmermannens fotspår en både bibelsprängd och skönsjungande ”psalmist”.

Från de första ungdomsåren och sedan hela livet ut präglades Koivisto av en stark pliktmedvetenhet förknippad med en genuin kärlek till fosterlandet. Denna inställning kan spåras då han i vinterkriget (1939-1940) anmälde sig som frivillig brandman och senare tog anställning vid en industri som framställde ammunition. Senare var han frivillig vid fronten i en militär brandkår.

Sina upplevelser under fortsättningskriget har Mauno Koivisto skildrat i boken *Ung soldat*, utgiven 2001 även på svenska. Han var snabbgevärs-skytt och använde ett ryskt gevär av märket Dektarjev. Emma, som bössan kallades, var ett eldkraftigt och välskjutande vapen men tungt att bära i terrängen. ”Emma” hittades i en av de vapengömmor som utrustades efter kriget. Arsenalen skulle vid behov vändas mot ryssarna.

Frivillig var denne reslige åbobo också som värmpfiktig i fortsättningskriget. Han ingick i en rekognoseringspatrull under ledning av en riktig stridstupp, löjtnant Lauri Törni. Mauno överlevde.

Inte ens Törnis elitmanskap fick några kartor. Soldaten, senare undersergenten Koivisto, präglade därför i varje ny terräng i minnet områdets särdrag, eventuella flyktvägar och möjligheter till att ta betäckning. Han ogillade om chefen för avdelningen gick i spetsen för truppen. Chefen var sällan bäst på att läsa terrängen, kanske inte heller snabbast. Om han skulle stupa, vem visste då vad truppens mål var och hur man skulle avancera, argumenterade mannen i ledet.

Ur ett vindfälle reste sig under en skärmytsling oväntat på en meters avstånd en rysk soldat. Kulan genomborrade huvan på Koivistos snödräkt. Det var inte lätt för en till grubbleri fallen ung man att acceptera den drakoniska principen: i krig måste man skjuta först eller bli dödad. Som många andra tog Koivisto del av Bibelns förkunnelse. Han var en seriös ung man, sina spritransoner skänkte han bort. Kortspel låg inte heller för honom. Hasard var annars ett verkligt gissel vid fronten.

Både smärtan över krigets fasor och de ohyggliga förlusterna under Nordens största artilleri- och pansarslag vid Tali-Ihantala sommaren 1944 ledde den blivande statsmannen till en insikt om att krig och våld inte leder till hållbara lösningar. Bara fredliga förhandlingar kan resultera i positiva resultat.

Efter krigsslutet knöt Koivisto kontakt med de lokala socialdemokraterna i Åbo. Åren 1944-1957 ägde en hård kamp om hegemonin inom arbetarrörelsen rum mellan socialdemokrater och kommunister. Koivisto skrev politiska

kommentarer i den lokala partitidningen under signaturen Timmermannen (fi. Puumies). År 1948 tilldelades han en strategisk post i den pågående kraftmätningen. Han blev föreståndare för hamnkontoret i Åbo och kunde styra jobben till en majoritet av de egna sjåarna. Åbo var då en livsviktig hamn för landet.

Med hjälp av en sociologisk metod kallad deltagande observation redovisade han i en doktorsavhandling för de sociala förhållandena i Åbo hamn.

Hans marschtakt var rask. Privatstudent 1949, därefter fil. mag. och fil. lic. 1953 samt fil. doktor 1956. Denna halsbrytande period inrymde också äktenskapet med småbrukardottern och ekonomen Taimi Tellervo Kankaanranta. De förblev ett par i över sextio år. Äktenskapet präglades av stark ömsesidig lojalitet, en lätt näbbig humor och för båda parter ett ousinligt intresse för politik samt de sköna konsterna. Paret fick ett enda barn, dottern Assi som tog sin examen i Uppsala. Hennes äktenskap är barnlöst.

1960-talet innebar i Finland televisionens genombrott. Koivisto visade sig vara en suverän personlighet i rutan och kunde förmedla ett intryck av hederlighet och samtidigt olycksbarn med beska sanningar. I tv-studion föddes mediapersonen Koivisto vars popularitet förblev så grundmurad att inte ens de besvärligaste ekonomiska kriserna kunde rubba den. Kontrasten till den majestätiska presidenten Urho Kekkonen var nära nog avgrundsdjup. Kronprinsen Ahti Karjalainen och Kekkonens politiska gudbarn Paavo Väyrynen, som båda var centerpartister, förblev chanslösa mot den folkkäre uppstickaren oberoende av det politiska läget.

Mauno Koivisto gjorde sig snabbt ett namn efter att 1959 ha flyttat till Helsingfors som direktör och senare vd för Arbetarsparbanken. Man visste att berätta att han läste ryska, försedde partiordföranden Rafael Paasio med information om nationalhushålllets utveckling, förekom i Paasikivi-samfundet och som grundare av en ny partiavdelning, den samhällspolitiska föreningen. Som ung, kanske beryktad, journalist träffade jag Koivisto privat redan 1965. Trots detta möte och många likartade omgav han sig aldrig med en doakör av sykofanter.

Arbetarsparbanken var en tid landets största sparbank och dess chef fick många uppdrag både inom företagsvärlden och andelsrörelsen. Hans samarbete med Rafael Paasio ledde till att han blev finansminister 1966 och statsminister 1968-1970. Vänstern hade en mycket ovanlig majoritet i riksdagen under perioden 1966-1970, men den förblev i stort sett maktlös. Inom vänstergrupper ledde detta till besvikelse och en ytterligare radikaliserings, först även med maoistiska förtecken, senare som stalinism. Koivisto sade sig bekänna sig till socialism i Eduard Bernsteins version. Det viktiga är rörelsen, inte målet. Han gick ut med en bitande, offentlig avrättning av ideologin i Agneta Pleijels skådespel ”Ordning härskar i Berlin”.

En andra gång blev Koivisto finansminister i Paasios kortlivade enpartiregering 1972. Därefter kom han att ”växa ränta” som chefdirektör för Finlands

bank. År 1979 ville en åldrande Urho Kekkonen blockera Koivistos fortsatta triumftåg i den allmänna opinionen. Denne pressades att ta emot posten som statsminister. I korridorerna väntade Väyrynen och Karjalainen på sin chans. Koivisto gällde för att vara obeslutsam och otydlig.

En jordbävning ägde rum i finländsk politik när Mauno Koivisto på hösten 1981 resolut satte sig emot den alltmer kraftlöse Kekkonens krav att han måste avgå. Koivisto sade på bästa sändningstid i tv, att han vägrar gå. Enligt grundlagen skall regeringen åtnjuta riksdagens, inte presidentens, förtroende. Kekkonen orkade inte längre slå tillbaka.

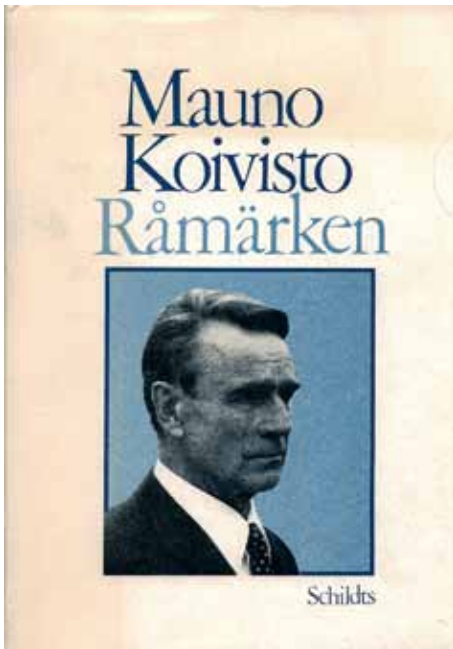
Presidentvalet 1982 blev en triumf för Koivisto, som han kunde upprepa sex år senare. Grundlagen skulle i detta konstitutionella brytningsskede ha gett presidenten chansen till en tredje period, men den tog han inte. Som romaren Cincinnatus "återvände han till plogen" när hans demokratiska mandat tog slut.

Koivisto hade pinats av alla de utväxter och det självsvåld som parasiterade på demokratis kropp under Kekkonens styre. Det var ett fögderi på Moskvas synnerliga nåd, en taktik som Kekkonen satt i ett alltmäta okontrollerat system från diktatorn Stalins tid och framöver. Det slutade i ett drama av klassiskt mått. Sovjetunionens ambassadör V.S. Stepanov uppträdde alltmer hotfullt och oblygt inför Finlands president. I sin sista dagboksvolym uttrycker

Kekkonen en djup rädsla för ryssarna. I aftonrodnadens sista timma hade hut gått hem.

Det var logiskt och väntat att Koivisto under sin andra period skulle gå in för att grundligt revidera grundlagen och inskränka befogenheterna för republikens president. Efter pensioneringen undrade Koivisto om reformerna hade gått alltför långt.

Vid behov kunde Koivisto ta till de konstitutionella hårdhandskarna. År 1987 bröt han upp en solid överenskommelse i de intrigerande politiska ledarnas kassaskåp då han med "manuell styrning" kallade högern och dess förre ordförande Harri Holkeri till regeringschef. Socialdemokraternas förre ordförande och fyrfaldige statsminister Kalevi Sorsa har

1983 utgav Koivisto "Råmärken" som bygger på utdrag av tal som han hållit 1980-83.

betecknat sin partikonkurrents politiska stil sålunda: ”Koivisto är som en gerillasoldat. Han siktar långt, förblir tystlåten om sina mål, försvinner snabbt och sopar igen sina spår”.

Dagens president i Finland, samlingspartiets Sauli Niinistö, sade i sitt griftetal i Helsingfors Domkyrka att ”president Koivisto inte var unik då han kände folket, det var folket som kände honom. Folket kände honom trots att hans budskap ibland betecknades som svårbegripligt eller svårtolkat. Folket var en klok uttolkare”.

En av Koivistos adepter var hans sekreterare under statsministertiden, själv senare statsminister och partiordförande, Paavo Lipponen. Han karaktäriserade under en efterföljande minnesstund sin tidigare chef som en person som i sig förenar ”en aristokratisk värdighet, ett ledigt uppträdande och ibland en underfundig humor”.

Koivistos gravvård finns på Sandudds begravningsplats och i det särskilda område där landets flesta statschefer är begravna som J.K. Paasikivi och Urho Kekkonen samt bland krigargravarna marskalk C.G. Mannerheim.

Även som statschef följde Mauno Koivisto ett slags gerillafilosofi. Man måste ha flera utgångar under ett dilemma. Han brevväxlade i hemlighet både med president George H.W. Bush och president Michail Gorbatschow. Det tedde sig som brevduvans diplomati. Med Bush förenade patrioten Koivisto konkreta erfarenheter av kriget. Och veteranens känslomässiga band. Gorbatschow såg i honom en förstående vän. Den hårt pressade rysen vädjade i en förstulen replik under ESK-mötet i Paris 1990 om hjälp. Brevväxlingarna gav direkt information, möjlighet att varsko om nya åtgärder och chanser att påverka utan offentlighet samt oberoende av UM:s information som enda källa.

Inför Sovjetunionens fall agerade Koivisto försiktigt. Danske utrikesministern Uffe Ellemann-Jensen låg hästlängder före i aggressiv retorik. Bakom kulisserna ägnade myndigheterna i Finland dock stora resurser och effektivt stöd både militärt, ekonomiskt och kulturellt. I synnerhet gällde detta Estland, men estniska medier och politiker riktade stundom bitter kritik mot Finlands låga profil utåt.

När kommunismen kapitulerat bortom östgränsen skedde saker igen i en rasande snabb takt. Fördraget från 1948 om vänskap, samarbete och ömsesidigt bistånd (VSB-pakten) förklarades ogiltigt i avsaknad av motpart. På samma sätt förklarade Helsingfors att fredsfördragets (Paris 1949) artiklar med begränsningar av landets militära kapacitet inte längre var i kraft.

I mars 1992 ansökte Finland om medlemskap i den europeiska gemenskapen (EG) och två år senare – Korfu 1994 – trädde medlemskapet i kraft. Finland hann med i samma sväng som Sverige och Österrike.

En vågdal i relationerna mellan Finland och Sverige inträffade då den västra grannen devalverade år 1982. Regerings- och bankkretsar i Helsingfors anklagade Stockholm för att ha agerat ensidigt och utan att informera sin granne. Koivisto trodde inte på bortförklaringarna, utan förblev länge bitter.

En annan besvikelse långt tidigare, var att Finland i sista minuten på våren 1970 hoppade av förhandlingarna om en nordisk ekonomisk union, Nordek. Koivisto ansåg att han hade blivit förd bakom ljuset, främst av dåvarande utrikesministern i hans regering 1968–1970, Ahti Karjalainen, men med president Kekkonens goda minne. Han ogillade starkt den machiavelliska tanken att låtsas vara med tills någon av de andra tilltänkta parterna slog back. Senare forskning har visat att Danmark under ledning av sina industrikretsar var i färd med att göra just detta.

Mauno Koivisto insåg reservationslöst Sveriges betydelse för Finlands ekonomi, kulturarv, statskyrka och rättsväsende. I en av sina böcker citerar han generalmajor Georg Olof von Döbelns avskedstal hösten 1808 i Umeå. Talet till arméns finska soldater är än i dag ett manande och retoriskt mästestycke.

Koivisto hade gett direktiv om att begravningsceremonin delvis skulle ske på svenska. Detta ägde rum i en språkpolitiskt hätsk atmosfär. Det var Koivistos sista tjänst och en uppskattad gest gentemot den svenska språkminderheten.

Han tog i sina anvisningar för riterna vid begravningen även hänsyn till sin egen generation, de 22 000 kvarlevande krigsveteranerna. Den uppskattade barytonen Jorma Hynninen framförde kraftfullt "Veteranens taptö", (Veteraanin iltahuuto). Mauno Koivisto var naturligtvis en sinnebild och symbol för den numera högst uppskattade veterangenerationen.

Själv umgicks han gärna, naturligt och anspråkslöst med sina frontkamrater och lade stort värde på deras sammanhållning och sällskap. Bankmannen Kari Nars, en nära medarbetare i Finlands bank, har samlat anekdoter och bon mots av Koivisto i en liten volym: *Mauno, optimistisk pessimist*. (Gamla kamrater från Åbo kallade honom helst Maukka, tilltalsordet Manu var en storstadsuppfinding). Vi kan döma själva. De anhöriga publicerade i dödsannonsen, föredömligt också på svenska, följande kända "fundering" ur Mauno Henrik Koivistos rika fatabur:

Om vi inte med säkerhet vet
hur det kommer att gå
kan vi anta
att allt går bra

SEPPO ZETTERBERG

TANKEN PÅ EN TVILLINGSTAT FINLAND – ESTLAND

Tankarna om fastare band mellan Finland och Estland kulturellt, politiskt och ekonomiskt var aktuella särskilt kring åren 1919-1920 då de båda länderna blev självständiga. I synnerhet i Estland fanns det en stark strävan i den riktningen, Finlandsbron. Idén om en tvillingstat har ersatts av en vision om en tunnel under Finska viken som skulle skapa en dubbelstad Helsingfors-Tallinn.

Seppo Zetterberg är professor em i historia vid Jyväskylä universitet och sedan 2004 ordförande i Letterstedtska föreningen i Finland.

En symbol för kontakten mellan Finland och Estland har länge varit begreppet Finlandsbron (på finska Suomen silta, på estniska Soome sild). Tanken på en bro över Finska viken som skulle förena de två språkligt besläktade folken med varandra återfinns redan i estniska folkdikter, men i allmänt bruk kom termen då den estniska nationella väckelsen hade kommit i gång på 1850-talet. Sett från söder började Finland ses som ett idealland och finnarna som förebilder för esterna. Den nationalromantiska bron till Finland blev politisk, när man kommer in på 1900-talet, då särskilt esterna började utveckla idén om en union eller en dubbelstat mellan Finland och Estland.

Redan Lydia Koidula, som höll på att utvecklas till esternas nationalskald, hade en klar vision. Koidula diskuterade med två finska deltagare i Estlands första allmänna sångfest i Tartu – J.R. Aspelin och C.G. Swan – bl.a. om ”närmandet mellan våra folk och språk.” Efter festen skrev Koidula till Fr. R. Kreutzwald, insamlaren av esternas nationalepos *Kalevipoeg*, som då tjänstgjorde som läkare i småstaden Võru i sydöstra Estland, att i de diskussioner han hade fört med de båda finnarna hade grundstenarna lagts för en bro till Finland.

I början av år 1870 skrev Koidula till sin finska förtjusning, läraren, författaren och översättaren Antti Almborg, att Finland i esternas sinnen och hjärta var liksom ett vidare och större fädernesland. På detta svarade Almborg att han hoppades att den dagen en gång skulle randas, då esterna och finnarna enade som självständiga nationer skall komma att delta i människornas stora kulturarbete.

Den romantiska och poetiska Finlandsbron började så småningom bli politisk. Den ”första estniska republikens” (1918-1940) mångfaldiga statsminister och republikens president 1938-1940 Konstantin Päts blev tvillingstaten Finland – Estlands mest värderade och aktiva tillskyndare.

Päts bodde i Finland som politisk flykting 1906-1909, först nära Helsingfors, sedan på Karelska näset. I början av 1909 publicerade han i en i S:t Petersburg utkommande estnisk tidning en vision i två artiklar ”Soome – Eesti sild” (Bron mellan Finland och Estland). Esterna hade inte något närmare kulturfolk intill sig än finnarna, skrev Päts. Därför borde mellan Finland och Estland speciellt de ekonomiska och kulturella relationerna utvecklas. På ekonomins område skulle man till exempel grunda en bank och anordna gemensamma lantbruksutställningar. På kulturens område kunde man anordna gemensamma sångfester, de estniska teatersällskapen skulle uppträda för finnar, och även nykterhetsrörelser kunde gå hand i hand, skrev Päts. Om ytterligare en gemensam nyhetsbyrå skulle sprida sanningsenlig information från båda länderna, skulle man befrias från det gamla systemet, där esterna okritiskt beundrade Finland och förhållandena där, medan däremot finnarna redan av skolböckerna fick lära sig att esterna var ett halvvt folk.

Gustav Suits och Friedebert Tuglas' visioner

Hösten 1917 blev läget i Ryssland alltmer kaotiskt. Gustav Suits, som hade bott i Finland över ett decennium, studerat vid Helsingfors universitet och senare blev professor i litteratur vid universitetet i Tartu (1924–1944), föreslog att Estland skulle försöka bli självständigt och försöka bilda en union med det likaså självständigblivna Finland.

Då Suits i november 1917 uppträdde vid den socialdemokratiska studentföreningen i Helsingfors gav han sin idé en mera exakt form. Mellan Finland och Estland borde bildas en union eller en tvillingrepublik, men inte en fast federation. Han ansåg att en tvillingrepublik mellan Finland och Estland var ett effektivt medel att garantera de båda ländernas självständighet och neutralitet under krig och fred.

Suits vision fick ett ganska svalt mottagande i Finland, men i Estland väckte den större uppmärksamhet. En av dem som förstod Suits var den i Finland mer eller mindre som landsflykting levande estnische Friedebert Tuglas, en ung författare och senare den stora gestalten inom estnisk kultur. I december 1917, när det ryska imperiet knakade i fogarna, skrev Tuglas essän *Soome sild* (Bron till Finland), i vilken han höll med om Suits tankar. Också Tuglas ansåg att idén om fullständig union mellan de båda länderna skulle förbli bara en dröm. Det kunde bara bli fråga om en realunion mellan två stater, dvs. som en sammanslutning i stil med Österrike-Ungern eller Sverige-Norge. Dess motiv skulle vara den konkreta nyttan likt den som en union kunde ha givit, och ett starkare försvar.

Det kunde aldrig uppstå ett samfällt finsk-estniskt folk, men däremot nog en gemensam finsk-estnisk kultur, alldeles som skandinaverna hade det, skrev Tuglas och fortsatte:

Föreställ er framtidsmöjligheterna; vid två kuster, rakt mittemot varandra, ligger två huvudstäder, Helsingfors och Tallinn, som skiljs åt bara av en båtresa på 3-4 timmar ---Detta skulle utan någon konkret Finlandsbro möjliggöra en känsla av samhörighet, ett brett samarbete och en stor kulturell blomstring, som i dag endast syns som en hägring på finska vikens gråblå vågor.

Suits åsikter kritiserades detaljerat av Mihkel Martna, som var medlem av Estlands socialdemokratiska partis centralkommitté och hade vistats i Finland som politisk flykting i årtal. Han sköt ned, ja rent av slaktade Suits hela idé i tre nummer av tidningen *Sotsialdemokraat* som utkom i Tallinn. Då Martna förde fram sin kritik i månadsskiftet november/december 1917 hade han ännu inte övergått till att stödja Estlands självständighet. Han skrev att Estlands självständighet bara var en oviss fantasi och att detsamma gällde en union mellan Finland och Estland. Martna underströk, att ett av problemen var Finska viken, som åtskilde de båda länderna. Kusten krävde försvar – stark flotta, rentav ubåtar och kustbefästningar – och skulle leda till stora kostnader, vilka de båda småstaterna inte skulle kunna betala.

Martna frågade retoriskt, om Finland och Estland hade några sådana gemensamma intressen, som skulle nödga dem att slås samman politiskt. Sådana fanns inte, svarade han, och därför saknade en samgång nästan alla förutsättningar. Den största exportartikeln för den finländska industrin var trävaror. Sådana behövde Estland inte, ty det exporterade själv trävaror. I Finland fanns det en stark pappersindustri, men det hade Estland också, och dessutom exporterade de båda länderna smör. Spannmål kunde Estland inte erbjuda Finland, för i Estland förslog det inte ens till eget behov och de maskiner och den apparatur som behövdes i Finland måste importeras, alldeles som i Estland. Båda länderna och folken hade, enligt Martna, ingenting att erbjuda det andra som detta nödvändigt behövde. Finland och Estland kompletterade inte varandra på ekonomins område.

Finland var nog mera förmöget än Estland, skrev Martna, men också Finland hade ont om kapital, så stöd till Estland var inte att vänta därifrån. Dessutom bildade Ryssland en kil mellan Finland och Estland, som hindrade landförbindelse och därmed också grundandet av en samfärd försvarsmakt.

Som avslutning på sin långa kritik skrev Martna att han faktiskt inte kunde hitta en enda omständighet, som skulle tala för en union mellan Finland och Estland.

Konstantin Päts och P.E. Svinhufvuds stora planer

Finland förklarade sig självständigt i december 1917, Estland i februari 1918. Det kejsrerliga Tyskland höll Estland ockuperat till november 1918, medan Finland däremot kallade på tysk hjälp i inbördeskriget som utkämpades i början av 1918 och förde en strikt tyskvänlig politik till november. Toppen på

denna var valet av en tysk prins till kung av Finland i oktober, men detta projekt gick under, när Tyskland kapitulerade i november 1918.

På grund av den tyska ockupationen hade de estniska politikerna gått under jorden eller flytt från Estland. Men tanken på en tvillingstat hade inte dött, utan utvecklades i hemlighet. Esterna var också nu aktiva. Deras motiv var konkret. Genom att närma sig det tyskvänliga Finland, ja kanske t.o.m. grunda en tvillingstat, skulle man kunna mildra en strikt tysk ockupation av Estland.

I medlet av april 1918 lämnade den senare överbefälhavaren för Estlands försvarsmakt, överstelöjtnant Johan Laidoner en mängd dokument till Finlands f.d. ministerstatssekreterare Carl Enckell, som befann sig i Petrograd (dvs. S:t Petersburg). Dessa skulle levereras till Finlands statsminister P. E. Svinhufvud.

Bland de papper som överlämnades till Enckell fanns också två planer som är intressanta för vårt tema: ”Grundmotiven för ett finsk-estniskt statsförbund eller en finsk-estnisk förbundsstat” och ett tillhörande ”Grundvalen för ett eventuellt finsk-estniskt statsförbund (förbundsstat)”. De var skisserade av Konstantin Päts, som befann sig under jorden i det ockuperade Estland.

I den första promemorian påpekas det, att de små folken riskerade att bli provinser, när de stora centraleuropeiska staterna utövade en aggressiv politik i Östeuropa. På grund av detta hot borde de små staterna hitta metoder att förena sina krafter. Med beaktande av Finlands och Estlands politiska, ekonomiska och kulturella situation föreföll det som om de båda broderfolken borde förena sig till en oavhängig förbundsstat. En sådan vore betydligt starkare än två separata stater.

En federation skulle ge båda folken stor ekonomisk fördel. De estniska lantbruksprodukterna skulle ha åtgång i Finland, och Estland skulle vara ett säkert marknadsområde för de finländska industriprodukterna. Också för Finlands handelsflotta och dess relativt väl utvecklade handelsmaskineri skulle ett aktivitetsområde öppna sig i de båda staternas tjänst. De till språket och kulturen besläktade folkens ”mycket nära samverkan” vore enligt PM:et mer än naturligt.

Tanken på ett förbund mellan finnar och ester hade inte utan orsak uppstått redan vid tiden för esternas nationella uppvaknande. Just ett förbund erbjöd en möjlighet inte bara att bibehålla, utan också att vidareutveckla de finskbesläktade folkens kultur, sades det i promemorian.

I det andra PM:et togs det konkreta upp. Där föreslogs det, att båda delstaterna skulle ha autonomi och eget parlament. Däremot skulle presidenten vara gemensam och väljas vid ett gemensamt möte med de båda parlamenten. Också utrikesministern, krigsministern och statsförbundets finansminister skulle vara gemensamma, varför utan vardera landet skulle ha en egen finansminister. Armén och dess högsta ledning skulle vara gemensam, och det var

nödvändigt att båda länderna enligt sitt invånarantal bidrog till de militära utgifterna och till värnplikten.

De lagstiftande organen i Finland och Estland skulle inom sig välja en delegation, som skulle ha kontroll över uppgörandet och följandet av budgeten. Samma delegation skulle också besluta om frågor beträffande krig och fred samt godkänna internationella avtal. Medborgarnas grundrättigheter skulle intas i grundlagen, som skulle stadfästas av båda ländernas parlament. Endast med deras godkännande kunde i framtiden ändringar göras i grundlagen. I Finland framförde statsminister P. E. Svinhufvud i slutet av april tankar, som kunde anses vara kommentarer till Päts förslag.

Svinhufvud frågade, om det inte kunde tänkas, att Estland på ett eller annat sätt anslöts till Finland. ”Till exempel så, att Finland + Östkarelen och Estland skulle bilda en dubbelmonarki, som skulle ha en gemensam kung”. Det gemensamma mellan de båda länderna kunde vara rent formellt (en personalunion) eller också i någon mån reellt, som det litet tidigare hade varit mellan Sverige och Norge, dock så, att vardera landet skulle ha separat representation i utrikes- och handelsärenden. Både Finland och Estland skulle dessutom ha sitt eget statskick.

Svinhufvud ansåg, att om Estland anslöt sig till Finland kanske bara löst, så kunde kilen mellan de båda länderna, Ingermanland, delas mellan dem, t.ex. så att Finland skulle få delen norr om floden Neva och Estland den söder om den. Den finländske statsministerns primära motiv tycks ha varit att skjuta undan Ryssland från havet. Planen på en finländsk-estnisk dubbelstat var bara ett sekundärt medel, genom vilket huvudmålet kunde genomföras.

Förhandlingar i Tallinn

Finlands regering sände på sommaren 1918 doktor Toivo T. Kaila till Tallinn för att bevaka Finlands intressen. I det av tyskarna ockuperade Estland stod Kaila i kontakt med bl.a. utrikesminister Jaan Poska, som befann sig i husarrest, och med generalmajor Ernst Pödder.

I medlet av oktober meddelade Kaila Svinhufvud och utrikesminister Otto Stenroth, att Poska hade inbjudit Finland att sända en företrädare till Tallinn för att förhandla. Den högste tjänstemannen vid utrikesministeriet, kanslichef K.G. Idman, reste över Finska viken. Enligt hans reserapport gällde förhandlingarna en tvillingstat Finland-Estland. Man var ense med esterna om, att de båda staterna skulle ha sin egen folkrepresentation, sin egen administration och sina egna lagar. Gemensamma skulle vara statschefen, ärenden rörande utrikespolitiken, militärväsendets högsta ledning och myntenheten.

Eftersom en tysk prins just hade valts till kung av Finland, diskuterades i Tallinn också, om en monarki möjligen skulle vara ett hinder för en förening

mellan Finland och Estland. Enligt Idmans rapport var den inte det, men esterna skulle hellre se en regent från ett annat håll än Tyskland. Den planerade dubbelstaten var till sina huvuddrag redan känd från Päts tidigare förslag. Det är dock intressant att observera, att också Finlands ledning hyste ett så stort intresse för saken, att den sände en högt uppsatt representant till Tallinn för att förhandla.

Frihetskriget närmar Estland och Finland

Estland frigjordes från den tyska ockupationen och Finlands politik lösgjordes från det tyska greppet. Estlands frihetskrig mot Råds-Ryssland började i slutet av november 1918 erbjuda nya möjligheter för planerna på en dubbelstat eller en union.

Finland hjälpte Estland i kriget genom att sända vapen och frivilliga. Estlands tacksamma parlament trodde i sitt den 27 december avsända hälsningstelegram, att det gemensamt spillda blodet även skulle förena Finland och Estland till ett politiskt förbund.

Ett förbund fick också brett understöd i den estniska pressen. *Waba Maa* skrev i en ledare att ett närmande mellan Finland och Estland skulle utgöra en fördel för de båda ländernas livsfrågor. Agrarernas *Maaliit* krävde rentav, att de finskbesläktade folken skulle förenas till ett politiskt Stor-Finland, som skulle sträcka sig från Ishavet till Estlands sydgräns. På samma linjer var också liberalernas *Postimees*, som hoppades på en finsk-estnisk union. Skriverierna i den estniska pressen kompletterades av en intervju med premiärminister Päts i finländska tidningar, där han åter utvecklade tanken på en union. Artikelns innehåll var välbekant. Finland och Estland skulle kunna bilda en republik. Dess president skulle bo i Helsingfors, och en gemensam politik föras i utrikes-, krigs- och finansiella ärenden.

Reaktionerna på Päts förslag var återhållsamma i Finland både bland politikerna och i pressen. I själva verket förtegs det finkänsligt. I bakgrunden fanns bekymret för den politiska belastning, som en union med Estland skulle utgöra för Finland. I Estland såg man saken på ett annat sätt. *Postimees* anslöt sig till Päts förslag, medan *Päevaleht* var något mera kritisk. Däremot var *Sotsialdemokraat* inte entusiastisk. Enligt denna tidning var Estland endast en alltför svag stat, och om det verkligen önskade självständighet, skulle det också ofrånkomligen behöva ett statligt närmande till Finland. Bakom tidningens positiva inställning kan det finnas ett hopp om att socialdemokraterna i båda länderna snart skulle bli det ledande partiet. Då skulle frändefolket, som på samma gång vore ideell broder, vara en naturlig unionspartner.

Konstantin Päts "testamente" och Johan Pitkas nygamla förslag

På hösten 1939 tvingade Sovjetunionen Estland att överlämna baser och att underteckna ett biståndsavtal mellan länderna. Sommaren 1940 förvärrades krisen, när Sovjetunionen började ansluta Estland, Lettland och Litauen till sig.

Under de sista stunderna av den första estniska republiken tog president Päts igen upp sitt gamla favorittema. På morgonen den 30 juli 1940 – samma dag som ryssarna förde bort honom från Tallinn – sände Päts till Finlands sändebud i Tallinn P. J. Hynninen ett PM, som något vilseledande har kallats Päts politiska testamente. I PM:et finns bekanta ekon från seklets början. Päts föreslog, att Estland skulle sammangå med Finland till en förbundsstat, som skulle ha gemensamt försvar, utrikespolitik, ekonomisk politik och myntenhet. Hynninen föredrog Päts promemoria i Helsingfors bl.a. för utrikesminister Rolf Witting och den tidigare utrikesministern Antti Hackzell. Med hänvisning till de svar han fått berättade Hynninen för Alexander Warma, Estlands f.d. sändebud i Helsingfors, att de finländska politikerna ansåg, att frågan borde dryftas mera, ty hela tanken var så ny.

Under de svåra förhållandena 1940 väckte Päts förslag sist och slutligen inte så stor uppmärksamhet i Finland. Men det visar, att Estland igen under krisen sökte trygghet i idén om en tvillingstat, alldeles som det hade gjort under frihetskriget. Det handskrivna originalet till Päts promemoria från sommaren 1940 hittades först 1992 i Helsingfors universitetsbibliotek, men innehållet var naturligtvis känt sedan länge.

Sovjetväldet som började i Estland varade den gången bara ett år. Då Tyskland ockuperade landet sommaren 1941, och Finland ungefär samtidigt råkade in i fortsättningskriget (1941-1944) mot Sovjetunionen, gav Johan Pitka, kommandör för sjöstridskrafterna under Estlands frihetskrig den 29 november 1941 till president Risto Ryti ett omfattande förslag om en union Finland-Estland. Förslaget liknade de tidigare idéerna från Päts. Inom unionen skulle länderna ha ett gemensamt statsöverhuvud. Gemensamma skulle också utrikespolitiken, militären och försvarsväsendet vara. Pitka sade sig vara säker på, att unionen skulle garantera för de båda broderfolken deras säkerhet, kulturlivets utveckling och ekonomins blomstring. Detta skulle leda Finland och Estland mot en lyckligare framtid.

Pitkas plan fick inte stöd av Finlands ledning. Utrikesminister Rolf Witting sade till tyska sändebudet i Helsingfors Wipert von Blücher, att Finland, i den händelse att kriget slutade med seger för Tyskland och dess allierade Finland, skulle ha övernog att göra med att bygga upp sitt eget förstörade område. Eftersom Finska viken var islagd ett halvt år, skulle Finland inte heller kunna försvara det estniska område som hörde till unionen. Och till råga på allt så var de båda folkens natur enligt Witting för olika, för att finnar

och ester skulle kunna växa ihop till ett folk. Han ansåg att största delen av Finlands folk var av samma åsikt.

Eftersom vi vid den här tiden firar hundraårsjubileet av både Finlands och Estlands självständighet, är den gamla språkbilden av Finlandsbron alltjämt levande. Nu talas det visserligen inte om en dubbelstat, utan bron till Finland symboliserar den trafik av miljoner passagerare och de tusentals ester arbetande i Finland som årligen överskrider Finska viken. I framtiden kan de kanske resa under den i en tunnel och enkelt ta sig mellan dubbelstäderna Helsingfors och Tallinn.

Översättning från finska:
Dag Lindberg

SONJA SJÖHOLM

KVINNOR I POLITIK – KVINNOPOLITIK?

Artikeln baserar sig på skribentens pro gradu-avhandling "Kvinnor i politik – kvinnopolitik? En jämförande studie om de kvinnliga riksdagsledamöterna i Finland och Sverige, deras socioekonomiska bakgrund och partitillhörighet samt politiska aktivitet mellan åren 1907–1932" (Åbo Akademi 2016).

Sonja Sjöholm är politices magister och filosofie magister och arbetar som lärare.

I en demokrati är rätten att rösta den elementära medborgerliga rättigheten. Så var dock inte fallet för drygt 100 år sedan i de nordiska länderna. Finland fick allmän och lika rösträtt 1906, medan landet ännu var ett storfurstendöme under Tsarryssland. Norges tur kom 1913, tätt följd av Danmark och Island 1915. Sverige var det sista landet i Norden som 1919 införde allmän och lika rösträtt.

Finlands ställning som en autonom del av Ryssland kan ses som en av orsakerna till folkets samhälleliga vaknande. Många av de finska kvinnorna hade varit med i storstrejken 1905 som öppnade nya möjligheter att påverka samhällsutvecklingen. Även det moderna partiväsendet som uppstod i Norden samtidigt med riksdagsreformen hade en social beställning. Det socialdemokratiska partiet tilltalade de fattiga och var ett naturligt val för en stor del av befolkningen.

År 1906, först i Europa, införde Finland allmän och lika rösträtt, och till 1907 års lantdag med 200 representanter valdes 19 kvinnor (9,5 %). Av dessa var nio från det socialdemokratiska partiet. De finländska kvinnorna var de första i världen att väljas till ett nationellt parlament eftersom kvinnorna i Australien förvisso fick rösträtt och valbarhet 1902, men använde sig inte av rättigheterna. Nya Zeeland hade infört allmän rösträtt 1893, men inte valbarhet för kvinnorna. Valdeltagandet i Finland bland män och kvinnor var högt: i de första valen röstade drygt 60 % av kvinnorna och cirka 70 % av männen.

Även om samhällsförändringarna i Sverige var mindre dramatiska, lämnade första världskriget spår efter sig i det svenska samhället. Kvinnornas krav om medborgerliga och politiska rättigheter kunde inte längre negligeras. De yttre omständigheterna var pådrivande orsaker till att allmän och lika rösträtt genomfördes. Förändringarna kunde göras behärskat, de statliga grundpelarna låg mera stabilt. I 1921 års riksdagsval i Sverige valdes en kvinna av 150 ledamöter till första kammaren (0,7 %) och fyra av 230 till andra kammaren (1,7 %).

Varför röstade den rikssvenska kvinnan inte på kvinnor? När rösträtten nådde alla, röstade kvinnorna i Finland aktivare på en kvinna än i de övriga nordiska länderna. Varför tog inte den rikssvenska kvinnan efter modellen från Finland och den finländska kvinnan? Man kan förundra sig över kvinnornas frånvaro i Sveriges riksdag. I litteraturen som berör Sverige och den svenska rösträttsrörelsen är det ont om hänvisningar eller antydningar att Finland skulle ha varit en modell för den svenska rösträttsrörelsen. Finland nämns, men inte mer än det. Trots en gemensam historia i över 600 år väckte inte de finländska kvinnornas frammarsch intresse i Sverige. De svenska rösträttskvinnorna sneglade inte österut, utan västerut. Storbritannien och suffragetterna intresserade mera.

Norge lyfter gärna fram att landet var den första självständiga nationen i Europa som gav kvinnorna rösträtt och valbarhet. Att kvinnorna lyste med sin frånvaro i parlamentet ända fram till 1921 års stortingsval är mindre känt. Det året valdes en kvinna, Høyres Karen Platou. I Danmark ordnades 1918 det första valet efter grundlagsändringen. Av folketingets 140 ledamöter var fyra kvinnor (2,9 %), av landstingets 76 ledamöter var fem kvinnor (6,6 %). Kung Christian X konstaterade surmulet efter valet att ”Ja, jeg synes nu hellere, at De skulle gå hjem at lave kaffe til Deres man!” Kvinnornas andel i folketinget var kring 2 % ända fram till 1945. På Island invaldes 1922 en kvinna, 7 år efter rösträttens införande.

I undersökningen "Kvinnor i politik – kvinnopolitik?" (Åbo Akademi 2016) granskas Finlands och Sveriges kvinnliga riksdagsledamöter under olika tidsperioder. För Finlands del var det åren 1907-1910, 1917-1919 och 1922-1924, för Sveriges del åren 1922-1932. Analysen bestod av två delar: i den första delen granskades, främst genom sekundära källor, skillnader och likheter i de finländska och svenska riksdagskvinnornas socioekonomiska och politiska bakgrund. I den andra delen analyserades via primärkällor deras aktivitet i riksdagen. Antalet riksdagsmotioner och deras innehåll undersöktes liksom vilka kvinnor som skrev motionerna som första undertecknare eller tillsammans med andra riksdagsledamöter. Som metod användes komparation.

Frågeställningen var om könet hade betydelse, hurudan politik kvinnorna bedrev i respektive riksdag under undersökningsperioden samt om kvinnorna kunde och ville använda sin ställning till att lyfta fram kvinnofrågor.

Som primära källor för den kvantitativa analysen användes parlamentstryck i Finland och Sverige och de motioner som kvinnorna under undersöknings-tiden deltog i, ensamma eller tillsammans med andra riksdagsledamöter. För Finlands del betydde det 2 082 motioner, varav 731 (35,1 %) hade kvinnliga undertecknare. Av dem hade 223 en kvinna som första undertecknare. 68 kvinnor valdes i olika omgångar till lant- och riksdagen.

I Sverige hade första kammaren under undersökningstiden 3 250 motioner av vilka 80 (2,5 %) hade kvinnliga undertecknare och av dessa hade 58 en kvinna som första undertecknare (Kerstin Hesselgren). I andra kammaren var siffrorna 4 961 motioner, 222 med kvinnliga undertecknare (4,5 %) och av dessa hade 73 en kvinna som första undertecknare. Nio kvinnor satt i andra kammaren under åren 1922-1932.

De socioekonomiska variablerna korrelerade till en del mellan riksdagskvinnorna i Finland och Sverige. I båda länderna var kvinnorna aktiva i partiarbete och kvinnoföreningar. De hade en tämligen lång politisk bakgrund och ett yrke. De var en brokig skara kvinnor från olika delar av sitt land med en klassbakgrund från adligt påbrå till ett inhysesshjons eller en pigas dotter, vilket vittnade om samhällen som byggde på det gamla ståndssamhället med stora sociala skillnader.

I båda länderna var kvinnorna i den politiska högern från medel- eller överklassen. Högerpolitiken tilltalade dem och motsvarade deras värderingar. Fadern representerade adeln och borgerskapet, militären, tjänstemän och jordbrukare. Många av dessa kvinnor hade utbildning, en del även universitetsexamen. I Finland återfanns två filosofie doktorer och flera magistrar som kvinnliga riksdagsledamöter. I Sverige hade två av fyra borgerliga kvinnor fått sin utbildning utomlands. I Finland var många borgerliga riksdagskvinnor folkskolläraryrinnor, av de svenska kvinnorna ingen. De borgerliga kvinnornas yrken var inte fysiska utan svarade mot deras samhällsklass.

De socialistiska kvinnorna kom från arbetarklassen och från fattiga förhållanden som möjliggjorde högst några år i folkskola. De hade skaffat sig yrken som sömmerskor, väverskor och tjänarinnor. De var både partipolitiskt och samhälleligt aktiva i nykterhetsföreningen och arbetade hårt för sociala frågor. Det politiska uppvaknandet hade skett tidigt, sannolikt på grund av den egna och familjens sociala ställning. Detta väckte ett behov av att försöka påverka kvinnornas och barnens tillvaro.

Kvinnorna företrädde olika yrkesgrupper som band dem till sin egen klass och kön. Deras världsbilder och politiska ideal sträcker sig från radikal socialism till kristen konservatism. Men att via parlamentariskt arbete försöka förändra det rådande samhället förenade dem över partigränserna.

De kvinnliga riksdagsledamöterna och deras bakgrund ger en inblick i ett socialt klassamhälle som genom rösträttsreformen och samhällets övriga utveckling, gav människorna oavsett kön en möjlighet till utbildning och till att skaffa sig en dragligare tillvaro och framtid. Den stora klassresan hade börjat.

Att kvinnorna överlag hade sämre kunskaper i förvaltning gällde för båda länderna. Skolan förberedde flickorna för ett liv i det privata, att anpassa sig till att vara nyttiga i hemmet.

Riksdagskvinnorna engagerade sig i samhällsfrågor och de socialistiska kvinnorna skaffade sig erfarenhet som talare och agitatorer. I Finland valdes det borgerliga kvinnor till riksdagen från flera partier. I Sverige var antalet partier färre, men de invalda kvinnorna var så få att det inte är möjligt att dra paralleller. Både i Finland och Sverige hade vänstern en utpräglad arbetarbakgrund, men yttre omständigheter radikaliserade den finländska arbetarklassen, också kvinnorna. Det här kulminerade i inbördeskriget 1918 och åren efter det.

Många av de socialistiska kvinnorna i Finland och Sverige var utomäktenskapliga barn till en ensam mor, något som saknar motsvarighet bland de borgerliga kvinnorna. Oavsett partitillhörighet var de finländska kvinnorna yngre än sina kollegor i Sverige. I båda länderna var de borgerliga kvinnorna ofta äldre, ogifta, hade högre utbildning och en stabil social bakgrund. De socialistiska ledamöterna däremot var yngre, lågt utbildade och gifta. I Finland förekom också socialistiska kvinnor som skilt sig, använde dubbelnamn samt en kvinna som levde i ett samboförhållande.

I den andra delen undersöktes antalet riksdagsmotioner som kvinnorna hade skrivit antingen som första undertecknare eller tillsammans med andra riksdagsledamöter samt motionernas innehåll, som kategoriserades med hjälp av olika sökord för att se om de lyfte fram kvinnofrågor.

Arbetarkvinnornas viktigaste frågor var de sociala: utbildning, arbetsförhållanden, lika lön för män och kvinnor, spörsmål kring graviditet, barnbegränsning, tryggande av ogifta kvinnors och deras barns ställning, åtta timmars arbetsdag samt förbud mot kvinnornas natt- och söndagsarbete. Kvinnor arbetade oftare än män inom socialsektorn, vården och skolan. Det var också svårare för kvinnor att komma in i politikens så kallade hårda områden. Kvinnor, såväl väljare som riksdagsledamöter, prioriterade sociala frågor, men partitillhörigheten påverkade hur de kvinnorelaterade frågorna skulle lösas.

De kvinnliga riksdagsledamöternas aktivitet överraskade positivt. Samtidigt som de gjorde kvinnofrågorna till sina egna, var speciellt de borgerliga kvinnorna i Finland aktiva också i andra frågor: grundlagsfrågor, förordningar kring den nya regeringsformen, lantdagsordningen, juridiska frågor och skattefrågor samt domstolsärenden. I Sverige tog kvinnorna upp liknande frågor, men inte i lika hög grad.

Antalet motioner som hade kvinnor som undertecknare var stort i Finland. I Sverige uppfyller materialet inte kriterierna för validitet alls, men även det kan ses som ett resultat. Att kvinnor inte röstade på kvinnor i Sverige och att deras aktivitet i riksdagen var blygsam kan vara ett resultat i sig.

Hypotesen var att de socialistiska kvinnorna överlag var aktivare än de borgerliga och att socialister var aktivare än borgerliga när det gäller kvinno-relaterade frågor. Det framkom att de borgerliga kvinnorna var aktivare som

motionsskribenter och undertecknare än de socialistiska. De var också aktiva i frågor som gällde barn och utbildning. För de socialistiska kvinnorna var ofta klass viktigare än kön.

De borgerliga kvinnornas breda engagemang rörande sociala orättvisor kan bero på att många kvinnor var lärare och via sitt yrke hade sett barnens ställning i samhället. Kvinnorna kunde fördomsfritt bortse från partigränserna och skriva motioner tillsammans. I Sverige motionerade Kerstin Hesselgren med manliga ledamöter från olika partier. På 72 % av hennes motioner var hon första undertecknare och i de flesta fallen även den enda. Det säger en del om hur ensam och kanske lite udda hon var som kvinna i riksdagens första kammare. Motionerna var oftast relaterade till kvinnofrågor.

Kvinnorna i andra kammaren var partitrogna, i materialet förekom inte gemensamma motioner mellan borgerliga och socialistiska kvinnor. Det låga antalet motioner ger dock inte möjlighet till att dra hållbara slutsatser. I båda länderna fanns det enstaka kvinnor som motionerade med män om så kallade hårda frågor. I Sverige stödde Bertha Wellin aktivt de manliga partikollegernas försvarspolitiska motioner. Kerstin Hesselgren och de andra svenska kvinnornas motioner under undersökningstiden visar att de engagerade sig för kvinnors civila, sociala och ekonomiska rättigheter. Kvinnorna hade skapat könsmönster i politiken.

I början var de socialistiska kvinnorna, både i Finland och Sverige, försiktigare och skrev färre motioner än de borgerliga kvinnorna. Det smala svenska materialet medger dock inte några konkreta slutsatser. För Finlands del kan man se en förändring i de socialistiska kvinnornas aktivitet under åren. Tio år efter rösträttsreformen var de socialistiska kvinnorna flitigare med att skriva motioner. De vågade ta mera plats.

Kvinnornas inträde i riksdagen ändrade på sakfrågorna. De lyfte fram frågor som förnyade det parlamentariska och politiska arbetet samt påverkade hela samhällsutvecklingen.

Kvinnorna förde, kan man påstå, en kvinnopolitik.

TOMI RIITAMAA

KRIMINALROMANEN I NORDEN

3. FINLAND

SKURKAR FRÅN ÖST, RASISM OCH OBSKYRA DETEKTIVER I KRIMINALROMANER PÅ FLERA SPRÅK

Tomi Riitamaa utgår i sin artikel från den långa kriminallitterära tradition som finns i Finland. Han tar även upp ett antal författare som slagit igenom på senare år, också internationellt. I förhållande till den övriga nordiska kriminallitteraturen inrymmer litteraturen i Finland såväl gemensamma som avvikande drag.

Riitamaa är doktorand i nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. I sitt avhandlingsprojekt undersöker han hur nyare finlandssvensk litteratur tas emot i Sverige.

Medan deckarförfattare från övriga Norden tagit världen med storm under de senaste decennierna och producerat bästsäljare på löpande band som gjort dem till veritabla världsstjärnor, har de finländska bidragen till det nordiska segertåget på den internationella deckarscenen varit relativt få.

Ändå märks även i Finland en lång kriminallitterär tradition, och i dag hör genren till de absolut populäraste, med representanter som kommit att dominera såväl bokhandlarnas topplistor som bibliotekens utlåningsstatistik. En och annan har också lyckats slå följe med sina nordiska systrar och bröder på den guldkantade vägen ut i världen. I den här artikeln söker jag först skissera den finländska kriminallitteraturens tidiga historia, sedan uppmärksamma några större genomslag under senare tid, för att avslutningsvis följa ett par röda trådar i den centrala produktionen.

I begynnelsen

Redan 1843, bara två år efter publiceringen av Edgar Allan Poes novell ”The Murders in the Rue Morgue” – vilken allmänt anses utgöra startskottet för deckargenren – introducerade den tjugofemåriga *Zacharias Topelius* gentlemandetektiven i Finland med novellen ”En natt och en morgon”, publicerad som följetong i *Helsingfors Tidningar* där Topelius vid tiden var redaktör. Novellen, som utspelar sig på en prästgård i södra Finland 1813 med en ung prästman som amatördetektiv, nämns sällan eller aldrig i kriminallitterära

översikter, kanske på grund av att den länge varit relativt okänd och inte utkom i bokform förrän 2012, då i Topelius *Samlade skrifter. Del IV. Noveller*. För den intresserade finns numera ”En natt och en morgon” också fritt tillgänglig på nätet (www.topelius.fi).

En annan litteraturhistorisk storhet, *Aleksis Kivi*, omtalas däremot ofta inte bara som den finskspråkiga romanens och teaterns fader, utan även som den som ska ha författat den första kriminalgåtan i Finland. Sista kapitlet i Kivis klassiker *Seitsemän veljestä* (1870 sv. Sju bröder, 1919) vigs nämligen till en ”det slutna rummet-gåta”.

Som första egentliga finländska detektivroman, oavsett språk, räknas emellertid *Min första bragd* från 1904, skriven på svenska av *Harald Selmer-Geeth* (pseudonym för Werner August Örn). Länsman Clas Eller får i uppdrag att utreda den förmögne fabrikanten Janne Thidéns försvinnande i skärgården utanför Helsingfors. I Finland, liksom i övriga Norden, började anglosaxiska deckare i översättning spridas på allvar i början av förra seklet. Influenser av sådana märks tydligt redan i ”Min första bragd”, där länsman Eller får hjälp av juristen Ivar Skarp, som mer eller mindre förläst sig på Edgar Allan Poe och Arthur Conan Doyle. Deras, och andras, inflytande är också stort hos *Rudolf Rikhard Ruth*, vilken ses som den finskspråkiga deckarlitteraturens egentliga fader. Ruth, som själv försörjde sig som privatdetektiv – och som en tid även satt i fängelse för utpressning – publicerade under pseudonymen Rikhard Hornanlinna 1910 två kortare detektivromaner, *Kellon salaisuus* och *Lähellä kuolemaa*, med privatdetektiven Max Rudolf i centrum, tydligt modellerad efter Sherlock Holmes, och vidare fem deckare under pseudonymen H. R. Halli.

Det första större kriminallitterära genomslaget i Finland stod emellertid *Mika Waltari* för. Waltari, internationellt mest känd för sina bästsäljande historiska romaner med *Sinuhe egyptiern* (1946) i spetsen, introducerade 1939 den sedermera mycket populära kommissarie Palmu i romanen *Kuka murhasi rouva Skrofin?* (sv. Vem mördade fru Kroll?, 1939), vilken förlänades första pris i en nordisk kriminalromantävling. Den lättretlige Palmu återkom året efter i *Komisario Palmun erehdys* (sv. Mysteriet Rygseck, 1941) och återupptod tjugotalet år senare i *Tähdet kertovat, komisario Palmu*. Waltaris tre Palmu-deckare filmatiserades 1960-1962, och en fjärde film kom 1969, denna utan romanförlaga. Även filmerna gjorde stor succé, och kommissarie Palmu tillhör fortfarande de mest kända fiktiva detektiverna i Finland.

Trots Palmus popularitet förblev Waltaris produktion av rena detektivromaner liten. Desto omfångsrikare verksarsenal bestod *Mauri Sariola* publiken med. Under trettio år, från 1956 fram till sin död 1985, utgav Sariola ett åttiotal böcker, varav ungefär hälften deckare där serien om kommissarie Susikoski – som uppgår till 33 romaner (plus ett tiotal följetonger i tidningar) – dominerar. Det var emellertid med advokaten Matti Viima, huvudperson i fem romaner,

som Sariola fick sitt internationella genombrott då han 1969 tilldelades det franska Prix du roman d'aventures för romanen *Lavean tien laki* (1961; sv. Fallgropen, 1972). Läst i dag framstår en stor del av Sariolas produktion som lätt föråldrad, inte minst på grund av den genomgripande konservatismen och den chauvinistiska tonen som kraftigt genomsyrar verken. Kvinnor karakteriseras genomgående utifrån deras utseenden; ömsom är de för feta, ömsom för smala, och då behagen inte uppskattas av den manliga blicken florerar uttryck som ”skata” och liknande ymnigt. Att deckarnamnet och varumärket ”Sariola” ändå långt efter Mauris död förblivit gångbart, visar det faktum att dennes fru *Tuula Sariola* under sitt namn åren 1989-2005 utgav sexton detektivromaner – bland andra några med kommissarie Susikoski i huvudrollen – som till del påstods bygga på makens ofärdiga manuskript. År 2006 uppdagades dock att böckerna i själva verket skrivits av makarnas långvariga vän *Ritva Sarkola*, vilket ledde till skandal, åtal och påföljande dom. Dikt och verklighet förenades i kriminalitetens tecken!

Men vart tog då svenskan vägen? Trots att kriminalhistorier alltså skrevs tidigt på svenska i Finland, ville det sedan aldrig riktigt ta fart. Den finlandssvenska deckarsituationen fram till och med sent 1900-tal kan i mångt liknas vid den isländska, som Katrin Jakobsdóttir skriver om i *NT* 1/2017; även den finlandssvenska utgivningen av kriminallitteratur var under lång tid både sporadisk och ojämn. Några renodlade deckarförfattare är svåra att finna; i stället var det oftast från andra sammanhang bemärkta författare och kulturpersonligheter som gjorde korta inhopps i branschen med en eller annan kriminalroman – bland de mest framstående kan här exempelvis nämnas *Anna Bondestam* med *Sällboda frivilla deckarkår* (1949) och *Bo Carpelan* med *Vandrande skugga. En småstadsberättelse* (1977).

Några moderna genomslag

Det svenska författarparet *Maj Sjöwall* och *Per Wahlöös* romansvit *Roman om ett brott* i tio band 1965-1975 blev, med sin skarpa samhällskritik och realistiska gestaltning av polisarbetet, stilbildande för deckarförfattare världen över, och inte minst i Norden. Den som i Finland närmast har kommit att associeras med detta nya uttryckssätt inom kriminallitteraturen är *Matti Yrjänä Joensuu*, som blev den som tog över den finländska deckartronen efter Sariola. Själv kriminalpolis på heltid under mer än trettio år, utgav Joensuu totalt tolv kriminalromaner åren 1976-2010, varav elva med kriminalkommissarie Timo Harjunpää i huvudrollen. Med vemodig blick betraktar Harjunpää samhället och den ondska, de missförhållanden och orättvisor det rymmer, och framstår med sina egna tillkortakommanden och sitt värnande om samhällets och den egna poliskårens svaga och illa omtyckta, som en av de mer humanistiskt lagda och sympatiska deckarhjältarna som befolkat genren. Även i Joensuus

romaner framträder en anda av exempelvis manschauvinism och rasism, inom poliskåren liksom samhället i stort, men där Sariolas kommissarie Susikoski och advokat Viima så att säga själva är en del av problemet, vägrar Harjunpää delta i jargongen och vädrar i stället sitt missnöje mot sådana yttringar. Joensuu skiljer sig även från sina tidigare författarkollegor i sättet på vilket han i romanerna genomgående söker förstå ondskans drivkrafter, vilket innebär att gärningsmännens historia och perspektiv i berättandet tar stor plats i syfte att försöka penetrera deras och brottens bakgrund, bevekelsegrunder och motiv. I Joensuus ambition att gestalta polisarbetet och ondskans yttringar så realistiskt och oförskönat som möjligt var de egna poliserfarenheterna naturligtvis till hjälp. Parallellerna som kan dras till Sjöwall/Wahlöös realistiska och samhällskritiska prosa till trots, var Joensuu emellertid ännu inte bekant med Roman om ett brott-sviten när han började skriva.¹ Inspiration hämtade han i stället exempelvis från belgaren Georges Simeons deckare och landsmännen Mika Waltaris, Väinö Linnas och Hannu Salamas verk.² Joensuus egna inflytande och betydelse för kriminallitteraturen i Finland och dess anseende kan inte nog poängteras. Under lång tid hade genren betraktats som lättare förströrelselitteratur utan större litterära värden. Då Joensuu 1982 som första kriminalförfattare tilldelades Statens litteraturpris för *Harjunpää ja kapteeni Karhu* (1981) innebar det – liksom de två nomineringarna till det prestigefyllda Finlandiapriset (1984 och 1993) – därför ett stort erkännande både för Joensuu själv och av kriminallitteraturen i stort. Joensuu, som är översatt till femton språk, vann därtill Vuoden johtolanka (Årets ledtråd), finländska deckarsällskapets pris för bästa kriminalroman, vid tre tillfällen.

Helt andra slags deckare, jämfört med Joensuus polisromaner, skriver *Antti Tuomainen*, vars sex fristående romaner – helt utan poliser i huvudrollerna – gjort stor succé både på hemmaplan och internationellt. I den dystopiska *Parantaja* (2010; sv. Helaren, 2012) låter Tuomainen sin kriminalhistoria utspela sig i ett framtida, på grund av miljökatastrofer översvämmat Helsingfors som håller på att försvinna i havet, och tangerar därmed på ett skrämmande aktuellt vis vår tids största ödesfråga: Vad kommer att ske med planeten, och oss, till följd av klimatförändringarna? "Parantaja" (vinnare av Vuoden johtolanka 2011) har till dags dato översatts till 25 språk och blivit utgiven i 28 länder, vilket gör den till en av de mest översatta finska romanerna någonsin och Tuomainen till en av dagens största finländska litterära fixstjärnor – även utan genreprefix.

Som märks i genomgången hittills har den manliga dominansen i den finländska kriminallitteraturen varit stor, åtminstone sett till större genomslag. Under 1990- och 2000-talen började deckare i Norden skrivna av kvinnor och med kvinnor i huvudrollerna, ofta feministiskt orienterade, slå igenom på

bredare front och inta bestsellerlistor världen över. I Finland bröts den manliga hegemonin härvidlag 1993 då *Leena Lehtolainen* – som långt tidigare debuterat med en ungdomsroman redan som tolvåring – introducerade kriminalkommissarie Maria Kallio i *Ensimmäinen murhani*. Kallio är en tuff och modig, humanistiskt inriktad och anarkistiskt lagd punkrockare som mot alla odds och mot vännernas förväntningar valt en myndighetsutövande yrkesbana som representant för lagens långa arm. Hon avancerar snart till kommissarie och senare rotelchef, och räds inte att ta fajten, oavsett om det gäller misogyna och trilskande kollegor och chefer eller våldsamma brottslingar. Hon har problem med den typiska, gammalmodiga kvinnorollen; huruvida hon ska skaffa barn, stiga in i modersrollen och bli tvungen att ta en paus från karriären vållar henne våldsamt och långvarigt huvudbry. Sedermera visar hon att det går att hitta en balans i de olika rollerna, som ansvarstagande och kärleksfull mor och maka, som tuff snut, som rivig rockbrud som gillar att festa och flirta. Det hela underlättas av att Kallio har en make som befinner sig på samma våglängd vad gäller jämlikhet mellan könen, och som har lika svårt att fördrå konservativa könsroller i hemmet. Som kvinna – och dessutom på en chefsposition – i den mansdominerade poliskåren tvingas Kallio emellertid pressa sig själv enormt för att prestera, för att visa att hon duger. Frustrationen bubblar emellanåt upp till ytan: ”Skammen och ursinnet rann tillsammans med svetten ner över min tröja, men ersattes istället av en känsla av ovärdighet. Jag fick ju inte misslyckas, jag måste vara minst två gånger så bra som någon av männen i huset. En fruktansvärt hård attityd hade psykologen sagt. Jag hade väldigt svårt för att benåda mig själv.” (*Ennen lähtöä*, 2000; *Falska förespeglningar*, 2005). Sviten med Maria Kallio omfattar till dags dato 13 titlar och har rönt stora framgångar, också internationellt. Böckerna har översatts till 20 språk – framför allt i Tyskland är Lehtolainens genomslag stort – och adapterats till tv-serie. I övriga Norden har dock Lehtolainen – likt flertalet av sina finska kollegor – haft svårare att finna sin plats och endast utgivits sporadiskt; kanske på grund av att antalet inhemska deckarstjärnor skapar trängsel på marknaden i dessa länder. Mottagandet i exempelvis Sverige kan oaktat detta te sig något märkligt: trots den vedertagna uppfattningen att många deckarläsare är ett författar- och serietroget släkte, har Kallio-serien råkat ut för en synnerligen hackig utgivning; översättningarna inleds mitt i serien, man hoppar över vissa romaner och återkommer med andra.

Lehtolainen har under lång tid tronat relativt ensam i toppen av en annars fortsatt starkt manligt dominerad finländsk deckarscen, något som märks tydligt då man betraktar pristagarlistan för Vuoden johtolanka: under prisets så här långt 32-åriga historia har det tilldelats kvinnliga kriminalförfattare endast fyra gånger, varav Lehtolainen blev den första då hon fick priset 1997

för *Luminainen* (1996; sv. Snöjungfrun, 2002). Under de allra senaste åren har dock en potentiell tronarvinge till Lehtolainen växt fram i specialläraren, punksångaren och performanceartisten *Kati Hiekkapelto*. Hittills har hon utkommit med tre romaner om den unga kommissarie Anna Fekete, som är född i Serbien med ungersk nationalitet och sedermera invandrad till den icke namngivna staden i norra Finland där hon bor och är verksam. Likt Kallio stöter Fekete fort på motstånd från misogynna företrädare inom poliskåren, men till skillnad från Kallio befinner sig Fekete i dubbelt underläge sett till hennes ursprung och de rasistiska strömningar som även här gör sig gällande. Hiekkapelto, som hittills är översatt till nio språk, har fått ett snabbt genomslag och hyllats stort; *Kolibri* (2013; på svenska 2017), *Suojattomat* (2014) och *Tumma* (2015) blev samtliga nominerade till det prestigefyllda brittiska Petrona Award för bästa nordiska kriminalroman, och "Suojattomat" tilldelades Vuoden Johtolanka. Tillsammans med Tuomainen hör Hiekkapelto till de allra främsta i den yngre generationen finländska kriminalförfattare.

Även den finlandssvenska kriminallitteraturen har, efter kräftgången som påtalats ovan, börjat röra på sig under senare decennier, men ännu utan det stora genomslaget utanför den inhemska marknaden. Den omfångsmässigt klart största deckarsviten står *Staffan Bruun* för. Med *Club Domina* (1992) introducerade han journalisten Burt Kobbat, en chauvinistisk, rasistisk, allmänt politiskt inkorrekt och smått alkoholiserad tölj. De actionfyllda och samhällssatiriska Kobbat-romanerna, som till dags dato räknas till tio, utspelar sig alltid några år in i framtiden och tar var och en fasta på ett potentiellt närliggande samhällshot eller -fenomen, som sprider sina tentakler från Finland ut i världen. Störst internationell spridning har dock litteraturprofessorn och poeten *Torsten Pettersson* fått, vars två romaner med kommissarie Harald Lindmark – ett slags lågmäld och tillbakadragen antites till Burt Kobbat – översatts till åtta språk.

Den veterligen hittills enda seriellt återkommande kvinnliga finlandssvenska deckarhjälden är överkonstapel Vera Gröhn, som figurerar i en kvartett rosade deckarromaner av *Marianne Peltomaa*. Den första, *Inget ljus i tunneln* (2004), ligger även till grund för en miniserie som visats på tv både i Finland och Sverige. De två senaste åren har emellertid könsbalansen även här kommit att justeras något, med deckardebuter av flera yngre författarinnor. Bland dessa marknadsfördes den annars redan väletablerade *Johanna Holmströms* första renodlade kriminalroman *Hush Baby* (2015) strategiskt av förlagen med det gångbara och inkluderande epitetet "Nordic Noir". Den utgavs även som delupplaga i Sverige, något som är förunnat ytterst få finlandssvenska deckare, och därtill har översättningsrättigheterna i skrivande stund sålts till fyra länder.

Under 2000-talet har också flera av de mest ansedda finlandssvenska författarna tänjt på genregränserna med böcker som befinner sig i detektivromanens

utmarker, exempelvis *Monika Fagerholm* i flera fall, och *Kjell Westö*, vars *Hägring* 38 (2013) bland annat erhöll Nordiska rådets litteraturpris och blev nominerad till en Petrona Award.

Finska och svenska i all ära, men ”kriminalromaner på flera språk”, som rubriken till föreliggande artikel anger? Jo, två av de mest intressanta och hylade finländska kriminalromanserierna under senare år är faktiskt skrivna på tyska respektive engelska. Tyske *Jan Costin Wagner* (delvis boende i Finland med sin finska fru) har kritikerrosats för sina lågmälda psykologiska thrillers med Kimmo Joentaa från Åbopolisen i centrum, och likaledes hann den häromåret allt för tidigt bortgångne amerikabördige *James Thompson*, bosatt i Finland under sina sista femton år, vinna stort inhemskt och internationellt anseende med sin något våldsammare romanserie med kommissarie Kari Vaara – i början polischef i Kittilä i finska Lappland, sedermera verksam vid Helsingforspolisen – i huvudrollen.

*Ett par röda trådar – och en och annan avvikare –
i sentida finländsk kriminallitteratur*

Kriminallitteraturen i Finland har vuxit ut till en numera omfattande och varierande fauna, som inrymmer såväl gemensamma som avvikande drag i förhållande till den övriga nordiska. Ett tema – som förvisso är förekommande även i övrig nordisk kriminallitteratur, men som är extra påtagligt i finländsk sådan – är förhållandet till Ryssland och till representanter ur dess befolkning. I sin utmärkta artikel ”Next to the Final Frontier” har Paula Arvas noterat hur gestaltningen av ryssar i finländsk kriminallitteratur genom historien följt den geopolitiska pendeln och det dramatiska förhållandet mellan länderna: under 1930-talet framställdes ryssar som våldsamma, djuriska och barbariska bolsjeviker; under tiden för vinter- och fortsättningskrigen som kriminella och spioner. Den långvariga vänskapspakten efter krigen innebar att ryska skurkar försvann från kriminallitteraturen; tidens delikata politiska och kulturella läge gjorde det mer eller mindre omöjligt att framställa ryssar i negativ dager ens i populärkulturen. Med Sovjetunionens fall återvände de ryska skurkarna, och i dag kryllar det åter av dem i finländska kriminalromaner. Arvas visar i sin artikel hur ryssar ofta framställs som ”de Andra” i förhållande till sina inhemska läsare; exotiska och marginaliserade.³ Denna negativa objektifiering hamnade, långt efter vänskapspaktens dagar, åter i politiskt sökljus i anknytning till den populära deckarförfattaren *Ilkka Remes* fjärde kriminalroman, *Ruttokellot* (2000), kring vilken Finlands dåvarande utrikesminister Erkki Tuomioja uttryckte sin besvikelse: ”Det gemensamma draget i hela Remes produktion tycks vara att all möjlig ondska kopplas till Ryssland och ryssar. Det är ledsamt att tänka, att detta kan vara hemligheten bakom deras [romannernas] framgång.”⁴

En intressant avvikare i Rysslands-spåret presenteras i *Matti Rönkäs* hylade deckare med Viktor Kärppä i huvudrollen. Som finsk ingermanlänning, född och uppvuxen i Sovjetunionen men sedermera ”återinflyttad”, försörjer sig Kärppä som privatdetektiv och allehanda affärsman i Helsingfors med en fot i vardera kulturen, på var sida gränsen och på var sida lagen. Även om de kriminella elementen också här ofta har rysk bakgrund, skildras det hela ur ”den Andres” perspektiv, där läsaren får stifta bekantskap med den misstänksamhet och diskriminering som både ingermanlänningar och ryssar ofta möter i det finska samhället. Rönkä, som är översatt till 13 språk, tilldelades som första (och hittills enda) finländare Skandinaviska kriminalsällskapets pris, Glasnyckeln, för bästa nordiska kriminalroman 2006, för den tredje boken i serien, *Ystäväit kaukana* (2005, sv. Vänner långt borta, 2014).

Vid sidan av den geopolitiska närheten, kan en delförklaring till att rollen som ”den Andra” i finländsk kriminallitteratur i så hög grad tilldelats ryssar vara att Finland under lång tid varit ett relativt slutet land, med ett mycket ringa flyktingmottagande, jämfört med exempelvis Sverige. I takt med den ökande invandringen har teman som integration, hedersvåld och rasism – som inte är kopplad till det ryska – också gjort sig gällande i finländsk kriminallitteratur, inte minst hos Lehtolainen, Hiekkapelto och Thompson. Medan missförhållanden inom poliskåren och i samhället i stort betraktas och kritiseras av inhemska ”insiders” med integritet hos exempelvis Joensuu – starkast uttryckt i *Harjunpää ja heimolaiset* (1984; sv. Stamfejden, 1984), som kretsar kring romernas utsatthet – och Lehtolainen – till exempel i *Minne tytöt kadonneet* (2010; sv. Var är alla flickor nu?, 2012) – har både Rönkä och Hiekkapelto konstruerat invandrade huvudpersoner som via sitt outsiderperspektiv och sin egen utsatthet kan upptäcka och belysa rasistiska strukturer ur nya vinklar. Oftast är det ingen vacker samhällsbild som presenteras; till exempel låter amerikabördige Thompson sin Kari Vaara – som förvisso själv är finländare men som med hjälp av sin amerikanska fru ofta söker betrakta det finländska samhället med en utomstående blick – i *Snow Angels* (2009) frankt beskriva Finland som ”ett xenofobiskt land”.

Som påpekats ovan bär finländsk kriminallitteratur flera gemensamma drag med den från övriga Norden – Paula Arvas nämner den samhällskritiska, realistiska police procedural-traditionen som central. Men trots att även den finländska deckarhjärten oftast är en polis, skiljer sig – som också Arvas påpekar – finländska kriminalromaner många gånger från till exempel svenska i det att flera har småkriminella fiffjar-typer som huvudkaraktärer. Här kan nämnas, förutom ovan omtalade Viktor Kärppä, exempelvis *Harri Nykänens* hårdföra Raid, som också tagit steget från böckernas värld till tv-seriens, vilken även sändes i USA och där vann popularitet.⁵ Barry Forshaw har också påpekat

att finländska kriminalförfattare, oftare än sina nordiska grannar, visar upp ett lekfullt och utmanande förhållningssätt till genrekonventionerna.⁶ Ett uttryck för detta – och måhända för en underfundig finländsk humor – kan vara, tänker jag, att flera huvudpersoner har för detektiver något obskyra huvudsysslor. Vi kan ta exempelvis finlandssvenske *Benjamin Laustiolas* taxichaufför Bartolomeus ”Barry” Landstam, och likaledes finlandssvenske *Tom Paxals* krematorievaktmästare John Ström. Eller varför inte, som Tapani i Antti Tuomainens tidigare nämnda ”Parantaja”: en misslyckad poet. Även detta kan en lyckad detektiv vara.

Noter

1. Paula Arvas, ”Contemporary Finnish Crime Fiction: Cops, Criminals and Middle Men”, *Mystery Readers Journal*, Volume 23, No. 3, Fall 2007, <http://mysteryreaders.org/journal-index/scandinavian-mysteries-2/#arvas> (10.7.2017).
2. Barry Forshaw, *Death in a Cold Climate: A Guide to Scandinavian Crime Fiction*, Palgrave Macmillan 2012, s. 152f.
3. Paula Arvas, ”Next to the Final Frontier: Russians in Contemporary Finnish and Scandinavian Crime Fiction”, i: Paula Arvas & Andrew Nestingen, *Nordic Crime Fiction*, University of Wales Press, 2011, s. 115–125.
4. Min översättning. I original: ”Yhteinen piirre Remexen koko tuotannossa näyttää olevan kaiken mahdollisen pahuuden liittyminen Venäjään ja venäläisiin. On surullista ajatella, että tämä saattaisi olla niiden menestyksen salaisuus.” <http://tuomioja.org/kirjavinkit/2001/01/ilikka-remes-ruttokellot/> (9.7.2017).
5. Arvas, ”Contemporary Finnish Crime Fiction: Cops, Criminals and Middle Men”.
6. Forshaw, s. 146.

HENRIK WILÉN

LEDANDE NORDISKA PUBLICISTER

3. JAN-MAGNUS JANSSON

Jan-Magnus Jansson (1922-2003) var en av sin tids ledande finländska publicister. Han var chefredaktör för *Hufvudstadsbladet* (Hbl) 1974-87. Redan som ung drogs han till publicistiken via tidskriften *Nya Argus*, åren 1959-66 var han tidskriftens chefredaktör.

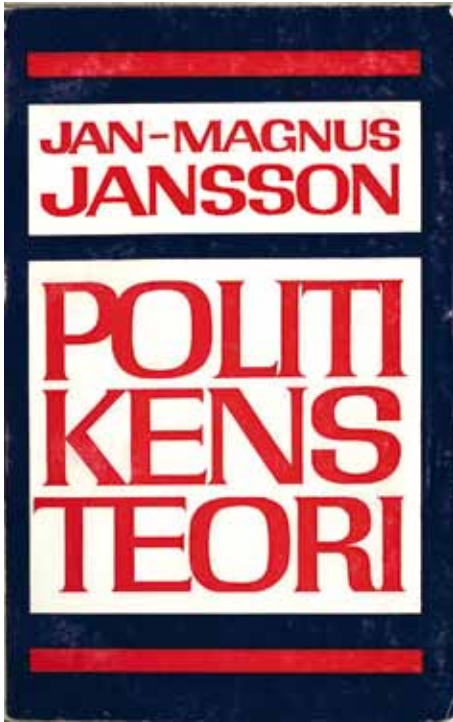
Henrik Wilén var knuten till *Hbl* 1980-95 och fortsatte som kolumnist fram till 2012 i egenskap av pressråd i Oslo, kulturråd i Stockholm och direktör för Nordiska ministerrådets institut i Helsingfors. Idag är han förbundssekreterare för Föreningarna Norden i Köpenhamn.

Den av idrott ointresserade Jan-Magnus Jansson var utan tvekan en mångkampare. I egenskap av vetenskapsman, politiker och publicist gjorde han ett stort avtryck i samhällsdebatten i Finland under många decennier. Titlarna varierade under årens lopp – professor, kansler, partiledare, minister, chefredaktör – men på hans visitkort stod oftast endast namnet. J-MJ var vad man kunde kalla en betydande politisk tänkare och opinionsbildare. En hövding bland landets svenskspråkiga befolkning, men i alla sina roller nådde han också utanför språkgränsen och som publicist blev han känd även i övriga Norden. När Finlands delikata situation under kalla kriget skulle förklaras för utländska journalister sände Utrikesministeriet dem ofta till Mannerheimvägen 18, dvs. *Hbl*:s adress, där J-MJ lade ut texten.

Jan-Magnus Jansson växte upp som enda barnet i en professorsfamilj i centrum av Helsingfors. Han beskrev sig själv som ett introvert barn och var utan tvekan intellektuellt lagd. Sin första diktsamling *Morgon och uppbrött* publicerade han 22 år gammal. Det blev en till, *Enskild* (1952), men efter det glödde hans penna främst för vetenskapen, politiken och journalistiken.

Vetenskapsmannen

Som statsvetare var J-MJ fokuserad på frågor kring demokrati. Han disputerade 1950 vid Helsingfors universitet på en avhandling om Hans Kelsens statsteori. Avhandlingen var ett verk i gränslandet mellan statskunskap och filosofi och bedömdes med vitsordet laudatur. Speciminationsarbetet *Frihet och jämlikhet. En studie över den politiska demokratin* (1952) var ett teoretiskt

verk av hög klass. Boken vänder sig till den breda allmänheten och lyfter fram jämlikheten och vikten av att delta i demokratibygget. Den kom att bli något av ett liberalt grunddokument.

Blott 32-år gammal utsågs Jansson 1954 till statsvetenskapliga fakultetens första ordinarie professor i allmän statslära. 1969 utkom klassikern *Politikens teori*, en lärobok i statskunskap som generationer av statsvetare (både svenskspråkiga och finskspråkiga) tenerat på. Efter det publicerade han sparsamt med vetenskapliga böcker och hans betydelse inom universitetsvärlden kom huvudsakligen att handla om insatsen som lärare och handledare av doktorander. Statsläran var en ny disciplin och blev synnerligen populär under 1960-talet. Många

politiker, forskare och opinionsbildare är det som professorn Jan-Magnus Jansson vägledde under sin förhållandevis korta period vid universitetet.

Han lämnade professuren 1974, men återkom till den akademiska världen när han valdes till kansler för Åbo Akademi 1985. Ett värv han skötte fram till 1990. I samband med provvalet till kanslersämbetet – J-MJ hade meddelat kollegiet att han står till förfogande endast om han vinner provvalet – höjdes en och annan kritisk röst bland Åbo-professorerna som undrade om hans vetenskapliga meriter var tillräckliga. Från statsvetenskapliga sektionens sida framhölls att så var fallet.

Politikern

En av J-MJ:s kändaste deviser, uttalad på Svenska folkpartiets partidag 1966, var att ”en statsvetare som inte sysslat med praktisk politik är som en kirurg som inte utfört en enda operation”.

Själv hyste J-MJ stort intresse för praktisk politik och han betraktade medlemskapet i Nyliberala studentförbundet 1940 som sin första politiska handling. Medlemskapet var ett ställningstagande mot nazismen. 1948 var han ordförande för styrelsen och 1954-57 fungerade han som förbundsordförande.

10 år senare aktiverade han sig i samband med den så kallade notkrisen hösten 1958 då påtryckning från Sovjetunionen tvingade socialdemokraten K-A Fagerholms regering att avgå. I den svängen grundade J-MJ tillsammans med andra utrikespolitiskt engagerade personer Paasikivi-samfundet. Ordförande för samfundet var han i två repriser, 1965-66 och 1976-85.

Tack vare sina många förtroendeuppdrag och stora intresse för politiska processer gled J-MJ lätt in i partipolitiken. I början av 1960-talet engagerade han sig i Svenska folkpartiet och valdes 1964 till vice ordförande. Partiordförande blev han två senare. Som partiledare prioriterade J-MJ den så kallade mittenpolitiken, utrikespolitiken och de svenska frågorna. Mittensamarbetet mellan sfp, centerpartiet och liberala folkpartiet innebar i praktiken att sfp ställde sig tätt intill centerpartiet. Samarbetet med centerpartiets ordförande Johannes Virolainen var uttalat gott.

Under sin sjuåriga period som sfp-hövding lotsade J-MJ det lilla partiet bakom Urho Kekkonen. J-MJ betraktade tidigt Kekkonen som en garant för en resultatrik utrikespolitik gentemot Moskva, medan högerfalangen ledd av Georg C. Ehrnrooth satte sig på tvären. Den stora frågan var den så kallade undantagslagen som skulle garantera att Kekkonen blev omvald 1974 av riksdagen och inte genom att folket valde 300 elektor. Först var J-MJ och partiet mot en undantagslag, men när den ställdes mot EEC-avtalet tog partiet och ordföranden skeden i vacker hand.

Undantagslagen, som kan betraktas som ett lågvattenmärke i finsk demokrati, ledde sedan till att sfp sprack. Ehrnrooth lämnade partiet och grundade Konstitutionella högerpartiet, men det skedde efter att J-MJ avgått som ordförande.

Som politiker utförde J-MJ sina operationer, men riksdagsman ville han inte bli. Han var elektor för Kekkonen i presidentvalet 1962 och fick 2 461 röster i Helsingfors. Valet föregicks av den så kallade notkrisen på hösten 1961. Sovjetunionen sände en not till Finland där det föreslogs militära konsultationer i enlighet med Vänskaps-, samarbets- och biståndspakten. Somliga bedömare kopplade ihop noten med Berlin-frågan, andra med intern maktkamp i Kreml och på senare år har flera röster höjts för att Kekkonen och centerpartiet låg bakom för att säkra Kekkonens seger i presidentvalet. J-MJ hörde till dem som decennier senare utgick ifrån att Kekkonen hade omvalts även utan sovjetisk inblandning.

J-MJ ledde Paasikivi-samfundet när det påtog sig huvudansvaret för Kekkonens valkampanj inför presidentvalet 1978. Motkandidaterna representerade politikens B-lag och valet var närmast ett spel för galleriet. Det föranledde *Helsingin Sanomats* legendariske karikatyrtecknare Kari Suomalainen att publicera en teckning där J-MJ i egenskap av hovmästare betjänar den arrogante presidenten som hittat en fluga (en motkandidat) i soppan.

En ofta förbisedd politisk insats gjorde J-MJ som ordförande för de parlamentariska försvarskommittéerna åren 1970-71, 1975-76 och 1979-81. J-MJ, som på grund av tuberkulos varit befriad från värnplikten och därmed krigstjänst, kom på detta sätt att bidra till landets försvar. 1970-talet var som bekant de statliga kommittéernas gyllene tid. President Kekkonens intresse för försvarsfrågor var marginellt och därmed fyllde de parlamentariska kommittéerna en viktig funktion. Under J-MJ:s ledning opererade de i nära samarbete med tjänstemän, militärer och säkerhetspolitiska experter.

Karriären som partipolitiker kröntes med ministerskapet 1973-74 då han ledde handels- och industriministeriet. Tiden som minister blev kortare än tänkt i och med att J-MJ föll för locktonerna att bli *Hufvudstadsbladets* chefredaktör. J-MJ återkom till politiken mitt i sin journalistiska gärning då han ställde upp i presidentvalet 1982.

Klasskamraten i den legendariska pojkskolan Svenska Normallyceum, poeten och journalisten Benedict Zilliacus (signaturen Bez), konstaterade en gång att ifall någon av Norsens lärare framhållit att Jan-Magnus Jansson en dag blir Finland president hade klasskamraterna sannolikt hållit med.

”Jansson har rätt i mycket av vad han säger, men vem lyssnar på en kandidat som får två procent av rösterna”, konstaterade *Helsingin Sanomats* kommentator Aarno Laitinen, som sedermera fick sparken för att han medverkat i den politiska pamfletten *Tamminiemen pesänjakajat* (Ekuddens exekverare) där det spekulerades om vem som ska ta över efter Urho Kekkonen.

J-MJ hade knappast ställt upp i presidentvalet om han inte trott att det fanns en liten chans för honom att bli vald som en kompromisskandidat. Förutom electorsvalet 1962 var detta det enda politiska val han ställde upp i. Varken J-MJ eller andra bedömare utanför den socialdemokratiska kretsen tycks ha haft en klar bild av Mauno Koivistos popularitet. Tecknen fanns där, men i debatten på borgerligt håll framhölls att en socialist inte kan bli Finlands president. Att industrin ville se den alkoholiserade centerpartisten Ahti Karjalainen som president framstod som en gåta, låt vara att han var Sovjetunionens favorit och därmed en garant för bergsrådets lukrativa utrikeshandel på femårsbasis.

Mitt i valrörelsen höll J-MJ middagstalet på *Hbl:s* sedvanliga julfest Trettondagsafton 1982 och konstaterade nyktert ”att det ska bli trevligt att komma tillbaka till redaktionen när allt detta är över”.

I valet fick J-MJ 3,8 procent av rösterna. Mauno Koivisto valdes till republikens president med stor majoritet.

Publicisten och opinionsbildaren

Trots den mediokra framgången i presidentvalet hade J-MJ vuxit med ränta. Han blev ett namn även på finskt håll och i egenskap av äldre statsman kastade hans insats extra glans över *Hbl* i allmänhet och ledarsidan i synnerhet.

J-MJ:s plötsliga byte från ministertaburetten till opinionsjournalistiken kan enligt en av J-MJ:s efterträdare på chefredaktörsstolen, Bo Stenström, ses som en syntes och som en integrerad breddning av det kontemplativa vetenskapsmannavärvet och den aktiva politiska karriären.

J-MJ var framför allt chefredaktör och opinionsbildare. Personalfrågor befattade han sig knappt med och han kände inte alltid igen obetydligare journalister som strök omkring i trapphus och korridorer. Men när man hade med honom att göra var han artig och tillmötesgående. Åt nyanställda journalistyngel påpekade han att de kommer att få mycket ansvar och ”att ansvar är det bästa som finns”.

Som ny chefredaktör införde J-MJ signerade ledare i *Hbl*. Han hävdade att det därmed ställdes högre krav på skribenten. Andra har framhållit att den fåfänge chefredaktören ville skilja sig ut och inte sammanblandas med skralare skribenter. Hur som helst. De signerade ledarna höjde hans profil och gav med tiden *Hbl* en större betydelse i samhällsdebatten än vad tidningens storlek och resurser skulle ha förutsatt. J-MJ fick som första finlandssvensk veckomagasinet *Suomen Kuvalehtis* journalistpris 1983.

J-MJ var en liberal, borgerlig opinionsbildare och han ledde landets kanske mest liberalt borgerliga tidning. Han formulerade fyra centrala uppgifter för *Hbl*, en indelning som flera av hans efterträdare följde, ända tills omorienteringen ett stycke in på 2000-talet. *Hbl* skulle vara en lokaltidning för huvudstadsregionen, ett språkrör för det svenska Finland, en rikstidning som når över språkgränsen och Finlands röst i övriga Norden (främst Sverige).

Ambitionen var hög, kanske alltför hög med beaktande av resurserna, men under J-MJ:s tid som chefredaktör hade *Hbl* en genomslagskraft som den inte haft efter det. J-MJ var ingen vän av korta ledarstick och yviga svängar. Texterna vittnar om ett noggrant bakgrundsarbete och akademisk stringens. När det gällde utrikes- och inrikespolitik var det tunga analyser som serverades till läsarnas morgonkaffe och de blev något av hans varumärke även om han förvisso skrev om annat än politik. En genomgång av hans samlade ledartexter vittnar om att inget mänskligt var honom främmande.

Hans ledare citerades och diskuterades bland beslutsfattare och vanliga *Hbl*-läsare och åtminstone i en gymnasieklass användes de som komplettering till läroboken i samhällslära. För den som ville delta i debatten gällde det ha läst dagens Jansson. I dag när mediefältet är splittrat och snuttifierat är det svårt att tänka sig att långa tidningsledare har haft någon relevans. J-MJ skulle knappast ha haft en chans i dessa tider präglade av Facebook och twitter.

J-MJ hade en lyrisk ådra, som han hade praktiserat i yngre år, och när han kom till *Hbl* hade han skrivit analytiska texter först i tidskriften *Nya Argus* och senare i eftermiddagstidningen *Nya Pressen*. Han underströk på äldre dagar hur bra han trivts i den humana och liberala krets som gav ut *Nya Argus* under efterkrigstidens första decennier.

Som politiker stödde J-MJ den officiella utrikespolitiken, som liturgiskt kallades för Paasikivi-Kekkonen-linjen och det fortsatte han med som chefredaktör. Men i motsättning till många kollegor underströk han öppenheten. I en klassisk ledare "För en större öppenhet" hösten 1980 påpekade han att en offentlig diskussion utgör demokratins livskraft och att de politiska partierna bör debattera vem som efterträder Kekkonen.

J-MJ:s liberala inställning och intresse för en genuin samhällsdebatt kom också till uttryck genom att han upplät *Hbl*:s spalter åt skribenter som kunde kallas oliktankare. Till exempel konstnären Carl-Gustaf Lilius, som var synnerligen kritisk till sovjetsamhället och därmed bannlyst på de flesta håll, hade en fast spalt i *Hbl*. Och vid behov försvarade J-MJ Lilius även om han antagligen inte alla gånger delade konstnärens syn. I övrigt var J-MJ alert med vad som gick i tryck och vissa skribenters texter synade han extra noga. Utåt försvarade han lojalt sina medarbetare.

Ett exempel på J-MJ:s liberala och humana hållning var anställningen av TV-journalisten Matts Dumell, som *Yle* sparkat när han dömdes för landsförräderi i början av 1980-talet.

Ett annat exempel, av det mer humoristiska slaget, inträffade i samband med OS i Moskva (1980) då en nitisk läsare stegade upp till chefredaktören och beklagade sig över att sportredaktionen slarvade med resultatrapporteringen. J-MJ, som sällan satte sin fot på sportredaktionen, ögnade igenom sidorna i broadsheet-format fyllda med resultat, namn och nationsbeteckningar, tittade på kverulanten och konstaterade med sin knarriga röst: Ett helt uppslag fyllt med namn och siffror och bara två fel, det är imponerande!

Tvivelaren

I boken *Ordet står ännu kvar* (Söderströms, 2004) konstaterar Bengt Bergman (tidigare journalist, partisekreterare och direktör för *Yles* svenska enhet) att J-MJ förstod sig på maktens väsen och var beredd att driva igenom sin vilja när så krävdes. Men även om han hörde till samhällseliten trivdes han stundtals med att vada motströms. Han hade sina ledstjärnor och dem följde han.

Det kom tydligt fram efter Kekkonen-epoken när Finland orienterade sig mot Europeiska gemenskapen och snabbt tog för sig av vad den integrationen hade att erbjuda. I motsats till flera andra uttolkare av finländsk utrikespolitik under kalla krigets dagar (bl.a. Max Jakobson, Jaakko Itoniemi) sällade sig J-MJ till kritikerna och blev något av nej-sidans intellektuella alibi. I sina *Hbl*-

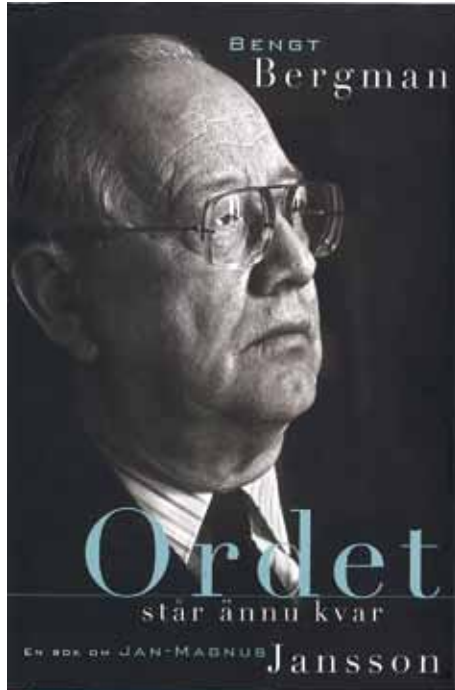
kolumner varnade han för riskerna med ett EG-medlemskap och framhöll att Finland bör värna om sin särställning i förhållande till den stora grannen.

I folkrörelsen Alternativ till EU (som främst bestod av centerfolk, kommunister och gröna) tedde sig J-MJ milt sagt som aningen udda, men det bekom honom föga. Och som statsvetare gjorde han utan tvekan demokratin en tjänst. Hans texter präglades av skepsis gentemot EU, en gemensam europeisk valutapolitik och ett Nato-engagemang. J-MJ hörde följaktligen till dem som skrev under uppropet för en folkomröstning om medlemskap i den monetära unionen.

Han förnekade ingalunda EU:s insats när det gällde bevarandet av freden i Europa, men framhöll samtidigt att unioner tar kål på demokratin som endast kan fungera på nationell nivå. Från att ha varit språkrör för den etablerade utrikespolitiken, blev han en av den nya politikens skarpaste kritiker. För en och annan av J-MJ:s anhängare framstod skepsisen till Finlands EU-orientering som att han fastnat i den gamla retoriken. Eller som man brukar säga i Finland – i gamla skyttegravar.

Titeldikten i samlingen *Enskilt* (1952) får symbolisera Jan-Magnus Janssons kampvilja och ideologiska hemvist sedan unga år. Den genomsyrade också han omfattande publicistiska gärning.

Att aldrig tro att det rätta segrar.
Att aldrig tro att det segrande är det rätta.
Att tro på dem som misstror
den offentliga hänförelsens präriebrand
men har sin egen blekt brinnande
som en svedjeeld om våren.

NT-INTERVJUN

NORDISTEN JAN VAPAAVUORI

Helsingfors nya borgmästare

Foto: Pertti Nisonen

Jan Vapaavuori

För att nordiskt samarbete ska locka beslutsfattare måste det vara resultatrikt, framhåller Helsingfors nya borgmästare Jan Vapaavuori, som har ett förflutet som nordisk samarbetsminister. Han lyfter gärna fram Norden och de nordiska huvudstädernas möjligheter när det gäller den asiatiska marknaden.

Vapaavuori har intervjuats av Föreningarna Nordens förbundssekreterare Henrik Wilén.

Han har tagit Helsingfors med storm. Tidigare nordiska samarbetsministern och riksdagsledamoten Jan Vapaavuori fick närmare 30 000 röster i vårens kommunalval och valdes till Helsingfors första borgmästare i modern tid. Tidigare hette stadens högsta ämbetsman stadsdirektör, men i samband med kommunalvalet 2017 gick man in för en politiskt vald borgmästare och redan efter ett knappt halvår i tjänsten har samlingspartisten Vapaavuori gjort flera viktiga markeringar. Han har en klar strategi för huvudstaden, han kritiserar regeringens stora hälsovårdsreform och han lyfter fram Helsingfors som den nordiska huvudstad som har de bästa kontakterna till Asiens storstäder.

Alla tiders röstmagnet när det gäller kommunalval är naturligtvis ingen politisk duvunge. Han kom med i politiken 1992 då han fungerade som informator för samlingspartiets riksdagsgrupp och fungerade sedan som hjälpreda åt ministrarna Pertti Salolainen, Sauli Niinistö och Kimmo Sasi.

Vapaavuori valdes till Helsingfors fullmäktige 1996, åren 2001-05 satt han i stadsstyrelsen och 2005-07 fungerade han som dess ordförande. Riksdagsledamot var han 2003-15 och bostadsminister 2007-11 då han samtidigt fungerade som nordisk samarbetsminister i Matti Vanhanens (center)-kabinett. I Jyrki Katainens och Alexander Stubbs (båda samlingspartister) regeringar 2011-15 var han näringslivsminister. När Katainen lämnade statsministerskapet i förtid för att bli EU-kommissionär tävlade Vapaavuori med Stubb om posten som partiledare och därmed statsminister. Stubb vann den kampen och Vapaavuori sökte sig till Europeiska investeringsbanken där han var biträdande direktör fram till vårens kommunalval.

Vapaavuoris strategi för Helsingfors tar fasta på mindre byråkrati, snabba beslut och socialt ansvar. Strategin är bara 13 sidor lång medan den tidigare strategin omfattade närmare 70 sidor med bilagor. Han vill göra Helsingfors till en 1) internationellare huvudstad (fler engelskspråkiga skolor och inter-

nationella arbetsplatser), 2) en grönare stad med stadsboulevarder och 2035 skall huvudstaden vara kolneutral det vill säga att utsläppen skall minskas med 80 procent och 3) en socialt rättvisare stad med satsning på nya bostäder i stället för parkeringsplatser, lättare tillgång till läkare och lägre dagisavgifter. Dessutom lovar han på klassiskt moderat vis att budgeten skall hållas och att skattesatsen skall sänkas.

Kritikerna hävdar att samlingspartisten Vapaavuori stulit både socialdemokraternas och de grönas kläder medan de badat, utan att ge avkall på sin moderata profil. Men samtidigt får han beröm för att vara rask i håg och kvick i handling.

Vapaavuori själv påpekar att man måste handla raskt och resolut om man skall få någonting gjort. En och annan politisk bedömare tror inte att Vapaavuori går i pension som borgmästare utan att han gör come back på riksnivå. I pressen har man redan hunnit dra paralleller till Paris tidigare borgmästare och Frankrikes tidigare president Jacques Chirac.

Det nordiska samarbetet kräver konkret innehåll

Vapaavuori är svensk på mödernet och talar en ledig svenska. Inom samlingspartiet för han vidare det nordiska engagemanget efter Elsi Hetemäki-Olander och Kimmo Sasi. Som nordisk samarbetsminister var han aktiv bland annat under det så kallade Märkesåret då Finland och Sverige åren 2008-09 markerade att det hade förflutit 200 år sedan skilsmässan.

När det gäller nordiskt samarbete efterlyser Vapaavuori innehåll, oberoende om det sker på statlig eller kommunal nivå.

– På en allmän nivå är det nordiska samarbetet viktigt. Vi känner stor samhörighet med varandra. Och genom decennierna har det nordiska samarbetet gynnat Finland på många sätt. Men när det är sagt måste vi komma ihåg att världen har förändrats och förändras hela tiden i väldigt högt tempo. I dagens läge när världen är större eller mindre, beroende ur vilken synvinkel man ser på saken, frågar sig många hur den knappa tiden skall användas. Därför krävs det konkret innehåll och resultat för att det nordiska samarbetet skall uppfattas som tillräckligt intressant. Ibland uppfattas samarbetet som så alldagligt och självklart att det upplevs som ointressant, säger Vapaavuori.

– Det här är i och för sig inget nytt. Vi talade om detta under min tid som samarbetsminister och det gjorde säkert mina företrädare och efterträdare också. För framtiden är det viktigt att lyfta fram konkreta frågor som länderna vill samarbeta kring. Samarbetet ska ge resultat och vara nyttigt för parterna.

– Till exempel avskaffandet av gränshinder var ett bra initiativ, men resultaten var inte tillräckliga. Visst kunde man och kan man lösa små vardagliga problem, men det blir liksom inte en stor nordisk fråga.

Försvarssamarbetet det bästa som hänt på länge

En stor fråga är däremot försvarssamarbetet som Vapaavuori gärna betonar.

– Försvarssamarbetet är det bästa som hänt inom det officiella nordiska samarbetet på länge. Det är fråga om grundläggande värden för länderna och alla länder som deltar har något att vinna på det, säger Vapaavuori som är kapten i reserven.

Han påpekar att fler samhällsområden borde ta exempel av försvarsförvaltningen när det gäller att hitta synergieffekter. I synnerhet samarbetet mellan Finland och Sverige är ett utmärkt exempel på regional samverkan där kompletterande kompetenser bidrar till en stark helhet.

Vapaavuori hör till dem som anser att man skall bibehålla de skandinaviska språken som officiella arbetsspråk i Norden. Därutöver skall det kompletteras med bättre service till islänningarna och finskspråkiga.

– Parlamentarikerna skall ha möjlighet att uttrycka sig på sitt eget språk till exempel i samband med plenum och andra möten, tolkningen på sessionerna fungerar ju bra. Men ämbetsmän och andra som aktivt jobbar med nordiskt samarbete ska klara sig på ett av de skandinaviska språken eller så kallad skandinaviska.

Vapaavuori håller med om att det kräver en insats av alla berörda parter. Att danskarna i nordiska sammanhang talar långsamt och tydligt, att normmännen undviker dialekter, att svenskar och finlandssvenskar anstränger sig att förstå norska och danska (eftersom skillnaden inte är så stor i synnerhet i skrift), att islänningarna läser danska i skolan och att finskspråkiga läser svenska i skolan. Om alla bjuder till kan språkgemenskapen hållas vid liv.

– Från min tid som minister kommer jag bra ihåg att det i samband med EU-möten, särskilt när man var ny och innan man lärt känna sina europeiska kollegor, alltid var enklast och naturligast att gå fram till en dansk eller svensk kollega och inleda diskussionen på svenska. Det skapar en helt annan känsla av gemenskap jämfört med när man talar engelska.

Huvudstädernas samarbete och Helsingfors strategi

– Eftersom tiderna är osäkra, situationen är instabil och oförutsägbar framstår de nordiska länderna som väldigt stabila samhällen och den nordiska modellen som intressant. Vi nordbor är fokuserade på praktiska lösningar och våra samhällen är förutsägbara. Dessutom är naturen oförstörd. I framtiden är det en lyx som tilldrar sig omvärldens intresse och det skall Norden utnyttja. En gemensam internationell promovring gynnar alla nordiska länder och därför är gemensamma nordiska satsningar i Europa, Amerika och Asien att rekommendera.

– Bland de megatrender som dominerar världen idag har tillväxten i Asien, framför allt Kina, stor betydelse för Norden. Ju bättre ”brand” Norden har globalt desto mera gynnar det oss, säger Vapaavuori och efterlyser gemensamma nordiska satsningar på just Asien.

– Företagen konkurrerar givetvis, men nordiska länder och städer borde slå sig samman när det gäller promoveringsarbete i Asien.

– Vi har en hel del att erbjuda Asien. Lugn och ro, stabilitet och ren miljö. Längtan efter det är en växande trend ute i världen och det bör Norden kunna utnyttja.

– Världen förändras snabbt, men det är få som kan säga vart vi är på väg, påpekar Vapaavuori, och föreslår att samhällsreformer kunde testas i stabila Norden för att sedan föras fram på global nivå inom ramen för den nordiska modellen.

Stockholm och Köpenhamn har ett hundratals år långt försprång

Vapaavuori har inlett sin femåriga mandatperiod med stor energi. När det gäller huvudstädernas nordiska samarbete konstaterar han att det finns, men att det oftast sker under andra paraplyer än rent nordiska. Han föreslår att de nordiska huvudstäderna kunde samlas tillsammans med en större europeisk eller global aktör för att låta sig inspireras.

I egenskap av tidigare Europa- och Norden-minister är Vapaavuori mån om nätverksbildning för att höja Helsingfors profil.

– Man ska komma ihåg att Helsingfors sysslat med att profilera sig internationellt i låt oss säga 70 år, medan Stockholm och Köpenhamn har gjort det i 700 år.

När det gäller huvudstädernas profilering återkommer Vapaavuori till den asiatiska dimensionen.

– Helsingfors är visserligen mindre än Stockholm och Köpenhamn, men vi har utmärkta förbindelser till och från flera stora städer i Asien. Sett från asiatisk horisont är Helsingfors närmast av alla nordiska huvudstäder och det är vi naturligtvis nöjda över. Helsingfors kan fungera som ett brohuvud till övriga Norden och det syns idag främst inom turistnäringen men breddas säkert i framtiden.

Helsingfors är som bekant grundat av Gustav Vasa 1550. Många turister och andra tillfälliga besökare ser på arkitekturen och statyerna i centrum och tror att staden grundats av en rysk tsar. Det finns ett minnesmärke över Gustav Vasa invid Vanda forsen där staden ursprungligen grundlades, men inte ett synligt minnesmärke i centrum. Borde inte det åtgärdas? Om inte förr så senast till 500-årsjubileet 2050?

– Det tål att tänkas på, säger borgmästare Vapaavuori.

Henrik Wilén

FÖR EGEN RÄKNING

STRATEGISKA STEGEN FRAMÅT – NORDISKT SAMARBETE OCH GRÄNSHINDER

Foto: Hanne Salonen/Riksdagen

Mari Herranen

Mot bakgrund av Finlands ordförandeskap i Nordiska rådet 2017, och Finlands 100-årsjubileum föreslår Mari Herranen en gemensam strategi för att stärka det nordiska samarbetet på 10 eller 20 års sikt.

Mari Herranen arbetar på internationella avdelningen vid Finlands riksdag och är chef för sekretariatet för Finlands delegation i Nordiska rådet. Hon är även nytillträdd sekreterare i LF Finland.

Snart är det finska ordförandeskapet i Nordiska rådet slut för denna gång. Ordförandeskapslandet utarbetar alltid ett program av vilket årets prioriteringar framgår. De tre huvudtemana för Finlands ord-

förandeskapsprogram år 2017 var Det bildade Norden, Den rena energins Norden och Det nätverkande Norden. Det bildade Norden betyder att man lyfte fram nordiskt kunnande och utbildning samt folkbildning och -kultur. Den rena energins Norden innebar främjandet av de nordiska energimarknaderna och bioenergi samt samnordisk uppföljning av COP-21 beslutet i Paris. Det nätverkande Norden fäste uppmärksamhet vid arktiska frågor, mobilitet och dess hinder i Norden.

Tvärsnittstemat för ordförandeskapsprogrammet var undanröjandet av gränshinder. Därtill syntes temat för Finlands 100-års jubileum ”Yhdesä – Tillsammans” tydligt i ordförandeskapsprogrammet. Varje år görs ett ettårigt program av ordförandelands parlament. I framtiden skulle rådets medlemsländer eventuellt kunna samarbeta mera för att tillsammans göra ett övergripande program för rådet. Detta skulle i så fall gälla de kommande ordförandeskapsländerna. Norge tar över ordförandeskapet i Nordiska rådet år 2018.

Ibland är det viktigt att stanna upp och evaluera var det nordiska samarbetet befinner sig för tillfället och vad det är, eller rättare sagt borde vara, om 10 eller 20 år. Idag sker förändringar snabbare och ingenting är som det varit tidigare. Dagens stora trender är digitalisering, globalisering och uppvärmningen av klimatet och dessa trender kommer att påverka Norden.

Vår historia är full av goda exempel på samarbete. De gamla goda tiderna i nordiskt samarbete innebar att vi var föregångare på många olika sektorer. Vi

hade passfrihet och gemensam arbetsmarknad långt före EU samt långtgående samarbete på många olika områden. Vi har ännu idag mycket kvar av detta samtidigt som vi splittrar våra krafter och på så sätt tappat blicken för det som verkligen är viktigt i det nordiska samarbetet. Detta har skett delvis på grund av utvecklingen av EU och delvis på grund av globaliseringen.

Kanske vi idag behöver en gemensam vision för Norden, något som vi tillsammans kan arbeta mot för att åstadkomma något större. Vi borde ha en gemensam strategi, en strategisk vägkarta för att kunna navigera oss fram i framtidens ovisshet och utmaningar. En strategi kallas också för en krigsplan, men förutom detta talar man om till exempel förhandlingsstrategi eller strategi för att utveckla ett företag eller en organisation. Strategin är viktig genom att rationell analys och objektiva beslut är det som på lång sikt utgör skillnaden mellan framgång och misslyckande.

Nordiska rådet föregår med gott exempel då rådet på sin 69:e session i Helsingfors i början av november godkände sin nya internationella strategi. Denna strategi betonar vikten av att kunna prioritera. Nordiska rådet vill därför fokusera på samarbete i närområde. Samarbete i Östersjöområdet, i Arktis och inom EU har fått en speciell plats i den nya internationella strategin för de närmaste fem åren. Förutom att strategin styr Nordiska rådets internationella arbete så identifierar strategin även de områden där rådet förväntar att de nordiska regeringarna aktivt ska verka.

Under det finska ordförandeskapet i Nordiska rådet har ofta tanken om ”back to basics” tagits upp. Vi borde koncentrera oss på Norden och på de nordiska medborgarna. Hur kan människorna resa, studera eller flytta till ett annat nordiskt land utan att det är alltför komplicerat? På sessionen i Helsingfors var Norden som världens mest integrerade region och arbetet för att avlägsna gränshindren det mest centrala temat. Gränshinderfrågorna har funnits på den nordiska agendan länge, men det har varit svårt att nå ett genombrott i frågan. När de nordiska statsministrarna på sessionen redogjorde för hur arbetet med att undanröja gränshinder framskrider och vilka visioner och utmaningar som finns hade parlamentarikerna samtidigt en möjlighet att kräva svar av statsministrarna. På toppmötet sade den norska statsministern Erna Solberg att Norden har starka institutioner och att vår legitimitet till samarbete bygger på att vi skapar ett mervärde för våra invånare.

Mobiliteten mellan de nordiska länderna är viktig och hör tätt samman med ekonomisk tillväxt och ökad sysselsättning. Hur ska man undanröja gränshinder, hur kan man förhindra att nya gränshinder uppstår och hur ska man sprida information i frågan till såväl de nationella parlamenten som till ministerierna? Gällande mobiliteten är målet att göra vardagen enklare för invånarna i Norden. Gränshinder är ett av de mest centrala teman som alla i Norden borde jobba med. Alla ministrar och tjänstemän ska jobba mer tillsammans både då

det gäller att implementera EU-lagstiftning och då det gäller annan lagstiftning. Statsministrarna ska begära att alla tjänstemän jobbar nordiskt och att de har kontakter med sina nordiska kolleger.

Mycket har gjorts i år. Finland har tagit initiativ till att arrangera plenumdiskussioner om gränshinder i de olika nordiska parlamenten. I Nordiska rådet verkar en separat gränshindergrupp med uppgift att undanröja gränshinder och den koordinerar rådets gränshinderarbete. Ett effektivt gränshinderarbete förutsätter en effektiv organisation. I Finland har Pohjola-Nordens rådgivningskommitté specialiserat sig på nordiskt gränshinderarbete. Kommittén består av representanter för olika förvaltningsgrenar och ministerier samt av rådgivningstjänster. Rådgivningskommittén fungerar som nationella förberedningsmöten inför gränshinderrådets möten. De positiva erfarenheter man fått av rådgivningskommitténs arbete kunde fungera som exempel för organiseringen av gränshinderarbetet även i andra nordiska länder. Den finska delegationen presenterade ett medlemsförslag om detta vid rådets session.

Nordiska rådet behandlar allt fler frågor som rör utrikes-, säkerhets- och försvarspolitik. Precis som de tidigare ordförandeskapsländerna betonar även Finland betydelsen av en nordisk utrikes-, säkerhets- och försvarspolitik. Nordiska rådet spelar en viktig roll då det gäller att föra dessa ärenden vidare och frågan är nu hur de nordiska länderna skulle kunna samarbeta ännu mer inom dessa sektorer. I år inbjöds de nordiska biståndsministrarna till rådets session där man förde diskussioner om frågor som rör hanteringen av globaliseringen samt möjligheterna att åstadkomma ett tätare samarbete mellan de nordiska biståndsministrarna.

Det finns många viktiga områden som inte innefattas av det officiella nordiska samarbetet. Försvarspolitiskt samarbete, transportsamarbete, osv. I framtiden borde vi se efter på vilket sätt vi samarbetar, vilken form har samarbetet, vilka områden, och är det informellt eller del av det formella samarbetet. En genomlysning av det nordiska lagstiftningssamarbetet görs som bäst.

Finland firar sitt jubileumsår med sin nordiska familj. År 2017 fyllde Finland jämt hundra år som självständig stat samtidigt som landet fungerar som ordförande i Nordiska rådet. Finland som en självständig stat är en självklar del av det nordiska samarbetet. Hurudant kommer det nordiska samarbetet att se ut när vi firar 150 år av självständighet? Har vi en nordisk förbundsstat som tex. Gunnar Wetterberg har föreslagit eller har vi avskaffat alla nordiska gränshinder? Valet är vårt och de beslut som tas i dessa tider kommer att påverka framtiden. Yhdessä-tillsammans –andan behövs idag. Hur kommer vi vidare och hur arbetar vi mer strategiskt så att vi får mera resultat av det nordiska samarbetet?

Mari Herranen

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

NORDEN OCH EU/EES

När inrikesministrarna för Estland, Lettland och Litauen senast möttes i Vilnius deklarerade de att kontroll av migranter vid de yttre gränserna är en förutsättning för fria gränspassager inom Schengenområdet. Gäller detta för Schengenområdet så gäller det också för oss i Norden. För Nordens del gäller det återerövrandet av en frihet över gränserna som gällt sedan 70 år tillbaka.

De nordiska länderna, var för sig och tillsammans, är starkt beroende av EU också på många andra områden än när det gäller migrationens påverkan på rörelsefriheten över gränserna. Skillnaderna är på många områden betydande och de finns också i synen på migrationspolitiken. Det såg vi nyligen genom att ett besök i invandrantäta Rinkeby i Stockholm blev ett inslag i Fremskrittpartiets kampanj inför valet till Stortinget i Norge.

På en punkt finns enighet också när det gäller migrationspolitiken: Schengenområdets yttre gräns måste ha en väl fungerande kontroll. Inget nordiskt land vill ha tillbaka det tillstånd som gällde fram till november 2015 då gränspassage mellan Turkiet och Grekland gav fritt tillträde till Norden ända upp till Sameland.

När det gäller hur EU och dess medlemsstater ska ta ansvar för mottagande av asylsökanden och flyktingar finns betydande skillnader. Mest brännande är frågan om EU ska kunna fatta beslut om fördelningen av hjälpbehövande mellan medlemsstaterna med majoritetsbeslut. Här är det endast Sverige som uttryckligen ger stöd för sådant beslutsfattande.

Migrationsfrågor är alltså viktiga för de tre nordiska medlemsstaterna Danmark, Finland och Sverige liksom för EES-staterna Island och Norge. Men efter vad som kan utläsas efter de linjetal i EU-frågor som statsministrarna Löfven och Sipilä hållit, på Uppsala universitet respektive i Finlands riksdag, så är migrationsfrågor inte längre högst upp på dagordningarna vare sig i Sverige eller i Finland.

Den danska "trekløverregeringens" EU-agenda är inte lika lätt att klarlägga. I regeringsprogrammet anges att "Danmark ska vara så tätt på EU:s kärna som möjligt". Och vad som är möjligt avgörs inte främst bara av de relativt sett komplicerade relationerna i Folketinget utan också av de fyra förbehåll som Danmark levit med alltsedan folkomröstningen om Maastrichtavtalet 1992. Det första förbehållet gäller att Danmark inte fullt ut deltar i EMU. Men med en icke ovanlig pragmatisk lösning har den danska kronan knutits så fast till euron att enligt en tidigare dansk centralbankschef kan landets penningpolitiska frihet bestå högst i 15 minuter. Därefter krävs anpassning till eurozonens krav. Danmark har också undantag när det gäller försvarssamarbete vilket

ställer landet vid sidan av ett av de mest dynamiska samarbetsområdena i EU just nu – om de mera långtgående ambitionsnivåerna i framför allt Frankrike skulle uppnås.

Ett tredje förbehåll gäller det danska medborgarskapets överhöghet över EU-medborgarskapet. Den 3 december 2015 röstade en majoritet i en folkomröstning för att det fjärde förbehållet, nej till deltagande i EU:s rättsliga samarbete, skulle bibehållas. Det skedde trots att en betydande majoritet i Folketinget ansåg att framför allt polissamarbetet i en tid med terrorism och internationell brottslighet skadades av ett bibehållet rättsligt undantag. Men nej blev det. Det är därför genom en väl utvecklad diplomati och ännu mera väl utövad pragmatism som Danmark ofta lyckas göra väl så stora avtryck i EU:s agerande som Sverige och Finland.

Vad är det då som förpassat migrationen till en andrahandsposition på Finlands och Sveriges dagordningar i EU-sammanhang? Först ska kanske framhållas att av Löfvens och Sipiläs just avhållna tal att döma så är likheterna mellan länderna betydande – och jag vågar påstå att också Danmark i mångt och mycket kan inkluderas – när det gäller prioriteringarna i EU-politiken.

I Stefan Löfvens linjetal sätts jobb och ekonomi allra främst. Att verka för digitalisering, innovationer och europeisk konkurrenskraft är en svensk förstarangsfråga. Ekonomin har naturligtvis prioritet också i Finland. Men i Sipiläs tal är det säkerhet och försvar som sätts allra högst. Säkerhetsfrågan finns också med i Löfvens linjetal men här är det den inre säkerheten som ges störst utrymme.

I Sipiläs tal i Finlands riksdag har samarbetet i valutaunionen, EMU, en viktig plats. Det är naturligt med tanke på att Finland har euron som valuta. Men den finländska skepsisen gentemot Frankrikes president Macrons långtgående reformplaner döljs inte. Möjligen kan Sverige komma att närma sig Finland och eurozonen. Löfvens ordalag tyder på att han gärna ser Sverige inkluderad i den bankunion som nu växer fram och där eurostaterna är självklart anslutna. En utredning görs nu om Sveriges möjliga anslutning och den läggs fram först efter nästa val. De parlamentariska förutsättningarna lär avgöra om Sverige kan ta steget in i bankunionen om de sakliga skälen talar för ett sådant inträde. Hur som helst lär Sverige tala tydligare om vikten av ett sammanhållet EU, med ömsesidigt hänsynstagande mellan stater med eller utan euro som valuta, när Storbritanniens utträde ur gemenskapen realiserar.

Den svenska regeringen, och inte minst statsminister Löfven personligen, har arbetat intensivt för att de sociala frågorna ska sättas högre upp på EU:s dagordningar. Toppmötet i Göteborg ses som en framgång – mera oomtvistat i EU:s medlemskrets än inom Sverige. Att den sociala pelaren kunde under-tecknas i Göteborg och att utstationeringsdirektivet, som reglerar villkoren för korttidsarbete utanför hemlandet, nu kan reformeras i enlighet med principen om lika lön för lika arbete ses som otvetydiga framgångar i svensk EU-politik.

Att talespersoner till höger i svensk politik gör invändningar ses knappast som ett problem bland socialdemokratiska strateger.

Även Danmark biföll att den sociala pelaren signerades. Det skedde uttryckligen med hänvisning till att den sociala pelarens 20 principer är väl förenliga med den nordiska modellen. Och uppslutning kring den nordiska modellen är något som verkligen förenar de nordiska EU-staterna, ja, även Norge och Island. Under skiljefrågorna finns en fast grund som bär nordiskt samarbete nu och framgent. Det handlar om framför allt arbetsmarknadens parter ställning men också om grunderna för social trygghet.

Ytterligare ett gemensamt område gäller synen på fri handel och den inre marknaden – med undantag för Norges och Islands protektionism när det gäller jordbruk och fiske. När Brexit nu närmar sig (obönhörligt?) så kommer Danmarks, Finlands och Sveriges i stort sett enhetliga syn på frihandeln kräva än mera av gemensamma initiativ i EU.

Norge följer nu nära vad som sker i EU i anslutning till Brexitprocessen. Det sker möjligen med ännu större intresse än i de övriga nordiska länderna. Men intresset av en väl fungerande inre marknad i EU och EES-området, liksom av en så väl fungerande ekonomisk relation som möjligt även med Storbritannien efter den väntade Brexit, är ett gemensamt intresse.

I Norge bevakar man hur deras EES-relation kan komma att påverkas. Våren 2018 avser regeringen lägga fram en ny EU-strategi och förväntade ledord, ”ett tryggare Europa, ett starkare Europa, ett rättsstatens Europa och ett hållbart Europa” skulle mycket väl kunna vara desamma för de nordiska EU-medlemmarna. Vad gäller de ekonomiska relationerna gentemot UK efter Brexit är utgångspunkten att EU:s relationer, framför allt när det gäller handeln, fullt ut inkluderar även EES-länderna. EU-motståndarna i framför allt Senterpartiet kommer sannolikt leta efter möjliga initiativ för att minska EU-anknytningen medan majoriteten ledda av regeringen sannolikt mera letar efter möjligheter att förstärka EU-relationen, inte minst när det gäller försvars- och säkerhetspolitiken.

Medlemskap i EU lär förbli en icke-fråga för den nya regering som nu tillträtt i Island. En trepartikoalition bestående av De Vänstergröna, Självständighetspartiet och Framstegspartiet leds nu av De Vänstergrönas partiledare Katrín Jakóbsdóttir. Hon är avsevärt populärare än det parti hon leder när hon ger sig i kast med uppgiften att hålla ihop en regering där två av de klassiska isländska maktpartierna, Självständighetspartiet och Framstegspartiet, letar efter revanschmöjligheter. Den avgående statsministern, partiledaren i Självständighetspartiet Bjarni Benediktsson, återvänder nu till den finansministerpost han innehade före perioden som regeringschef, medan Framstegspartiets ledare, Sigurður Ingi Jóhannsson, blir kommunikations- och kommunalminister samt, i detta sammanhang inte minst viktigt, nordisk samarbetsminister.

Brexit kan komma att påverka regleringen av fisket. Sedan UK:s utträde ur EU blivit ett faktum kommer förhandlingarna om fiskekvoter i berörda vatten inte bara inkludera Norge, Island, Färöarna och EU utan även UK som självständig aktör. Några jagar upp minnen från torskrigen mellan Island och Storbritannien. Och i Storbritannien finns det betydande förväntningar på att ett utträde ska leda till ökade fiskekvoter; Färöarna och Island, liksom Norge skulle bli förlorare om de brittiska förhoppningarna infrias.

Även för Danmarks del finns farhågor om att Storbritanniens utträde ur unionen ska leda till att fångstkvoterna ska minska. En talesman för den danska fiskerinäringen hävdar att Brexitavtalet är det viktigaste beslutet gällande danskt fiske i mannaminne. Bakgrunden är att 40 procent av de danska fiskeriintäkterna hämtas hem genom fiske i vad som beräknas bli brittiska vatten. Inte heller de svenska fiskeriintressena är oberörda då de svenska fiskebåtarna drar upp makrill och sill för uppemot 200 miljoner kronor per år i brittiska vatten.

Farhågorna riskerar främst att realiseras i det fall att Storbritanniens utträde skulle ske efter ett sammanbrott i förhandlingarna. Vid ett ordnat utträde finns det större anledning att tro att det inte blir fråga om stora kvotförändringar. Risker är snarare att fördelningen leder till att fångstuttaget totalt sett kommer att överskrida maximinivån för ett uthålligt fiske. Enligt webbtidningen *Njord* kan överuttaget av makrill redan i nuläget uppgå till så mycket som 30 till 40 procent.

Inför Danmarks inträde i den gemensamma marknaden 1972 lär den danska ministern Per Hækkerup ha sagt "att den danska fanan må alltid följa fläsket". Utan Storbritannien i EU blir det inte lika lätt. Men det lär ses som lika nödvändigt och alla de nordiska länderna, var för sig och tillsammans, lär leta efter de bäst fungerande pragmatiska lösningarna.

I praktiken är det nu EU-flaggan som måste bana väg för marknadstillträde för de nordiska länderna utanför det egna landet. Det gäller i den viktiga nya relation som ska etableras med Storbritannien.

Efter Kanada och Japan står sedan Latinamerika på tur när det gäller frihandelsavtal. Och det finns förhoppningar också om avtal med Kina. Till slut kanske också USA blir intresserat av vidgad frihandel. Det ligger i de nordiska ländernas intresse. Och liksom när det gäller migrationspolitiken blir det EU:s funktionsförmåga som blir av avgörande betydelse också när det gäller en utvecklad inre marknad och friare handel med omvärlden.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

BIRGITTA MALMROS IN MEMORIAM

Före detta byråchefen Birgitta Malmros avled den 8 september några veckor före sin 92-års dag. Birgitta var en engagerad, kunnig och skicklig nordisk ämbetsman. Sin huvudsakliga arbetsinsats för det nordiska kom hon att utföra inom Nordiska rådet men hon var också under många år medlem i Föreningen Norden och i Letterstedtska föreningen.

Efter sin juristexamen och tingsmeritering anställdes hon redan 1963, av dåvarande kanslichefen Gustaf Petré, som sekreterare i Nordiska rådets socialutskott. Slutet av 1960-talet och början av 70-talet var intensiva år i det nordiska samarbetet. Förhandlingarna om en nordisk ekonomisk union, Nordek, pågick för fullt. Svenska delegationen, som var en drivande kraft i detta arbete, anlidade Birgitta för att vara behjälplig. 1972 blev hon avdelningsdirektör med ansvar för främst sakfrågor inom de juridiska och sociala samarbetsområdena men också för administrationen av Nordiska rådets svenska delegations kansli som då var en av riksdagens myndigheter.

Birgitta var en lojal tjänsteman, alltid noggrann och rättskaffens. Hon underströk vikten av att vara lojal mot våra uppdragsgivare oberoende av partifärg och att inte glömma vår roll som tjänstemän gentemot de förtroendevalda. Man behövde inte gilla alla beslut, men var det taget i delegationen så var det detta som gällde. Birgitta var ekonomisk och slösade inte med statens medel. Hon var också generös och delade med sig av sina gedigna kunskaper och dörren stod alltid öppen för rådgivning eller bara en trevlig pratstund. Birgitta var också en orädd och rak person som vågade uttrycka sin mening. Hon väjde inte för det svåra samtalet.

Birgitta avslutade sitt arbete för Nordiska rådet som byråchef och hade då under flera år lett svenska delegationens verksamhet närmast under kanslichefen och ofta fungerat som ställföreträdare för denne. Det var många av delegationens ledamöter som t.ex. Karin Söder (c) och Lennart Andersson (s) som med stor uppskattning avtackade Birgitta för hennes förtjänstfulla arbete. Hon avgick med pension 1990.

Birgitta hann uppleva många intressanta ordförande i Nordiska rådets svenska delegation som Leif Cassel (m), Johannes Antonsson (c), Olof Palme (s), Svante Lundkvist (s), Ulf Adelson (m) och Karin Söder (c) för att nu nämna några.

1985 blev Birgitta medlem i Letterstedtska föreningen. Hon var en flitig besökare på årsmötena och under några år revisorssuppleant i föreningen.

Familjen var viktigt för Birgitta men hon var också intresserad av kultur i form av film, teater och litteratur. Hon spelade golf och bridge och fortsatte

långt efter pensioneringen sina studier i det franska språket. Birgitta var också road av matlagning. Hennes sås till den varmrökta laxen var utsökt liksom hennes citronfromage med liten chokladkaka, recept som hon gärna delade med sig av.

Birgitta var en generös och inspirerande mentor för såväl yngre som äldre medarbetare. Det är med saknad vi tänker på alla givande samtal både om nordiskt samarbete och om andra vardagliga händelser.

Bert Isacsson

Eva Smekal

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Nordiska förtjänstmedaljen 2017 till Janne Virkkunen

Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj utdelades till fd chefredaktör Janne Virkkunen under en lunch på riksdagen i Helsingfors den 10 november 2017. Värd för lunchen var riksdagens första vicetalman Mauri Pekkarinen. I utdelningsceremonin deltog två tidigare finländska medaljmottagare, fd statsminister Paavo Lipponen och minister Jan-Erik Enestam samt Letterstedtska föreningens ordförande Björn von Sydow, den finska avdelningens ordförande Seppo Zetterberg och medlemmar i den finska avdelningen.

I sina välkomstord till medaljmottagaren och övriga deltagare framhöll vicetalman Pekkarinen att Letterstedtska föreningen utför ett viktigt arbete för att främja kultur- och forskningssamarbete i Norden. Han konstaterade också att Janne Virkkunen är den åttonde finländaren som fått medaljen. Den första finländaren var talmannen K-A Fagerholm. Vicetalman Pekkarinen framhöll särskilt Janne Virkkunens insatser som chefredaktör för Nordens största dagstidning, *Helsingin Sanomat*, åren 1991-2010, och hans arbete som ordförande för föreningen Kansalliskielet (Nationalspråken) som verkar för ett tvåspråkigt Finland.

Ordförande Björn von Sydow överlämnade medaljen till Virkkunen och citerade huvudstyrelsens motivering till beslutet. ”Janne Virkkunen har under sin tid som chefredaktör för *Helsingin Sanomat* varit en förespråkare för det nordiska samarbetet. Han har också ställt upp till försvar för ett tvåspråkigt Finland och för upprätthållandet av kunskaper på svenska på bred bas i Finland”. Han konstaterade också att Virkkunen är den första som har fått medaljen för en betydelsefull publicistisk gärning i det nordiska samarbetets tecken.

Björn von Sydow tog i sitt anförande också upp Virkkunens försvar av yttrandefriheten, och betydelsen av faktabaserad journalistik. I dagens medieklimat är det viktigt att vi kan lita på vad som står i våra tidningar och på vad som sägs i radio och tv. Lika viktigt är det också att någon tar det yttersta ansvaret för vad som skrivs och sägs. Oansvarigheten på nätet och ryktesspridningen där kan på sikt utgöra en fara för demokratin.

Janne Virkkunen tackade för medaljen och sade att han blev nordist under sin tid på *Helsingin Sanomat*. Han framhöll särskilt hur viktigt det är att under det ganska vardagliga och odramatiska nordiska samarbetet bygga upp den nordiska identiteten, och hur de nordiska nätverken bidrar till att skapa en stark nordisk samhörighet.

– I dagens värld är det viktigt att ha nära vänner och det har vi genom våra nordiska grannar. De nordiska länderna är världens mest framgångsrika samhällen på många olika delområden. Särskilt för Finland är banden till det övriga Norden viktiga. Virkkunen underströk också hur viktigt det är att Finlands tvåspråkighet kan bevaras.

– Det framgångsrika Finland talar också svenska.

Janne Virkkunen, född 1948, var innan sina år som chefredaktör politisk redaktör på *Helsingin Sanomat* och rapporterade bl.a. från Nordiska rådets sessioner. Åren 2008-2010 var han ordförande för IPI, Internationella pressinstitutet. År 2010 fick han *Suomen Kuvalehtis* journalistpris för sitt försvar av yttrandefriheten. Virkkunens särintresse är historia.

Guy Lindström

*Från vänster Mauri Pekkarinen, Björn von Sydow och Janne Virkkunen.
Foto: Hanne Salonen/riksdagen.*

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Nordiska översättarpriset 2017 till Gun-Britt Sundström

Den 4 december 2017 utdelades Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen för 2017 till översättaren Gun-Britt Sundström, Sverige. Prisceremonin ägde rum på Letterstedtska föreningens svenska avdelnings höstmöte på Piperska muren i Stockholm. Prisutdelare var huvudstyrelsens ordförande Björn von Sydow som höll tal till pristagaren och överräckte ett diplom och en postväxel på prissumman 50.000 sek.

År 2017 är sjätte gången som Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen delas ut. Priset utgör belöning för översättning mellan de nordiska språken av litterärt eller essäistiskt verk eller en översättares gärning som helhet. Priset har tillkommit genom en donation till Letterstedtska föreningen från fd universitetslektorn i tyska vid Stockholms universitet Lars-Olof Nyhlén och hans maka Marthe, Hässelby, Sverige.

Styrelsens motivering till priset 2017:

Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen för 2017 tilldelas Gun-Britt Sundström, Sverige, för hennes nyöversättning av norska författaren Sigrid Undsets romansvit om Kristin Lavransdotter från 2016. Det är ett minutiöst och gediget översättararbete på högsta språkliga nivå, en modern översättning av ett verk som talar till unga människor i Norden.

Gun-Britt Sundström (f. 1945), Stockholm är svensk översättare, författare och kulturjournalist. Hon har arbetat som kulturjournalist på *Dagens Nyheter* och *Stockholms-Tidningen*. Hon var svenskexpert i bibelkommissionen 1980–2000 och styrelseledamot i Svenska språknämnden 1987–2002. Som författare är Gun-Britt Sundström mest känd för *Maken* (1976) och *För Lydia* (1973). Sedan 1990-talet är hon verksam som översättare av romaner, biografier samt barn- och ungdomsböcker. 2003 utnämndes hon till hedersdoktor vid Stockholms universitet.

År 2017 är sjätte gången som Letterstedtska föreningens nordiska översättarpris ur de nyhlénska medlen delas ut. Tidigare mottagare av priset är: 2012 Anne Marie Bjerg, författare och översättare från Danmark. Prisutdelning ägde rum på Bokmässan i Göteborg i september 2012. 2013 Per Qvale, litteraturvetare och översättare, Norge. Prisutdelning ägde rum på Letterstedtska föreningens medlemsseminarium "Det omöjligas konst – översättningens roll i Norden" i Stockholm i oktober 2013. 2014 Pentti Saaritsa, poet och översättare, Finland. Prisutdelning ägde rum på Bokmässan i Helsingfors i

oktober 2014. 2015 Hjörtur Pálsson, författare, poet, översättare, teolog, litteraturvetare och radioman, Island. Prisutdelning ägde rum på Letterstedtska föreningens svenska avdelnings höstmöte i Stockholm i november 2015. 2016 Erik Skyum-Nielsen, översättare, Danmark. Prisutdelning ägde rum i oktober 2016 på Letterstedtska föreningens medlemsseminarium "Massmedierna i Norden – i ljuset av den digitala utvecklingen" i Stockholm.

I *Nordisk Tidskrifts* förra nummer, 3/17, porträtteras Gun-Britt Sundström i NT-intervjun.

Lena Wiklund

Från vänster Lars-Olof Nyhlén, Gun-Britt Sundström och Björn von Sydow.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Miniseminarier med anledning av antologin *Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet*

Våren 2017 utkom antologin *Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet*. Antologin utkom på Santérus Förlag med stöd av Letterstedtska föreningen. Redaktörer är Bengt Sundelius och Claes Wiklund.

Hösten 2017 har Letterstedtska föreningen arrangerat medlemsminiseminarier med anledning av antologin i Stockholm och Helsingfors. Antologin delades ut till deltagarna, och redaktörerna och medverkande författare från respektive land presenterade sina kapitel. Därefter följde frågestund, och programmet avrundades med ett mingel.

Seminarier den 4 september 2017 i Stockholm på Piperska muren leddes av ordföranden i Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, fd. talman Björn von Sydow, som också skrivit förordet till antologin. Skribenter från Sverige i antologin presenterade sina kapitel ”Nordiskt krisberedskapssamarbete: Haga-processen 2009-2015” av Carolina Sandö, departementssekreterare Justitiedepartementet, ”Stormakterna och Norden efter det kalla kriget” av Mats Bergquist, fd. ambassadör samt ”Nordiska investeringsbanken – från långbänk till snabbspår” av Bengt Dennis, fd. riksbankschef. Seminariet samlade cirka 30 deltagare.

Seminarier den 23 oktober 2017 i riksdagshuset i Helsingfors leddes av ordföranden i Letterstedtska föreningen i Finland, professor em. Seppo Zetterberg. Skribenter från Finland i antologin presenterade sina kapitel, ”Nordiskt och svensk-finskt försvarssamarbete” av minister Jan-Erik Enestam, ”Norden i det arktiska samarbetet” av *Nordisk Tidskrifts* redaktör i Finland Guy Lindström samt ”Föreningarna Norden: Från elitistisk skandinavism till folklig nordism” av Föreningarna Nordens förbundssekreterare Henrik Wilén. Seminariet samlade cirka 15 deltagare.

På respektive seminarium presenterade antologins redaktörer sina 13 insikter om Norden, Bengt Sundelius, professor statsvetenskap Uppsala universitet och Försvarshögskolan samt Claes Wiklund, huvudredaktör *Nordisk Tidskrift*.

Miniseminarier kommer även att arrangeras i fler nordiska länder.

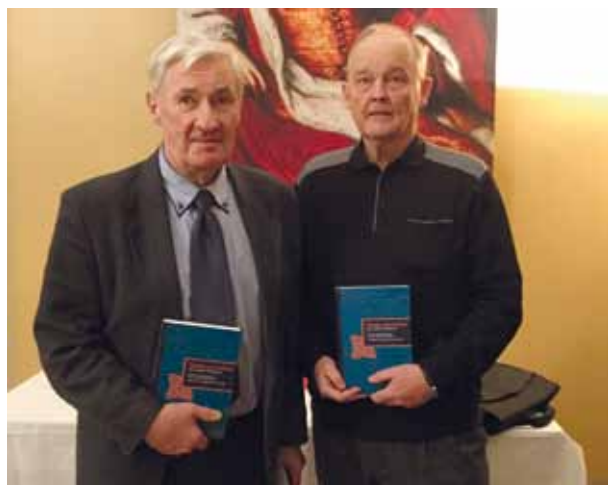
Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet

Förord av Björn von Sydow.
Redaktörer: Bengt Sundelius & Claes Wiklund. Medverkande författare: Birgitta Agazzi, Alyson Bailes, Mats Bergquist, Bengt Dennis, Jan-Erik Enestam, Lars-Åke Engblom, Gunnel Gustafsson, Henrik Hagemann, Arne Hardis, Guy Lindström, Snjólaug Ólafsdóttir, Carolina Sandö, Hans H. Skei, Fredrik Sterzel, Jacob Westberg, Lena Wiklund, Henrik Wilén och Henrik Wivel. Författarkapitlen i "Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet" är indelade i tre avdelningar "Säkerheten främst i Norden", "Norden och omvärlden" samt "Norden samarbetar inbördes". I avslutningen finns redaktörernas 13 insikter om Norden.

Beställning av "Norden sett inifrån. Det fjärde spårbytet": www.santerus.se.

Lena Wiklund

*Från vänster
Claes Wiklund och
Bengt Sundelius.*

Björn von Sydow.

*Från vänster
Carolina Sandö och
Mats Bergquist.*

Seppo Zetterberg.

*Från vänster
Guy Lindström,
Jan-Erik Enestam och
Henrik Wilén.*

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Styrelser, medlemmar och anslag 2017

*Den svenska avdelningen 2017**I. Styrelse (som tillika är föreningens huvudstyrelse)**Ordförande:*

fd. talman Björn von Sydow

Medlemmar:

fd. forskningsassistent Birgitta Agazzi

professor em. Lars-Åke Engblom

fd. kanslichef Eva Smekal

professor em. Fredrik Sterzel

professor Bengt Sundelius

fil. lic Beate Sydhoff Millhagen

professor Astrid Söderbergh Widding

fd. generaldirektör Per Thullberg

professor Boel Westin

professor em. Gunnar Öquist

Sekreterare:

fil. kand. Claes Wiklund

II. Övriga medlemmar:

fil. dr Jan A. Andersson

fd. ambassadören Kerstin Asp-Johnsson

professor em. Birgit Arrhenius

direktör Percy Barnevik

fd. ambassadören Mats Bergquist

fil. dr Kersti Blidberg

redaktör Christer Blomstrand

fd. riksdagsledamot Sinikka Bohlin

professor em. Dan Brändström

professor Ulla Börestam - Uhlmann

professor Ulla Carlsson

författaren Stewe Claeson

redaktör Elisabeth Crona

författaren Sigrid Combüchen

professor Lars-Erik Edlund

översättaren Paula Ehrnebo

författaren Kerstin Ekman
professor em. Lennart Elmevik
fd. riksteaterchef Birgitta Englin
professor em. Lars Engwall
fd. landshövding Eva Eriksson
direktör Bertil Falck
professor em. Malin Falkenmark
författaren Beate Grimsrud
fil. mag. Catharina Grünbaum
professor em. Bo Gräslund
professor em. Gunnel Gustafsson
professor Harald Gustafsson
fd. avdelningsdirektör Helmer Gustavsson
fd. statsrådet Bengt Göransson
fd. museichef Elisabet Haglund
översättaren Ylva Hellerud
fd. statsrådet Mats Hellström
fil. lic. Nanna Hermansson
överste Bo Hugemark
fd. folkhögskolerektor Björn Höjer
fil.mag. Maj-Britt Imnander
lantbrukare Olof Irander
fd. kanslichef Bert Isacson
professor em. Carl-Olof Jacobson
fd. ambassadören Bertil Jobeus
professor Karl Magnus Johansson
fd. riksdagsledamot Elver Jonsson
professor em. Inge Jonsson
docent Ann-Cathrine Jungar
vissångerskan Hanne Juul
redaktör Inger Jägerhorn
fd. utbildningsledare Christian Lange
professor Lars-Gunnar Larsson
fd. folkhögskolelärare Ingmar Lemhagen
verkställande direktör Lena M. Lindén
redaktör Bengt Lindroth
ambassadör Anders Ljunggren
folkhögskolerektor Mats Lundborg
fd. folkhögskolerektor Ingegerd Lusensky
professor em. Lars Lönnroth

författaren Azar Malouhjian
fd. styresman Christina Mattsson
professor Torbjörn Nilsson
professor em. Erling Norrby
fd. fonddirektör Britta Nygård
fd. universitetslektor Lars-Olof Nyhlén
redaktör Sture Näslund
fd. riksdagsledamot Berit Oscarsson
fil.dr Stina Otterberg
fd. högskolerektor Ingegerd Palmér
fd. stadsjurist Inger Ridderstrand-Linderöth
fd. chefredaktör Arne Ruth
fil. dr Ingrid Sjöström
fil. kand. Jacqueline Stare
professor em. Stig Strömholm
professor em. Jan Svanberg
professor em. Barbro Söderberg
univ. lektor Jacob Westberg
fd. museichef Solfrid Söderlind
professor em. Ulf Telemann
skådespelaren Solveig Ternström
docent Bengt Tomson
professor em. Jarl Torbacke
fd. landshövding Göran Tunhammar
professor em. Sven Tägil
fil. mag. Marthe Urzander
professor Ingela Wadbring
riksdagsledamot Hans Wallmark
professor em. Erling Wande
fil. kand. Lena Wiklund
fd. statsråd Håkan Winberg
fd. folkhögskolerektor Birgitta Östlund Weissglas

Utdelade anslag 2017:

- till *Docent Patrik Hernwall, Inst. för data- och systemvetenskap, Stockholms univ.* för deltagande i planeringsmöten med nordiskt nätverk inom estetisk utbildning i Köpenhamn och Oslo 2017, kr. 3.000:-,
- till *Universitetslektor Catrine Björck, Inst. för de humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnenas didaktik, Stockholms univ.* för samma ändamål, kr. 3.000:-,
- till *Docent Tarja Karlsson Häikiö, HDK - Högskolan för design och konsthantverk, Göteborg* för samma ändamål, kr. 3.000:-,
- till *Fil. dr Åsa Warnqvist, Svenska barnboksintitutet, Stockholm* för studieresa till Åbo 2017, kr. 3.000:-,
- till *Doktorand Peter Kostenniemi, Litteraturvetenskap, Stockholms univ.* för deltagande i konferensen "Nordic Utopias and Dystopias" i Åbo 2017, kr. 3.000:-,
- till *Doktorand Elin Johansson, Pedagogik, Göteborgs univ.* för deltagande i workshop i Tønsberg 2017 om feedback i utbildningsmiljöer, kr. 3.000:-,
- till *Doktorand Tobias Ålöw, Bibelvetenskap, Göteborgs univ.* för deltagande i nordiska doktoranddaggar i Oslo 2017, kr. 3.000:-,
- till *Doktorand Emelie Moberg, Barn- och ungdomsvetenskapliga inst., Stockholms univ.* för deltagande i 45th Congress of the Nordic Educational Research Association i Köpenhamn 2017, kr. 3.000:-,
- till *Postdoktor BethAnne Paulsrud, Centrum för tvåspråkighet, Stockholms univ.* för studieresa till Helsingfors 2017 för jämförande studie av lärarutbildningar, kr. 4.000:-,
- till *Docenterna Björn Furuhausen, Janne Holmén och Niklas Stenlås, Historia, Uppsala univ.* för deltagande i 29:e nordiska historikermötet i Aalborg 2017, kr. 9.000:- (3 x 3.000:-),
- till *Postdoktor Sune Bechmann Pedersen, Ekonomisk historia, Göteborgs univ.* för samma ändamål, kr. 3.000:-,
- till *Fil. dr Malin Gregersen, Historia, Linnéuniv., Växjö* för samma ändamål, kr. 3.000:-,
- till *Doktorand Aili Lundmark, Uppsala* för seminarie- och handledaresor till Jyväskylä och Vasa 2017, kr. 3.000:-,
- till *Forskningskoordinator Carolina Jonsson Malm, Linnéuniv. och Kalmar läns museum* för deltagande i konferens i Vasa 2017, kr. 3.000:-,
- till *Professor Per Bäckström, Litteraturvetenskap, Karlstads univ.* för deltagande i nordiskt nätverksseminarium om lyrik i Åbo 2017, kr. 3.000:-,

- till *Fil. dr Sara E. Ellis Nilsson, Inst. för individ och samhälle, Malmö högskola* för studieresa till utomhusmuseet Ribe VikingCenter 2017, kr. 3.000:-,
- till *Student Maria Bruvik Kindestam, Bild & Media, Konstfack, Stockholm* för studievistelse i Reykjavik 2017 vid Academy of the Arts, kr. 4.000:- ,
- till *Doktorand Jennifer Nyström, Nya testamentets exegetik, Lunds univ.* för forskningsvistelse i Oslo 2017, kr. 3.000:-,
- till *Doktorand Lars Wikman, Statsvetenskap, Uppsala univ.* för studieresa tillsammans med kollega vid Försvarshögskolan, Stockholm till Oslo 2017, kr. 4.000:- (2 x 2.000:-),
- till *Doktorand Therese Ekholm, Arkeologi, Uppsala univ.,* för studieresor till Oslo 2018, kr. 4.000:-,
- till *Lektor Matilda Svensson Chowdhury, Genusvetenskap, Linnéuniv., Växjö* för deltagande i konferensen ”Memory and Narration” i Jyväskylä 2018, kr. 3.000:-,
- till *Fil. dr Margaretha Nordquist, Historia, Stockholms univ.* för arkivstudier i Köpenhamn 2018, kr. 4.000:-,
- till *Doktorand Carina Rech, Konstvetenskap, Stockholms univ.* för deltagande i nordiskt nätverk för 1800-talsforskning i Köpenhamn och arkivresa till Skagen 2017, kr. 4.000:-,
- till *Doktorand Martin Neuding Skoog, Historia, Stockholms univ.* för forskningsvistelse vid Trondheims univ. 2018, kr. 3.000:-,
- till *Fil. dr Karin Ojala, Arkeologi, Uppsala univ.* för forskningsresa till Finland 2018, kr. 4.000:-,
- till *Journalist och författare Folke Schimanski, Ramlösa* för forskningsresa till Köpenhamn, Århus och Oslo 2017, kr. 6.000:-,
- till *Psykoterapeut Susie Rasmussen, Psykologcentrum, Malmö* för studieresa till Bergen 2018, kr. 3.000:-,
- till *Doktorand Olga Engfelt, Litteraturvetenskap, Åbo Akademi* för studieresor från Sverige till Finland 2017-18, kr. 3.000:-,
- till *Doktorand Lina Andersson, Nationalekonomi, Handelshögskolan, Göteborgs univ.* för studieresa till Bergen 2017, kr. 4.000:-,
- till *Fil. dr Linnéa Lindsköld, Biblioteks- och informationsvetenskap, Högskolan i Borås* för studieresor till Köpenhamn och Oslo 2018, kr. 6.000:-,
- till *Doktorand Ingemar Karlsson, Utbildningsvetenskap, Lunds univ.* för deltagande i nordisk konferens i Vasa 2018, kr. 3.000:- samt
- till *Forskare Andreas Mørkved Hellenes, Historia, Södertörns högskola* för arkivresa till Köpenhamn, Helsingfors och Oslo 2018, kr. 6.000:-sek.

Den danske afdeling 2017

I. Bestyrelse:

Steen Adam Cold, kontorchef (form. og sekr.)

Jørn Lund, prof.

Bergur Rønne Moberg, litteraturforsker (repr. det færøske sprog)

Bente Scavenius, kunstanmelder

Henrik Wivel, dr. phil

Marianne Zibrandtsen, gymnasirektor

II. Øvrige medlemmer:

Anders Ahnfelt-Rønne, teaterchef

Henrik Borberg, bogforlægger

Torben Brostrøm, prof.

Mogens Dahl, dirigent

Jan Garff, museumsinspektør

Henrik Hagemann, gen.sekr.

Jens Morten Hansen, statsgeolog

Arne Hardis, politisk redaktør

Kjeld Hillingsø, generalløjtnant

Hulda Zober Holm, sprogforsker (repr. det grønlandske sprog)

Kristian Hvidt, dr. phil.

Carsten U. Larsen, folketingsdirektør

Me Lund, teateranmelder

Ingrid Markussen, prof.

Søren Ryge Petersen, programredaktør

Laust Riemann, stedf. gen.sekr.

May Schack, litteraturanmelder

Karen Skovgaard-Petersen, dir.

Ditlev Tamm, prof.

Marja Vasala-Fleischer, adm ambassadesekr.

Mette Winge, dr. phil.

Bevillinger i 2017

til *Museumsinsp. Lise Kapper, Mediehuset i Odense*, deltagelse i mediekonferencen NordMedia i Tammerfors, 4.000 kr

til *Nordens Hus på Færøerne*, William Heinesen-forskeren Bergur Rønne Mobergs (Københavns Universitet) deltagelse i seminaret "Islands and Literature", 2.000 kr

til *Mediastuderende Niels Chr. Askholm, Aarhus Universitet*, filmoptagelse på Færøerne om grindedrab og livsførelse, 2.500 kr

- til *Specialestuderende i pædagogisk psykologi*, Aarhus Universitet, *Henriette Holm Andersen*, projektrejse til den østgrønlandske by Tisiilaq (Amassalik) vedr. opbygning af social resiliens hos børn og unge i Grønland, 5.000 kr
- til *Stud. polyt. ved Danmarks Tekniske Universitet Rune Nyboe*, deltagelse i DTUs Arktiske Afd.s boringer i grundfjeld under bygden Quanaaq (Thule) for bl.a. at udvide mulighederne for opbevaring af drikkevand, 5.000 kr
- til *Museumsinsp. Linda Klitmøller, Museet på Sønderkov*, deltagelse i Nordisk Museumsforbunds konference "Grenseland-Grensebygd" i Hamar, 2.500 kr
- til *Jens Peter Munk, sekr. i Nordisk Museumsforbunds Danske Afd.*, deltagelse i ovennævnte konference i Hamar, 2.500 kr
- til *Projektleder Merete Stenum Nielsen og hovedredaktør Henrik Poulsen, Københavns Universitet*, studierejse til Trøndelag som led i universitetets projekt SAGATID: forholdet mellem aktuel topografi og landskabsbeskrivelsen i sagateksterne, 4.500 kr
- til *Lærer Helene Willer Piironen, Valby*, deltagelse i int. konference i Oslo om levende rollespil som led i undervisning, 3.000 kr
- til *Museumsinsp. Kathrine Svanum Andersen, Skovgaardsmuseet i Viborg*, rejse til Gudbrandsdalen og Follidal samt ophold på Lysebu, undersøgelse af N. C. Skovgaards ophold i og malerier fra Norge, 5.000 kr
- til *Prof. Johnny Kondrup, Københavns Universitet*, gæstefordrag ved Det Norske Sprog- og Litteraturselskabs årsmøde i Oslo, 2.000 kr
- til *Folkemusiker Rasmus Nielausen, Roskilde*, for deltagelse i Nordisk Konference for Folkemusikfestivaler i Asker, 3.000 kr.
- til *Læge, ph.-stud. Marie-Louise Baun, Aarhus Universitet*, til efterudd.-konferencen Nordic Congress med abstrakt i Stockholm vedr. gynækologiske cancere, 3.500 kr
- til *Forskningsass. Federica Conti, Aalborg Uuniversitet*, deltagelse i Europæisk Biomasse-konference i Stockholm, 2.000 kr
- til *Læge, phd.stud. Signe Voigt Lauridsen, Aarhus Universitetshospital*, deltagelse i Scandinavian Society og Anaesthesiology ´ kongres i Malmö, 2.000 kr
- til *Josefine Marie Dichmann, Odense*, ophold ved studiet som "trädgårdsmästare" på Capellagården på Öland, 5.000 kr
- til *Kamma Siegumsfeldt, København, tilknyttet Dansk Danseteater*, deltagelse i Nordisk Forum for Danseforsknings konference i Göteborg "Dance and Democracy" og "Nordisk-Baltisk Dansemøde" samme sted, 5.000 kr

- til *Katarzyna Anna Kapitan, Københavns Universitet, Nordisk Forskningsinstitut*, for ophold i Stockholm, studier ved Riksarkivet og Kgl. Biblioteket, 5.000 kr
- til *Birgitte Dedenroth-Schou, tidl. Landsarkivet for Fyn og Stadsarkivet i Kolding*, for at holde indlæg på kongressen "European Court Culture" på Søfartsmuseet i Greenwich, 4.000 kr
- til *Keramiker Barbro Åberg, Ry*, for transport- og forsikringsudgifter til udstilling på Höganäs Konsthall, 4.000 kr og
- til *Prof. i klinisk psykologi og psykiatri Bo Möhl, Aalborg Universitet og klinisk psykolog Lotte Rubæk, Region Hovedstaden*, for udvekslingsbesøg vedr. strategi til afhjælpning af ungdoms-selvskaade ved Centrum for Psykiatriforskning i Stockholm, 4.000 kr.

Den norske avdelinga 2017

Leiar: Professor Hans H. Skei

Nestleiar: Cand philol, seniorrådgjevar Torbjørg Breivik

Revisor: Tidl. statsråd Bjarne Mørk-Eidem

Sekretær: Kulturarbeidar og fylkessekretær Jan Kløvstad

Øvrige medlemmer:

Kulturhusleiar Durita Brattaberg

Professor Per Stockfleth Enger

Professor Ole Kristian Grimnes

Førsteamanuensis Ruth Hemstad

Dr. philos, førsteamanuensis Håkon Roland

Dagleg leiar Eva Jakobsson-Vaagland

Sekretariatsleiar Kjell Myhre-Jensen

Generalsekretær Anne-Merethe K. Prinos

Professor Kari Anne Rand

Professor Tone Selboe

Professor Anne-Kari Skarðhamer

Cand. polit., seksjonsleiar Jarle Skjørestad

Redaktør Harald Stanghelle

Forfattar Arild Stubhaug

Professor Arne Torp

Professor Arvid O. Vollsnes

Professor Vigdis Ystad

Løyvingar 2017:

- til *Arne O. Bergersen, Arendal*, til reiser til Karlstad og Göteborg i samband med lansering av roman om Gustaf Fröding, NOK 3000
- til *Bjørneboedagene i Kristiansand*, til reise for lyrikaren Bengt Berg, Torsby, NOK 3000
- til *Bente Imerslund, Storslett*, til to arbeidsreiser til Tornedalen, spesielt i området Pajala-Luleå, i juni 2017 og til Torsby-området i Värmlands Finnskogar i september 2017 for å oppdatere og ferdigstille stoffet fra Sverige til manus til den planlagte boka «Finskbeslektede folk i Finlands naboland», NOK 8000
- til *Wesley R. Farnsworth, Longyearbyen*, til studiereise til Reykjavík juni 2017, for å arbeide med PhD-prosjekt isbrear og geologi saman med rettleiar, NOK 4000
- til *Karplantekonservator Charlotte Sletten Bjorå, Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo*, til studiereise til Grønland for å systematisk samle inn Starrarter i artsgruppa Starr, NOK 6000
- til *Anne Brysting, Institutt for biovitenskap, Universitetet i Oslo*, til studiereise til Vest-Grønland til undersøkingar av skjørbusurt, masterstudier, NOK 6000
- til *Historiestudent Torbjørn Bergwitz Lauen, Eidsvoll*, til to arkivreiser til arkiva etter DDU (De Danske Ungdomsföreningar) i Rigsarkivet i København og arkiva til Finlands Svenska Ungdomsförbund i Helsingfors i september/oktober 2017, NOK 5000
- til *Masterstudent Jeanette Viken, Oslo*, til kurs i plantefysiologi/ozon og vegetasjonspåverknad ved Göteborgs Universitet mars-juni 2017, NOK 3000
- til *PhD-student Leonie Färber, Universitetet i Oslo*, til studieopphald ved Københavns Universitet om Marine Management and Ecosystem, NOK 3000
- til *Førsteamanuensis Hanne Østhus, Oslo*, til studiereise til København for å hente inn litteratur og arkivmateriale til felles forskingsprosjekt med den danske historikaren Vibe Maria Martens, NOK 3000
- til *Kamil Øzerk, Oslo*, til studiereiser i andre nordiske land for å møte andre nordiske forskarar og besøke institusjonar for autistiske barn, i samband med prosjekt "Forekomsten av autisme hos barn", NOK 5000
- til *Ida Frette, Heimdal* til reiser til masterprogrammet i Litterær Gestaltning ved Akademin Valand i Göteborg, NOK 3000
- til *Dr Evy Johanne Håland, Olsvik*, til deltaking på konferansen Senses, Emotions and the Affective Turn: Recent Perspectives and New Challenges in Cultural History, Umeå juni 2017, NOK 5000

- til *Språkrådet, ved Verena Schall, Oslo*, til studiereise for Verena Schall og Katriina Pedersen til meänkielitalande områder i Nord-Sverige, NOK 6000
- til *Forskar PhD/arkeolog Hilde R. Amundsen, Norsk Institutt for kulturminneforskning, Oslo* til reise for tre forskarar til arbeidsverkstad i Karlstad i prosjektet Landskap og ideologi, NOK 3000
- til *Norsk Bibliotekforening ved Ann Berit Hulthin, Oslo*, til studiereise til Next Library i Århus 11.-14. juni 2017, NOK 4000
- til *Professor Helene Illerid, Universitetet i Agder*, til reise og opphald for Helene Illerid og Lisbet Skregelid todagars møte med nordiske kolleger til vidare samarbeid i prosjekt i nordisk nettverk, NOK 4000
- til *Professor og dramatikar Robert Marc Friedman, Vitenskapshistorie, Universitetet i Oslo*, til Göteborg for samarbeid med regissør og skodespear Ingemar Carlehed for omsetjing til svensk og bearbeiding av Friedmans teaterstykket Banned in Berlin – om Albert Einsteins liv i Berlin 1913-1933, NOK 3000
- til *Doktorgradsstipendat Gunnhild Storbekkrønning Solli, Juridisk fakultet, Universitetet i Oslo* til reisekostnadar til København mai-juli 2017 og Uppsala hausten 2017, NOK 3000
- til *Leiar Anette Eleonora Gunnæs, Strukturfysikkseksjonen ved Fysisk institutt, Universitetet i Oslo*, til deltaking på den Nordiske mikroskopiforeningens møte på Island 6.-9. juni 2017, NOK 4000
- til *Avdelingsleiar Hanne Utne, Fredrikstad bibliotek*, til studietur til Stockholms Stadsbibliotek for å sjå planar for renovering av bibliotek i 1920-talsbygg tilpassa moderne drift, NOK 3000
- til *Biblioteksjef Brita Narjord, Melhus*, til deltaking på Bokmässan i Göteborg 28. september – 1. oktober, NOK 4000
- til *Doktorgradsstipendiat Astrid Iversen, Institutt for privatrett, Universitetet i Oslo*, til deltaking på konferanse i Stockholm om statsgjeld, og etterfølgande kortare forskaropphald ved Stockholm Centre for Commercial Law, NOK 3000
- til *Stiftelsen Bokbyen ved Skagerrak, ved Solveig Røvik, Tvedestrand* til reiseutgifter for forfattaren Jógvan Isaksen, Færøyane til litteraturfestival i Tvedestrand 16.-18. februar 2018, NOK 3000
- til *Førsteamanuensis Ann-Kristin Tveten, NTNU i Ålesund*, til studiereise for tre undervisarar ved Institutt for biologiske fag i Ålesund til Örebro Universitet og Universitetssjukhuset i Örebro november-desember 2017, NOK 12000

- til *PluriCourts – Internasjonale domstolers legitimitet, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo* ved administrativ leiar Siri Johnsen til dekking av reiseutgifter i samband med seminarrekke i internasjonal strafferett for fire forelesarar frå Københavns Universitet (to), Göteborgs Universitet og Uppsala Universitet, NOK 12000
- til *Doktorgradsstudent i historie Julia Erol, Oslo* til studieopphald i Lund våren 2018 i arbeid med doktorgradsprosjektet "Autarki politikk i Norge 1918-1943" om betydning og utvikling av vasskrafta som nordisk næringsveg, NOK 3000 og
- til *PhD-student Julia Alopaeus, Universitetet i Oslo, avdeling for galenisk farmaci* til deltaking på konferansen Northern Pharma Network i Odense januar 2018, i samband med avhandlinga Development and characterisation of new oral drug formulations for paediatric medicine, NOK 3000.

Avdelningen i Finland 2017

Ordförande: Professor em. Seppo Zetterberg
Sekreterare: Delegasjonssekreterare Mari Herranen

Övriga medlemmar:

Professor Pauline von Bonsdorff
Docent Lars-Folke Landgrén
Fil. mag. Dag Lindberg
Pol. mag. Guy Lindström
Professor Kristina Lindström
Professor Mirja Saari
Docent Henrik Stenius
Professor P.O. Träskman
Professor John Westerholm
Förbundssekreterare Henrik Wilén
Professor Anna-Maria Åström

Utdelade anslag 2017

- til *Professor Nina Pilke, Sundom och FD Niina Nissilä, Vasa.* För att delta i Nordterm i Oslo 2017. 1.000 EUR
- til *Doktorand Britta Hannus-Gullmets, Närpes.* För att delta i en konferens som arrangeras av Nordisk Förening för Pedagogisk Forskning (NFPF) samt hålla ett föredrag 2017 i Köpenhamn. 500 EUR

- till *FD Janne Vanhanen, Helsingfors universitet*. För att delta och hålla ett föredrag i NSAE:s (The Nordic Society of Aesthetics) årliga konferens i Bergen, Norge. 500 EUR
- till *FD Martta Heikkilä, Helsingfors*. För att hålla ett anförande om estetik i NSAE:s (The Nordic Society of Aesthetics) årliga konferens 2017 i Bergen, Norge. 500 EUR
- till *Kristliga blåbandsförbundet* för rehabiliteringsarbete bland alkohol- och narkotikamissbrukare i Svenskfinland, Helsingfors. För att verksamhetsledaren Mette Strauss deltar i Beroendedagarna samt gör ett studiebesök till organisationen Maskrosbarn 2017 i Stockholm. 400 EUR
- till *Steg för steg, Helsingfors*. För två personers deltagande i Nordiska samarbetsrådets möte 2017 i Malmö samt knyta kontakter till föreningar i de andra nordiska länderna. 500 EUR
- till *Helsingfors stadsmuseum, Helsingfors*. För att finansiera en föredragshållare till Nordiskt Museumsförbundets konferens i Hamar, Norge 2017. 500 EUR
- till *Dr Tero Anttila, Uleåborgs universitet*. För att söka material till forskning om historia. Resor till Uppsala och Stockholm. 500 EUR
- till *Fil. dr. Marko Lamberg, Laukaa*. För att delta och hålla ett föredrag på Nordiska Historikermötet 2017 i Aalborg, Danmark. 500 EUR
- till *Prof. Lauri J. Pesonen, Helsingfors universitet*. För att leda en isländsk workshop om paleomagnetism 2017 i Reykjavik, Island. 700 EUR
- till *FD Jussi Backman och pol. mag. Ville Suhonen, Jyväskylä universitet och FD Timo Miettinen, Helsingfors universitet*. För gemensam presentation i Nordisk Selskab for Fenomenologis (NoSP) årsmöte den 2017 i Trondheim, Norge. 1.000 EUR (gemensamt)
- till *Forskardoktor Harriet Zilliacus, Helsingfors*. För studieresa till Stockholm för att skriva två artiklar om jämförande studier av lärarutbildning i Sverige och Finland 2017. 400 EUR
- till *Ghita Bodman, Helsingby*. För att delta i en nordisk konferens "Nordic Research Conference in Green Care and Nature-Based Interventions" 2017 i Kristiansand, Norge. 500 EUR
- till *Caroline Doktor, Helsingfors*. För att delta och hålla en presentation i ett seminarium om grammatikdidaktik i november 2017 i Stockholm. 400 EUR
- till *Kassör Håkan Hultin, Visans Vänner Skaraborg*. För att bekosta resekostnaderna för en finsk kantelespelare till Mariestads visfestival. 400 EUR

- till *Heidi Höglund, Åbo*. För att delta på ett litteraturdidaktiskt forskarseminarium och på den sjätte nordiska modersmålsdidaktiska konferensen (NNMF6) 2017 i Odense, Danmark. 500 EUR
- till *Sofia Juslin, Vasa*. För att delta och hålla presentationer på två seminarier: en nordisk konferens NERA 2018 i Oslo och ELE 2018 i Stockholm. 500 EUR samt
- till *Ellen Ravna, Utsjoki*. För att bekosta rese- och övernattningskostnader i samband med masterstudier på Samiska högskolan i Kautokeino, Norge. 330 EUR.

Isländska avdelningen 2017

Ordförande: Þór Magnússon, fd riksantikvarie
Sekreterare: Snjólaug Guðrún Ólafsdóttir, fd. expeditiönschef

Övriga medlemmar:

Bryndís Sverrisdóttir, avdelningschef
Haraldur Ólafsson, professor em
Guðrún Gauksdóttir, docent
Sigrún Klara Hannesdóttir, fd riksbibliotekarie
Þorbjörn Broddason, professor em
Þórarinn Eldjárn, författare
Úlfhildur Dagsdóttir, författare och litteraturvetare

Utdelade anslag 2017

- Till *Alexandra Litaker, MA*, för att delta i ett seminarium i Sverige som hölls av Nordiska sommaruniversitetet, kr 50 000
- Till *Gróa Finnsdóttir, avdelningschef vid Islands konstmuseums bibliotek*, för att delta i ARLIS/Nordens konferens och årsmöte i Helsingfors, kr 50 000
- Till *Gunnhildur Björnsdóttir, avdelningschef vid Islands universitets utbildnings- och forskningsavdelnings bibliotek*, för att delta i ARLIS/Nordens konferens och årsmöte i Helsingfors, kr 50 000
- Till *Dr Ívar Örn Benediktsson, geolog*, för deltagande i en geologikonferens i Lund, kr 50 000
- Till *Naomi Bos, MA*, för deltagande i ett seminarium om växtförädling i Lund, kr 50 000
- Till *Salome Hallfreðsdóttir, sakkunnig vid miljöorganisationen Landvernd*, för deltagande i ett möte i Stockholm om strandrensning, Kr 50 000

- Till *Silja Bára Ómarsdóttir, adjunkt i statskunskap vid Islands universitet*, för deltagande i ett arbetsmöte i Det feministiska fredsforskningsnätverket "Feminist Peace Reserch Network" i Lund, kr 50 000
- Till *Phil Dr. Vilhelm Vilhelmsson, forskare*, för deltagande i det 29:e Nordiska historikermötet i Ålborg, kr 50 000
- Till *Anna Margrét Jóhannesdóttir, revisor vid Reykjavik stads central-administration*, för en forskningsresa till Stockholm, kr 50 000
- Till *Borgþór S. Kjærsted, projektlektledare*, för en forskningsresa till Helsingfors med anledning av hans arbete med boken „Finland – land och folk“ som avses utkomma senare under året, kr 50 000
- Till *Guðmundur Ólafsson, forskare vid Islands Nationalmuseum*, för deltagande i ett arbetsmöte i Danmark med danska kollegor, kr 50 000
- Till *Gylfi Gunnlaugsson, forskare vid Reykjavik akademien*, för en forskningsresa till Köpenhamn, kr 50 000
- Till *Hannes Hólmsteinn Gissurarson, professor vid Islands universitet*, för en forskningsresa till Oslo, kr 50 000
- Till *Helga Hjörvar, fd direktör vid Nordatlantens Brygge i Köpenhamn, samt Harpa Björnsdóttir, bildkonstner* för en forskningsresa till Köpenhamn och Malmö för att förbereda en bok om konstnären Karl Einarsson Dunganon, kr 50 000
- Till *Folkkulturmuséet Byggðasafn Húnavetninga og Strandamanna* för en forskningsresa till Grönland, kr 50 000
- Till *Arnar Geir Gústavsson, konstnärgruppen CGFC*, för en teater- och forskningsresa till Honningsvåg, kr 50 000
- Till *Guðný Einarsdóttir, musiklehrare och organist*, för en Danmarksresa för att iscensätta musikteaterpjäsen "Lítill saga úr orgelhúsi", kr 50 000
- Till *Heiðar Kári Rannversson, konstvetare*, för att delta i nordiska biennalen för samtidskonst, momentum 9 i Norge, kr 50 000
- Till *Kristján Guðmundsson, ordförande för Áskyrkas menighetsråd* för en resa till Norge för att besöka Áskyrkas venskapskyrka i Gaula i Norge, kr 50 000
- Till *Sólveig Aðalsteinsdóttir, bildkonstnär*, för en resa till Köpenhamn i samband med en utställning av hennes konstverk där, kr 50 000
- Till *Úlfhildur Dagsdóttir, författare och litteraturvetare*, för en resa till Köpenhamn i samband med en eventuell utgivning i Danmark av hennes bok om Sjón, kr. 50.000
- Till *Þóra Sigurðardóttir, bildkonstnär*, för en resa till Köpenhamn i samband med en utställning av hennes konstverk där, kr 50 000

- Till *Bryndís Ólafsdóttir, doktorand*, för en studieresa till Stockholm, kr 50 000
- Till *Hrafnkatla Eiríksdóttir, zoolog*, för en forskningsresa till Danmark, kr 50 000
- Till *Audunn Reithaug, projektledare*, för en resa för två isländska deltagare i Nordisk konferens för visfestivaler i Norge, kr 50 000
- Till *Hildur Harðardóttir, docent vid Islands universitet*, för en forskningsresa till Köpenhamn. Kr 50 000
- Till *Lilja Árnadóttir, direktör vid Islands Nationalmuseum*, för deltagande i NOR SAM:s möte i Sverige, kr 50 000
- Till *Þóra Ágústs dóttir, litteraturvetare*, för deltagande i "NordicNetwork for narrative in Medicine" i Danmark, kr 50 000
- Till *Gunnhildur Hauksdóttir, bildkonstnär*, för deltagande i en utställning i Finland, kr 50 000 samt
- Till *Grétar Birgisson, lärare*, för att leda en klassresa till Danmark. kr 50 000.

Avdelningarnas gemensamma verksamhet 2017

I maj delades följande anslag ut gemensamt

- till *Föreningarna Nordens Ungdomsförbund (FNUF), Köpenhamn* för höstmöte 2017, kr. 10.000:-,
- till *Nordens hus i Reykjavik* för nordiskt seminarium 2017 om stadsplanering. kr. 15.000:-,
- till *Nordens hus i Tórshavn* för internat. konferens 2017 om öar och litteratur, kr. 20.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö* för utbildning av personal på icke-nordiska ambassader i Stockholm 2017, kr. 10.000:-,
- till *Foreningen Frit Norden, Danmark* för nordiskt visionsseminarium på temat Norden efter EU, kr. 5.000:-,
- till *Finska avdelningen, Stockholms univ.* för konferens 2017 som uppmärksammar Finlands 100-årsjubileum, kr. 15.000:-,
- till *Duvteatern r.f., Helsingfors* för seminarium i Helsingfors 2017 på temat Min historia i korsningen mellan konst, funktionshinder och historia, kr. 10.000:-,
- till *Sverigefinska folkhögskolan i Haparanda* för projektet "Lär känna Finland 100 år genom konst", kr. 10.000:-,
- till *Militärvetenskapliga inst., Försvarshögskolan, Stockholm* för nordiskt seminarium 2017 om hantering historiskt sett av nya geopolitiska situationer i Norden, kr. 10.000:-,

- till *Nordiska kommunforskningsföreningen* för 26:e nordiska kommunforsarkonferensen i Reykjavik 2017, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Advokatklubbarnas råd, Årsta* för nordisk rättegångstävling om de mänskliga rättigheterna i Stockholm 2017, kr. 15.000:- till exkursion,
- till *Sällskapet för litteraturforskning i Finland* för internationell konferens "Fear and Safety" i Helsingfors 2017, kr. 8.000:-,
- till *Arbetsgruppen för NNE-konferensen 2017* för nordisk konferens för editionsfilologer "Utgåvor i användning" på Hanaholmen, Esbo kr. 10.000:-,
- till *Nordisk forening for leksikografi (NLF)* för 14:e nordiska konferensen i lexikografi 2017 i Reykjavik, kr. 15.000:-,
- till *Språkrådet i Norge, Oslo* för Nordterm 2017 i Kongsberg, kr. 10.000:-,
- till *Inst. for Mennesker og Teknologi, Roskilde univ.* för nordiskt forskarsymposium 2017, kr. 10.000:- till resor från Färöarna och Grönland,
- till *Svenska filosofisällskapet* för nordisk medverkan vid Filosofidagarna i Uppsala 2017, kr. 10.000:-,
- till *Svenska Hornsällskapet* för 21:a Nordiska hornseminariet 2017 på Biskops-Arnö, Bålsta, kr. 15.000:-,
- till *Inst. for historie og religionsvitenskap, Norges arktiske univ., Tromsø* för konferens 2017 "Northern Reformations", kr. 10.000:-,
- till *Inst. for Biovitenskap, Univ. i Oslo* för årsmöte i Marine Management and Ecosystem Dynamics under Climate Change, Kristineberg, Sverige 2017, kr. 10.000:-,
- till *Finlands Farmacistuderande* för nordisk konferens 2017 "Pinsestævne" i Helsingfors 2017, kr. 10.000:-,
- till *Inst. för kostvetenskap, Uppsala univ.* för nordisk konferens om kritisk dietetik 2017 i Uppsala, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden, Sverige* för isländska författarbesök 2017, kr. 10.000:- till författarnas resor,
- till *Pohjola-Norden i Joensuu* för svenska författarbesök hösten 2017, kr. 8.000:-,
- till *Föreningen Norden i Huskvarna* för besök 2017 av författaren Kjell Westö, kr. 6.000:-,
- till *Nordens hus i Reykjavik* för tre nordiska föredragshållare vid seminariet "Silence as Everyman's right" 2017, kr. 10.000:-,
- till *Centrum för Nordenstudier (CENS), Helsingfors* för Letterstedtföreläsning 2017, kr. 8.000:-,
- till *Nordiska folkhögskolan i Kungälv* för två anställdas deltagande i kurs på Grönland 2017, kr. 10.000:-,

- till *Klass 10, Hvaleyrarskóli, Hafnarfjörður* för elevresa 2017 till Gudenåskolen, Danmark, kr. 15.000:-,
- till *Tingsholmsskolan, Ulricehamn* för fyra elevers resa till vänorten Lempälä 2017, kr. 10.000:-,
- till *Foreningen til Fremme af menneskerettigheder i Norden, Aarhus* för deltagande i nordisk rättegångstävling i Stockholm 2017, kr. 10.000:-,
- till *NorLyr-nätverket* för seminarium 2017 i Åbo om nordisk poesi (poplyrik), kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden i Piteå* för språkläger för nordiska ungdomar 2017, kr. 5.000:- till bussutflykt,
- till *Professor Kirsti Hemmi, Matematiska ämnenas didaktik, Åbo Akademi, Vasa* för invigning av professor Jan Erik Björks skulptur av Edith Södergran, kr. 6.000:-,
- till *Svenska stiftelsen Ung Nordisk Musik, Frösön* för svenska tonsättares resor och uppehälle vid UNM-festivalen på Island 2017, kr. 15.000:-,
- till *ROSIS, Reservofficerssällskapet i Svealand* för ”Projekt Norden & Litauen – PNL 2017”, kr. 10.000:-,
- till *Docent Erica Sandlund, Engelsk språkvetenskap, Karlstads univ.* för inbjudan av finländsk föreläsare vid nordiska seminariet OFTI 35 i Karlstad 2017, kr. 5.000:-,
- till *Teol. dr. Risto Pulkkinen, Helsingfors* för studier av samiska trolltrummor i Stockholm, Lund och Köpenhamn, kr. 5.000:-,
- till *PhD Bente Morseth, Idrettshøgskolen, Norges arktiske univ., Tromsø* för gästbesök av tre idrottsforskare från Umeå univ., kr. 10.000:-,
- till *FDUV, Förbundet De Utvecklingsstördas Väl, Helsingfors* för inbjudan av svensk föreläsare till Vasa och för eget deltagande i Bokmässan i Göteborg 2017, kr. 10.000:-,
- till *Norsk Nettverk for Planteforskning* för nordiskt växtseminarium i Hamar 2017, kr. 10.000:- till unga forskares resor,
- till *Nordiskt nätverk för skogsfinsk forskning, Falun* för tryckning av skogsfinsk antologi, kr. 10.000:-,
- till *Professor Torbjörn Nilsson, Samtidshistoriska inst., Södertörns högskola* för tryckning av boken ”Torgslaget – myter och minnen om ett norsk-svenskt drama 1829”, kr. 10.000:-,
- till *Professor Peter Stein Larsen, Inst. for Kultur og Globale studier, Aalborg univ.* för tryckning av monografin ”Fem litteraturhistorier. Om moderne nordisk lyrik”, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Hilda Jakobsson, Litteraturvetenskap, Stockholms univ.* för tryckning av avhandling om Agnes von Krusenstjernas tidiga författarskap, kr. 10.000:-,

- till *Docent Claudia Lindén, Litteraturvetenskap, Södertörns högskola* för tryckning av monografi om Karen Blixens queera gotik, kr. 10.000:-,
- till *Multivers forlag, København* för utgivning av Jakobina Sigurdardóttirs roman ”Í Barndomi” på danska, kr. 15.000:-,
- till *Universitetslärare Sari Päivärinne, Helsingfors univ.* för finsk version av isländsk-skandinaviska nätordboken *Islex*, kr. 25.000:-,
- till *Bokbyen Forlag, Tvedestrand* för tryckning av diktsamlingar av Bengt Berg och Helge Torvund, kr. 5.000:-,
- till *Bokbyen Forlag, Tvedestrand* för utgivning på norska av färöisk kriminalroman av Jógvan Isaksen, kr. 15.000:-,
- till *Kulturföreningen Tre tärningar, Malmö* för utgivning av två antologier med översatta texter skrivna av invandrarförfattare bosatta i Norden, kr. 20.000:-,
- till *Barents Publisher, Överkalix* för tryckning av tidskriften *Meänmaa* 2017, kr. 10.000:-,
- till *Journalisten Lilian Ryd, Nissaström* för tryckning av bok om samiska fågelnamn och myter, kr. 15.000:-,
- till *Ph. D. Vilhelm Vilhelmsson, Afdelingen for historie og filosofi, Islands univ.* för tryckning av avhandlingen ”Självständiga folk? Makt och motstånd på Island under tjänstepliktens tid”, kr. 5.000:-,
- till *Doktoranden Anna Sörman, Arkeologi, Stockholms univ.* för tryckning av avhandlingen ”Hantverkets arenor – bronsgjutning i sydsandinavisk bronsålder”, kr. 5.000:-,
- till *Professor Ingvar Dahlbacka, Kyrkohistoria, Åbo Akademi* för tryckning av konferensantologi om nordisk väckelsehistorisk forskning, kr. 10.000:-,
- till *PhD Marie Ødegaard, Arkeologi, Univ. i Bergen* för tryckning av avhandlingen ”Tingsted og territorium”, kr. 5.000:-,
- till *Redaktören och författaren Borgþór Kjærnestad, Reykjavik* för utgivning av bok om Finland på isländska, kr. 20.000:-,
- till *Lektor Poul Duedahl, Historiestudiet, Aalborg univ.*, för publicering av tre skrifter inför det 29:e nordiska historikermötet i Aalborg 2017, kr. 10.000:-,
- till *Professor Inger Larsson, Bromma* för tryckning av nordisk-engelsk ordbok baserad på nordiska medeltida landskapslagar, kr. 10.000:-,
- till *Heraldisk Selskab, Frederiksberg* för tryckning av specialutgåva av *Heraldisk Tidsskrift*, kr. 5.000:-,
- till *Intresseorganisasjonen Kunst og design i skolen, Oslo* för utgivning av nordiskt temanummer av tidsskriftet *Form* 2017, kr. 10.000:-,
- till *Sällskapet Runica et Mediævalia, Uppsala* för tryckning av bok om Bayeuxtapeten, kr. 15.000:-,

- till *Ballerinan Hanne Nimand Christensen, Stockholm* för utgivning av barnbok på svenska och danska om balett, kr. 10.000:- ,
- till *F.d. chefredaktören m.m. Mats Ekdahl, Helsingborg* för skriften ”Vinterns och snöns kulturhistoria”, kr. 8.000:- till resor,
- till *Maria Ulfgard, Litteraturvetenskap, Uppsala univ.* för en jämförande dansk-svensk studie av barns reception av Selma Lagerlöfs ”Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige”, kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Christian Sourander, Historia, Åbo Akademi* för en studie av den nordiska debatten om ett skandinaviskt försvarsförbund 1948-49, kr. 20.000:-,
- till *Docent Andreas Önnersfors, Vetenskaps- och idéhistoria, Göteborgs univ.* för forskningsprojekt om det svensk-finska civilsamhällets framväxt på 1800-talet, kr. 10.000:-,
- till *Ph. d. Vibe Maria Martens, København och Ph. d. Hanne Østhus, Oslo* för en jämförande studie av konsumtionsmönster i København och Oslo, kr. 10.000:-,
- till *Ph.d. Merethe Roos, Historia, Högskolan i Sydöstra Norge* för forskning om svensk och norsk skolhistoria på 1850- och 1860-talen, kr. 10.000:-,
- till *Førsteamanuensis Zanette T. Glørstad, Kulturhistorisk Museum, Oslo* för analys av granatsmycken från merovingtid och vikingatid, kr. 10.000:-,
- till *Docent Richard Tellström, Inst. för restaurant- och måltidskunskap, Örebro univ.*, för studie om nordiska och skandinaviska matkulturer i USA, kr. 10.000:-,
- till *Nordens folkhögskola Biskops-Arnö, Bålsta* för fortsatta prenumerationer på nordiska dagstidningar och för litteraturinköp, kr. 20.000:-,
- till *Nordiska konstskolan i Karleby* för fortsatta inköp av konstilliteratur och kamerautrustning, kr. 10.000:-,
- till *Finnskogsmuseet, Alfta* för fortsatta inköp av skogsfinsk litteratur, kr. 8.000:-,
- till *Museum Vandalorum, Värnamo* för inköp av litteratur om nordisk design, kr. 10.000:-,
- till *Nordjobb, Danmark* för en kultur- och demokratiresa i Danmark 2017, kr. 20.000:-,
- till *Nordjobbs nordiska sekretariat, Köpenhamn* för ”Norden idag” i Oslo 2017, kr. 10.000:-,
- till *Nordjobb, Island* för nordisk språkkurs och för helgutflykter sommaren 2017, kr. 20.000:-,

- till *Föreningen Norden på Åland* för Nordjobbs fritidsprogram 2017, kr. 20.000:-,
- till *Sångkören Fossekallen, Kirkenes* för konserter i serien ”Hilsen til Finland” i Sodankylä och Ivalo 2017, kr. 15.000:-,
- till *Kammarorkestern Öresund, Malmö* för konsertserie med nordisk kammarmusik i Danmark och Sverige 2017, kr. 10.000:-,
- till *Hindsgavl Chamber Ensemble* för konserter på Hindsgavl slot, Middelfart och på Tivoli i Köpenhamn 2017, kr. 15.000:-,
- till *Voksenåsen, Senter for svensk-norsk samarbeid, Oslo* för utställning med svenska konstnärerna Lasse och Inger Åberg 2017, kr. 10.000:-,
- till *Musiker Rikard Malmsten, Bandhagen* för medverkan av nordiska artister vid baltisk-nordisk musikfestival i Võsu, Estland 2017, kr. 15.000:-,
- till *Kulturskolan Skurup* för medverkan av finländska och norska lärare på Nordiskt Nycirkusläger 2017, kr. 15.000:-,
- till *Konstnärerna Margareta Fundelius, Ebba Stålhandske, Per Sångberg, Gudrun Westerlund och Stina Wollter, Uppsala* för utställning på Nordens hus i Reykjavik samt konstnärsutbyte med isländska kolleger 2017, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen för Nordisk Sångfestival, Hudiksvall* för nordisk medverkan på festivalen 2017, kr. 20.000:-,
- till *Eksjö Kulturskolas Blåsorkesterförening* för orkesterresa till Köpenhamn 2017, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Nordic Glory Festival, Jyväskylä* för marknadsföring av filmfestivalen Arctic Heat Festival 2017, kr. 8.000:-,
- till *Konstnär Annelie Pihlgren, Göteborg* för konstutställning i Lejre, Danmark och i Kragerø, Norge, kr. 8.000:-,
- till *Sopranen Elisabet Einarsdottir m. fl., Malmö* för framförande av tre svenska operor i Værløse, Danmark 2017, kr. 10.000:-,
- till *Stiftelsen O/Modern, Älvsjö* för öppningskonsert ”Vivaldi möter finsk rock” på Ulriksdals Slottsteater Confidencen 2017, kr. 10.000:- samt
- till *Föreningen Norden på Åland* för serien ”Nordisk film” på Ålands kulturhistoriska museum 2017, kr. 15.000:-.

I december delades följande anslag ut gemensamt

- till *Finlandssvenska Föreningen i Göteborg* för nordiskt seminarium 2018 i Göteborg om Zacharias Topelius, kr. 8.000:-,
- till *Inst. för bostads- och urbanforskning, Uppsala univ.* för konferens 2018 i Falun om nordisk kopparproduktion och handel under 1700-talet, kr. 15.000:-,
- till *Sveriges teckenspråkstolkars förening* för nordisk konferens i Umeå 2018, kr. 15.000:-,
- till *Föreningen Nordisk Kustkultur, Sillmuseet i Siglufjörður* för Nordisk kustkulturfestival i Siglufjörður 2018, kr. 15.000:-,
- till *Nordic Group for private International Law, Oslo univ.* för nordiskt seminarium om internationell privaträtt i Oslo 2018, kr. 15.000:-,
- till *Programkommittén för nordiska vinkonferensen VitiNord* för konferens 2018 i Alnarp, Sverige och Köpenhamn, kr. 10.000:-,
- till *Inst. for lingvistiske og nordiske studium, Univ. i Oslo* för konferens 2018 i Oslo om de nordiska språkens grammatik, kr. 7.000:-,
- till *Nordisk institutt for sjørett, Univ. i Oslo* för nordisk rätthistorisk konferens i Oslo 2017, kr. 10.000:-,
- till *Nordisk poesifestival Rolf Jacobsen-dagene* för nordiskt seminarium om Göran Sonnevis författarskap i Hamar 2018, kr. 15.000:-,
- till *Institut for nordiske studier og Sprogvidenskab, Københavns univ.* för internationell konferens 2018 i Köpenhamn om ”Skandinavisk ekceptionalisme”, kr. 20.000:-,
- till *Nordens Folkhögskola Biskops - Arnö* för nordiskt seminarium om bildjournalistik 2018, kr. 15.000:-,
- till *Forskargruppen Danning, religion og kultur møter, Høgskulen på Vestlandet, Bergen* för nordiskt forskarseminarium om religion och kulturmöten i Århus 2018, kr. 10.000:-,
- till *Senter for framtidskunst, Stavanger* för nordiskt nätverksmöte 2018 om kopplingen mellan konst och forskning, kr. 10.000:-,
- till *Samfundet Sverige–Finland, Stockholm* för program med anledning av ”Finland 100 år av självständighet”, kr. 10.000:-,
- till *Færøernes Folkhøgskole, Tórshavn* för studiebesök på folkhögskolor i Danmark, Norge och Sverige, kr. 10.000:-,
- till *Tingvallaskolan, Säffle* för studieresa till vänorten Mäntyharju, kr. 10.000:-,
- till *Samisk høgskole, Kautokeino* för samarbete om ny grundskolläraryt utbildning i ett nordiskt perspektiv, kr. 10.000:-,
- till *Arni Magnússon-institutet, Reykjavik* för 11:e nordiska dialektologkonferensen 2018 i Reykjavik, kr. 15.000:-,

- till *Inst. för slaviska och baltiska språk, finska, nederländska och tyska, Stockholms univ.* för gästforskarbesök från Åbo 2018, kr. 8.000:-
- till *Kommunikationsvetenskap, Vasa univ.* för gästbesök av svenska forskare 2018, kr. 8.000:-,
- till *Inst. for arkeologi, konservering og historie, Univ. i Oslo* för workshop i Oslo 2018 om nordiskt utvecklingsamarbete med tredje världen, kr. 20.000:-,
- till *Inst. för kost- och idrottsvetenskap, Göteborgs univ.* för gästbesök av finländsk forskare 2018, kr. 8.000:- till resor,
- till *Reykjaviks konstmuseum* för inbjudan av svensk museichef 2017, kr. 8.000:-,
- till *Seriefrämjandet, Malmö* för nordiskt deltagande i fransk seriefestival 2018, kr. 10.000:-,
- till *Förbundet de utvecklingsstördas väl (FDUV)* för två svenska föreläsare vid seminariet "Vägen till ett eget hem 2" 2018 i Åbo, kr. 10.000:-,
- till *Grundtvig Centeret, Aarhus* för utgivning av konferensskriften "Skandinavismen", kr. 30.000:-,
- till *Fd riksdagsledamoten, MBA Christina Gestrin, Esbo* för tryckning av skriften "Miljöarbetet i Östersjöregionen", kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Joakim Thomasson, Historisk arkeologi, Lunds univ.* för tryckning av avhandlingen "Urbanitet och stadsinvandring i Östdanmark under medeltid och tidig modern tid", kr. 10.000:-,
- till *Fil. mag. Maijaliisa Mattila (fd Jokinen), Tammerfors* för utgivning på finska av Bengt Lindroths bok "Härlig är Norden. En reporters uppenbarelser", kr. 15.000:-,
- till *Professor em Birthe Sjöberg, Språk- och litteraturcentrum, Lunds univ.* för tryckning av skrift om Viktor Rydberg och August Strindberg, kr. 10.000:-,
- till *Docent Gunnar Syrén, Malmö* för tryckning av vetenskapligt arbete om Hjalmar Söderberg i Danmark, kr. 25.000:-,
- till *Lektor, mag. art. Erik Skyum-Nielsen, Inst. for nordiske studier, Københavns univ.* för utgivning av antologi om Nietzsche-receptionen i Norden, kr. 15.000:-,
- till *Lektor em Aage Jørgensen, Mårslet, Danmark* för tryckning av publikationen "Karen Blixens udeblevne Nobelpris og andre præciseringer", kr. 10.000:-,
- till *Docent Sonja Svensson, Stockholm* för tryckning av boken "Barnavänner och skolkamrater", kr. 10.000:-,
- till *Professor Michael Schulte, Inst. for nordisk og mediefag, Univ. i Agder* för tryckning av bok på tyska om urnordiska språk "Urnordisch", kr. 10.000:-,

- till *Inst. för svenska språket, Göteborgs univ.* för tryckning av konferensvolymen "Grammatik, didaktik, kritik", kr. 10.000:-,
- till *Doktoranden Héléne Olsson, Inst. för kultur och estetik, Stockholms univ.* för tryckning av avhandling om skådespelaren Ellen Hartman, kr. 10.000:-,
- till *Dr. philos Mads Langnes, Åfarnes, Norge* för tryckning av redan framlagd doktorsavhandling "Utskiftningsrett og gardsskipnad", kr. 5.000:-,
- till *Lars Persson, Malmö* för illustrationer till boken "Med korsning och vridning genom Europa", kr. 15.000:-,
- till *Doktoranden Melina Antonia Bus, Inst. for arkeologi, konservering og historie, Univ. i Oslo* för en studie av nordisk miljöpolitik 1967-1995, kr. 25.000:- till resor,
- till *Doktoranden Marika Engblom, Statsvetenskapliga inst., Åbo Akademi* för en jämförande studie av kundrelationer inom förskola och grundskola, kr. 15.000:- till resor,
- till *Fil. dr Carl-Johan Svensson, Jönköpings högskola* för studier av "Nordiska mittpunkter", kr. 5.000:- till resor,
- till *Nordens hus i Tórshavn* för prenumerationer på tre nordiska dagstidningar, kr. 30.000:-,
- till *Nordjobb, Sverige* för genomförandet av "Nordenambassadör 2.0", kr. 20.000:-,
- till *Nordjobb, Danmark* för fritidsprogram 2018, kr. 20.000:-,
- till *Galleri Zebra, Karis, Finland* för nordiska fotokonstverkstäder 2018, kr. 10.000:-,
- till *Styrgruppen för Nordiske toner i børnehøjde, Valby, Danmark* för miniseminarium och nätverksträff i Danmark, Färöarna, Grönland och Island, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Kulturfestival på Åland*, för Mariehamns litteraturdagar 2018, kr. 20.000:-,
- till *Nordisk poesifestival Rolf Jacobsen-dagene, Hamar* för nordiska författares medverkan på festivalen 2018, kr. 10.000:-,
- till *Kulturföreningen IOTAL, Stockholm* för inbjudan av isländska poeten mm Àsta Fanney Sigurdardóttir till Stockholms Internationella Poesifestival 2017, kr. 5.000:-,
- till *Dansaren Daniella Eriksson, Falun* för projektet Södra Dalarna goes Copenhagen 2018, kr. 10.000:-,
- till *Konstnären Eric Andersson, Lindesberg* för konstnärligt utbyte i Rauma, Finland 2018, kr. 10.000:-,
- till *Norden i Fokus, Sverige* för finsk medverkan i kulturfestivalen "Best of Norden" i Stockholm hösten 2017, kr. 20.000:-,

442 *Letterstedtska föreningen*

- till *Norsk Viseforum, Oslo* för inbjudan av svenska musiker till visfestival i Asker 2017, kr. 4.000:-,
- till *Kompositör Anna-Lena Laurin, Malmö* för dansk-svenskt inspelningsprojekt 2018, kr. 10.000:-,
- till *Föreningen Norden i Gävle* för finska musikföreställningen ”Karelen, Karelen” i Gävle 2018, kr. 10.000:-,
- till *Sankt AnnæSymfoniorkester, Valby* för konsertturné i Norge och Sverige 2018, kr. 15.000:- samt
- till *Folkmusikfestivalen i Siglufford* för inbjudan av körföreningen Vilda Fåglar från Gotland till festivalen 2018, kr. 10.000:-.

LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

Utlyser anslag till ansökan under 2018

Letterstedtska föreningens uppgift är att befodra gemenskapen mellan de fem nordiska länderna på industrins, vetenskapens och konstens områden. Under 2018 kommer anslag att utdelas vid två tillfällen, dels under våren, dels under hösten. Det belopp som står till förfogande för gemensam utdelning uppgår till 1.700.000:- SEK. Ansökan om anslag inges skriftligen till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 1074, SE-101 39 Stockholm. *Ansökan får ej insändas i rekommenderat brev.* Alla mottagna ansökningar bekräftas skriftligen. Ansökan skall, i undertecknat skick, insändas *senast* den 15 februari och *senast* den 15 september 2018. Poststämpelns datum gäller. Besked om utdelade anslag ges *skriftligen* i slutet av maj resp. i slutet av november 2018.

I. Anslag utdelas i första hand till följande ändamål:

- Anordnande av nordiska konferenser och seminarier. Ansökan insändes av arrangörerna varvid konferensspråk och specificerade kostnader anges. Utgifter för administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten *beviljas ej*.
- Gästbesök av forskare från annat nordiskt land eller till exkursioner för grupper av personer. Ansökan insändes av den mottagande institutionen eller motsvarande. Utgifter för administration, måltider, löner, arvoden och traktamenten *beviljas ej*.
- Tryckning, översättning eller publicering av skrifter av gemensamt nordiskt intresse. Även kvalitetssäkrad digital publicering kan komma i fråga. Offert skall bifogas ansökan. Till periodiska skrifter ges enbart engångsanslag. Doktorander skall bifoga handledarintyg.
- Vetenskapliga, jämförande studier av företeelser i de nordiska länderna som är av gemensamt nordiskt intresse. Doktorander skall bifoga intyg om sin forskning från handledaren. Av intyget skall framgå varför anslag bör ges till det uppgivna ändamålet.
- Inköp av litteratur eller kontorsutrustning till nordiska institutioner eller lärosäten med utpräglad nordisk inriktning. Kostnadsberäkning skall bifogas ansökan.
- 2018 har 100 år förflutit sedan Island uppnådde självstyrelse. Ansökningar som anknyter till detta jubileum välkomnas. De kan gälla historiska händelser eller sentida företeelser med anknytning till Islands relation till övriga Norden.

Ansökningsbeloppet bör ligga i intervallet 10.000 till 50.000 SEK.

Anslag utdelas, enligt föreningens praxis, ej till:

- projekt som ägt rum vid ansökningstillfället,
- resor och uppehålle inom det egna landet,
- festskrifter till personer eller seminarier av avtackningskaraktär,
- språkgranskning av avhandlingar eller andra skrifter,
- till löner, arvoden, traktamenten eller normala levnadsomkostnader samt
- till medicinska ändamål.

II. Under 2018 står sammanlagt 250.000 SEK till förfogande för främjandet av nordiskt konstnärligt utbyte. Ansökan skall, i undertecknat skick, insändas *senast* den 15 februari resp. *senast* den 15 september 2018 till Letterstedtska föreningens huvudstyrelse, Box 1074, 101 39 Stockholm. Poststämpelns datum gäller. *Ansökningar får ej insändas i rekommenderat brev*. Besked om utdelade anslag ges *skriftligen* i slutet av maj resp. slutet av november 2018. Ansökt belopp bör ligga i intervallet 5.000 till 20.000 SEK.

III. Enskild person eller enskilda personer kan också ansöka om anslag för studieresor till annat nordiskt land. Ansökningsbeloppet bör ligga i intervallet 2.000 till 10.000 SEK. Ansökan sändes, i undertecknat skick, in *senast* den 15 februari 2018 (poststämpelns datum gäller) till:

Danska sökande:

Letterstedtska föreningens danska avdelning
c/o Steen A. Cold, Skodsborgsparken 14, DK-2942 Skodsborg

Finländska sökande:

Letterstedtska föreningens finländska avdelning
c/o Mari Herranen, Riksdagen, FI-00102 Helsingfors
Anm. Den finländska avdelningen tar även emot ansökningar insända *senast* den 15 september 2018.

Isländska sökande:

Letterstedtska föreningens isländska avdelning
c/o Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrun 36, IS-104 Reykjavík
Anm. Den isländska avdelningen tar även emot ansökningar insända *senast* den 15 september 2018.

Norska sökande:

Letterstedtska föreningens norska avdelning
c/o Jan Kløvstad, Molandsvegen 824, NO-4849 Arendal
Anm. Den norska avdelningen tar även emot ansökningar insända *senast* den 15 september 2018.

Svenska sökande:

Letterstedtska föreningens svenska avdelning
Box 1074, 101 39 Stockholm
Anm. Den svenska avdelningen tar även emot ansökningar insända *senast* den 15 september 2018.

En fullständig förteckning över utdelade anslag återfinns i årets sista nummer av Nordisk Tidskrift (4/2016 och 4/2017). Se Letterstedtska föreningens hemsida: www.letterstedtska.org.

BOKESSÄ

MANNERHEIMGESTALTEN

Mannerheim 150 år

Det är inte bara Finland som firar sin 100-årsdag 2017. Även landets enligt många undersökningar mest beundrade man, marskalken Gustaf Mannerheim, är samma år föremål för nya hyllningar, eftersom det är 150 år sedan han föddes. Under drygt 25 år (1918-1946) spelade Mannerheim tidvis en avgörande roll i landets historia. Han har sedan 1920-talet blivit föremål för en stor mängd böcker inte bara på finska och svenska utan även på engelska, den mest omfattande författad av hans släkting Stig Jägerskiöld som 1964-1981 gav ut en biografi i åtta band, plus en sammanfattning. Få andra nordiska statsmän eller militärer har vederfarits samma uppmärksamhet. Rekordet torde dock vara Juhani Suomis nio band om Urho Kekkonen.

Gustaf Mannerheim har ibland liknats vid Jean Baptiste Bernadotte. Denne kom 47 år gammal sedan han valts till kronprins 1810 till Sverige. Han lärde sig aldrig landets språk men kom ändå att spela en helt avgörande roll för stabiliseringen av vårt land efter omvälvningarna 1809 samt för den säkerhetspolitiska nyorientering, vars grunddrag ännu består. Mannerheim var född svenskspråkig aristokrat i Finland, men lämnade storfurstendömet som ung man för att, som flera andra landsmän, göra karriär i den ryska armén. Han gifte sig med en förmögen rysk societetsdam (de separerade dock tidigt); hans två döttrar, som han hade begränsad kontakt med, lärde sig varken finska eller svenska. Mannerheim återvände i slutet av 1917 efter 30 år i imperiets tjänst, 50 år gammal till ett land som måste ha tett sig mycket förändrat, kanske rent av en smula främmande och vars majoritetsspråk han inte helt behärskade. Ändå skulle han komma att leda landets försvar under fyra krig och i två omgångar fungera som statschef.

När den finländske historieprofessorn *Henrik Meinander* i Stockholm skulle presentera sin nyutkomna biografi med den litet udda undertiteln *Aristokrat i vadmal* (det var nog sällan Mannerheim, som var mycket mån om sitt yttre, gick i vadmal), var salen fylld till bristningsgränsen och många, inkl denne recensent, fick stå. Må vara att auditoriet säkert innehöll många finska invandrare eller ättlingar till dessa eller till svenska frivilliga i vinterkriget. Men den svenske diplomaten och författaren *Dag Sebastian Ahlanders* biografi, som kom ut redan förra året, har för att vara en fackbok, sålts i imponerande upplagor. Indikerar detta ett behov av hjältar i en värld utan några synbara storheter på det internationella politiska fältet? Den 189 cm långe Mannerheim var med sitt ståtliga yttre minst av allt alldaglig, ganska fåfång och en vän av ordning

och etikett. En släkting till mig berättade en gång att hon med några vänner under mellankrigstiden var på en restaurang i Helsingfors då Mannerheim, då utan officiell funktion, kom in i lokalen. Publiken reste sig.

Både Ahlanders eller Meinanders böcker är mycket läsvärda. De kan, liksom Ingrid Carlbergs och Bengt Jangfeldts böcker (2012) om Raoul Wallenberg, en annan nordisk hjälte, läsas parallellt. Ahlanders volym är som Carlbergs mera berättande, medan Meinanders liksom Jangfeldts är stramare i sin komposition (rec. i *NT* 3/12). En brist i Ahlanders bok är att han, givetvis i motsats till Meinander, av naturliga skäl inte kunnat tillgodogöra sig den omfattande och delvis kritiska finskspråkiga debatt som under senare år förts om Mannerheim.

Det kan vara fruktbart att diskutera några avgörande punkter i Mannerheims liv: hans demokratisyn och förhållande till den finska kryptofascistsiska Lapporörelsen, hans roll i upptakten till vinterkriget 1939-1940, hans strategi under fortsättningskriget 1941-1944 samt hans roll i samband med kursomläggningen sensommaren 1944.

Mannerheim och demokratin

Det är inte att undra på att aristokraten och militären Mannerheim hade svårt att förstå det parlamentariska spelet i sitt hemland. Redan när han som befälhavare för den segrande vita armén paraderade i Helsingfors i maj 1918 efterlyste han i ett tal till statsledningen "en kraftfull hand" och vände sig mot "partikiv". När han i december 1918 – i enlighet med 1772 års svenska grundlag som då ännu gällde i Finland – utsetts till riksföreståndare, sedan företrädaren Pehr Evind Svinhufvuds tyska orientering kollapsat, var det hans uppgift att se till att landet fick en grundlag. När så skett väntade han sig nog att bli landets förste president. Men valet skedde denna gång i riksdagen, vilken innehöll många som var tveksamma till Mannerheims person. Andra var, om de hade någon kännedom om saken, sannolikt oroade över hans kontakter med de vita generalerna i det ryska inbördeskriget, liksom med ententeregeringarna för att bidra till att välta bolsjevikregimen över ända. Den vite svenskspråkige generalen var något av en främmande fågel i det demokratiska Finland och riksdagen röstade med stor majoritet på juristen K. J. Ståhlberg, som lett grundlagsarbetet.

Därmed började Mannerheims tolvåriga politiska exil, f.ö. exakt lika lång som en annan general, Charles de Gaulles (1946-1958). Under denna ägnade han sig åt privatlivet, resor och välgörenhet. I brev och ibland i offentligheten beklagade han sig, som många andra män av hans karaktär, över "partikäbblet". Det var därför föga att undra över att han inledningsvis underhöll förbindelser med den s.k. Lapporörelsen som åren kring 1930 prövade det

demokratiska systemet. Rörelsen hade en anknytning till Mannerheims vita bondearmé under inbördeskriget, och leddes bl.a. av en del av hans gamla officerare. Men Mannerheim var till sin natur försiktig och ville inte utåt solidariser sig med Lappomännen. Dock deltog han tillsammans med president Relander och hans efterträdare Svinhufvud, som då var statsminister, i rörelsens stora manifestation i Helsingfors 1930. När dessa gick för långt och försökte "skjuta" den liberala förre presidenten Ståhlberg över gränsen till Sovjet, satte högermannen och juristen Svinhufvud ned foten, vilket hade Mannerheims stöd. Om denne tydligt hade ställt sig bakom Lapporörelsen hade han sannolikt i vänsterns ögon varit politiskt förbrukat.

Svinhufvud utnämnde kort efter sitt tillträde som president 1931 Mannerheim till ordförande i försvarsrådet, ett konsultativt organ som tidigare letts av försvarsministern. Presidenten meddelade samtidigt försvarsmaktens ÖB att Mannerheim i praktiken var dennes överordnade. Han utnämndes 1933 till fältmarskalk.

Dag Sebastian Ahlander och Henrik Meinander är eniga om att Mannerheim inte var någon demokrat. Den senare menar att han var reaktionär, men inte högerradikal. Båda författarna, Meinander tydligast, beskriver Mannerheims förhoppningar om att de vita skulle segra i det ryska inbördeskriget, kanske och helst med finskt bistånd. Han underhöll således förbindelser både med de vita generalerna Judenitj och Denikin och den polske riksföreståndaren Pilsudski och tycks ha hoppats att en eventuell monarkisk eller borgerlig restauration i St Petersburg skulle medföra att ryssarna skulle godkänna Sovjetrysslands erkännande av Finlands suveränitet. Det var säkert inte mer än en from förhoppning. Judenitj tillbakavisade explicit alla tankar härpå.

Vinterkriget

Mannerheims roll under 1930-talet blev att påtala försvarets brister och argumentera för en nordisk utrikespolitisk orientering. När Moskva vid flera tillfällen 1938-1939 närmade sig Finland för att söka territoriella justeringar i 1920 års fredsavtal ville både Mannerheim och J.K. Paasikivi, högermannen som just då var minister (ambassadör) i Stockholm, visa visst tillmötesgående. Både den historiskt beläste ryskkunnige bankmannen och politikern Paasikivi och den fd ryske generalen Mannerheim insåg att Leningrad i ryska ögon låg farligt nära den finska gränsen. De ställde sig positiva till att avstå några öar i Finska Viken och till en viss justering av gränsen på Karelska näset. En finsk forskare (Timo Soikkanen) har betecknat Mannerheims linje som "upp-rustande eftergiftspolitik". Men de båda saknade politiskt stöd i regering och riksdag. Särskilt utrikesministern Eljas Erkko vägrade tydligen, även sedan en finsk förhandlingsdelegation med Paasikivi i spetsen i oktober varit i Moskva

och Sverige och samtidigt gjort klart att man inte skulle ingripa med vapenmakt, tro på att Stalin skulle gå till attack. Resultatet blev vinterkriget.

Det har sedermera ofta sagts att om de två herrarna fått sin vilja igenom hade vinterkriget kunnat undvikas. Andra, och till dem ansluter sig Meinander, har pekat på att de baltiska staterna hösten 1939 efter liknande överläggningar med Moskva gav efter och tillät Sovjet upprätta baser i länderna, men att de sommaren 1940 ändå ockuperades och tvångsanslöts till Sovjetunionen. Även om Finland hösten 1939 hade gett efter kunde landet ändå ha drabbats av detta öde, eftersom Sovjet då, med militärbas i landet och sämre finsk beredskap, haft bättre förutsättningar ta över Finland. Som det nu blev in jagade finnarnas, och ÖB Mannerheims, envisa motstånd och vad man sedermera kommit att kalla ”avväjningsseger”, en respekt hos Stalin, vilket bl.a. omvittnas i Molotovs memoarer.

Fortsättningskriget

Mannerheims roll under vinterkriget är knappast längre kontroversiell. Han ställde sig klart bakom regeringens beslut, därtill kraftigt påhejad av den svenska regeringen (som inte ville ge råd, men...), att gå med på Moskvas hårda fredsvillkor i mars 1940. Han synes tidigt ha genomskådat avsikterna bakom västmakternas erbjudande om militärt bistånd, som man numera vet främst avsåg att ockupera de svenska järnmalmgruvorna som ansågs centrala för den tyska krigsinsatsen. Fältmarskalken insåg dessutom att Finland i varje fall måste hålla ut i ytterligare flera månader innan eventuell hjälp kunde vara på plats.

Men ifråga om fortsättningskriget kvarstår flera frågetecken. Överbefälhavaren var, liksom under inbördeskriget, vilket särskilt Ahlander ofta upprepar, angelägen om att hålla distans till sin de facto-allierade samtidigt som Finland var beroende av Tyskland både ifråga om militärt flankstöd i norr, där tyskarna höll flera hundratusen man och, trots att stridsaktiviteten var låg, band sovjetiska trupper, och import av åtskilliga nödvändiga varor. Meinander är klart mera skeptisk än Ahlander till den officiella finska tesen om ett ”separatkrig” och beskriver långtgående kontakter mellan de båda militärledningarna före det tyska anfallet i juni 1941. Dessa kan inte ha ägt rum utan Mannerheims godkännande. Att denne i augusti 1940 omedelbart ställde sig positiv till tyska önskemål om transitering av väpnade trupper genom Finland framgår bl.a. av finske Stockholmsambassadören G.A. Gripenbergs ännu opublicerade dagböcker.

Enligt Ahlander hade Mannerheim explicit sagt sina politiska uppdragsgivare att han inte ville vara med om någon attack mot Leningrad och lät sina trupper stanna vid floden Svir mellan sjöarna Ladoga och Onega där man

skulle ha mött tyskarna. De kom aldrig fram dit. Meinander å andra sidan anser att finländarna genom att binda ryska trupper ändå på sätt och vis de facto deltagit i belägringen av Leningrad. Ahlander tillåter sig en ganska långtgående spekulation när han ifrågasätter om inte ett finskt deltagande i en attack mot Leningrad kunde lett till att staden erövrats och tyskarna kunde ha förflyttat trupper till andra frontavsnitt och därmed kanske avgjort kriget. Detta förefaller, med tanke på obalansen ifråga om resurser mellan axelmakterna och de allierade, osannolikt.

Men vilka var egentligen Finlands krigsmål? Dessa efterlyste man, enligt Gripenbergs dagböcker, i Stockholm. Mannerheims berömda dagorder den 9 juli 1941 andades en ganska tydlig politiskt expansiv finsk nationalism, som han sedan ångrade; han återkom enligt Gripenberg flera gånger till detta ämne. En del drömde om ett Storfinland ända till Vita Havet och Kolahalvön. De kunde finna näring i fältmarskalkens formulering om ett ”stort Finland”. Men Mannerheims krigsmål var förutom att ta tillbaka de områden man förlorat i marsfreden 1940 att skapa sig ett större strategiskt djup genom att ockupera delar av Fjärrkarelen. Därmed skulle man också ha en pant i framtida fredsförhandlingar. Någon avsikt att annektera de ockuperade områdena, där endast ca 100.000 människor bodde, hade han knappast. Det fanns säkert andra i landet som ville detta.

När ryssarna väl gick till offensiv i juni 1944 retirerade emellertid de finska förbanden snabbt på detta frontavsnitt och panten försvann. Mannerheim har i efterhand kritiserats för att han trots flera generalers påpekanden, försummat försvaret på Näset till förmån för panten, där han tycks ha förväntat sig tyngdpunkten i det ryska anfallet. Men det hade, menar Meinander, den fördelen att han efterhand kunde överföra relativt utvilade trupper till Näset.

Vägen ut

Gustaf Mannerheim hade tidigt, redan senhösten 1941 menar Ahlander, förstått att Tyskland knappast skulle vinna kriget. Finland borde försöka mäla sig ur kriget. Men de finska frontavsnitten tedde sig från slutet av 1941 till sommaren 1944 relativt, även om åtskilliga ändå stupade, stilla. Denna relativa stiltje injagade hos landets innevånare och politiker ett slags falsk trygghet. Tyskland hade dessutom både i augusti 1943 när Italien drog sig ur och i mars 1944, då Ungern ville göra detsamma, visat att de var kapabla till effektiva straffåtgärder; norra Italien ockuperades liksom hela Ungern. I sovjetiska och allierades bud till Finland hösten/vintern 1943-1944 krävdes under de kontakter som ägde rum i Stockholm till att börja med ovillkorlig kapitulation. Detta var politiskt omöjligt för Finland att gå med på. Men Mannerheim förordade, sedan ryssarna 1 mars 1944 kungjort sina fredsvillkor, liksom före

vinterkriget, att man skulle acceptera dessa och hoppas att i förhandlingar kunna modifiera dem. Och enligt vad det sovjetiska sändebudet i Stockholm, Alexandra Kollontay, förmedlat till Paasikivi, hade man släppt kravet på ovillkorlig kapitulation. Men president och regering sade nej.

Samtidigt spred sig sakta insikten om att det började bli bråttom att söka sig ur kriget. Detta var givetvis också den svenska regeringens mål; dess roll i fredskontaktarna var ju främst postlådans men i kabinetssekreteraren Erik Bohemans gestalt nog mera än så. Fredsoppositionen i Finland växte liksom tanken att endast om man kunde förmå den nu 77-årige Mannerheim att också överta statschefsrollen, kunde en radikal kursomläggning ske. Endast han hade den auktoritet, nationellt och internationellt, som krävdes. I juni 1944 satte Sovjetunionen igång en stor offensiv på Näset som man efter mycket hårda strider och, sedan man mot löfte till Tyskland att inte söka separatfred, fått viktigt tyskt trupp- och materiellt bistånd, kunde hejda. Mannerheim gick med på att låta sig av Riksdagen väljas till president (4 augusti). Och i september ingicks vapenstillstånd med Sovjet. Mannerheim ansåg sig inte bunden av det löfte hans företrädare, Risto Ryti, gett Hitler. Presidenten skrev ett avskedsbrev till Hitler, tackade för tyskt stöd men sade sig hoppas att denne skulle förstå att även om Tyskland skulle förlora kriget, bleve detta land kvar på kartan, medan Finland riskerade gå under.

Man kan jämföra vad som skedde i Finland med den kursomläggning som Hitlers viktigaste allierade, Rumänien, genomförde i september 1944. Där skedde denna genom en kunglig kupp mot landets ”conducator”, marskalken Antonescu, som både var regeringschef och ÖB. I Helsingfors valdes – visserligen genom en undantagslag, men i lagliga former – landets ÖB till president. Sådan var skillnaden mellan en nordisk rättsstat och en sydeuropeisk diktatur. Antonescu avrättades av den kommunistiska regimen 1946. Mannerheim åtalades, i motsats till Ryti och flera ledande ministrar, inte i den rättegång om ansvaret för kriget som ryssarna drev fram 1945; detta hade Stalin, enligt Kollontay, försäkrat Paasikivi om. När en finsk kulturdelegation 1947 besökte Kreml och mottogs av Stalin skall denne ha förhört sig om Mannerheim. Han hade uppenbarligen tillvunnit sig diktatorns respekt.

Mannerheim och eftervärlden

Augusti-september 1944 var Gustaf Mannerheims största stund. Den omstridda vite generalen från inbördeskriget (av röda benämnd ”den vite slaktaren”), den svensktalande aristokraten med den litet knaggliga finskan, hade blivit landets samlande symbol och som det tycktes räddat landets territoriella integritet och suveränitet. De kommande åren fram till Stalins död skulle bli svåra för Finland, men det skulle bli en uppgift för Mannerheims gode vän

och trätobroder Paasikivi att ta hand om. Han efterträdde Mannerheim på presidentposten vårvintern 1946, när denne sjuklig och mått av ålder och ära drog sig tillbaka. Han dog 1951.

För Dag Sebastian Ahlander är Gustaf Mannerheim något av en riddare utan tadel och tövan, försedd med en ”osviktig inre kompass”. Henrik Meinander är mera svalt avvaktande till föremålet. Ahlander vill nästan reducera allt politiskt beslutsfattande till Mannerheims skrivbord. Särskilt beundrar Ahlander dennes förmåga att hantera tyskarna och inte minst Hitler när denne oväntat kom på besök på marskalkens 75-årsdag. Det är klart att president och regering i avgörande frågor ville ha honom med ombord, men att han alltid ansåg att det var den politiska ledningen som hade ansvaret. Han ville inte att presidenten och regeringen skulle gömma sig bakom honom.

Ett litet frågetecken kan man sätta kring Ahlanders vid ett par tillfällen uttalade övertygelse om Mannerheims ”svenskhet”. Svenska var hans modersmål, men han var varken finsk nationalist eller identifierade sig med den finlandssvenska minoriteten. Snarare var han en europeisk kosmopolit. Om Gustaf Mannerheim efter nederlaget i presidentvalet 1919 gått i exil, flyttat till Stockholm och vandrat på dess gator hade han nog uppfattats som ett ganska exotiskt inslag i stadsbilden. Att han så tydligt stod ut och avvek från gängse mönster på våra breddgrader blev som Dag Sebastian Ahlander skriver både en politisk tillgång i kristider och en belastning i fredstid. Det var också en roll han odlade.

Det är numera omstritt om Mannerheim var någon betydande fältherre. Men hans förmåga att lyfta sig över stridsfältens larm, språkkunskaper med ty åtföljande internationella kontaktnät och långa erfarenheter i imperiets tjänst gav honom uppenbarligen en känsla för strategins grunder. Per Edvin Sköld, krigstidens svenske försvarsminister, knappast känd för sin generositet, menade efter ett besök hos Mannerheim i augusti 1939 att ingen i Norden hade en sådan strategisk överblick. Häri finns en viss likhet med Bernadotte, som ur militär synvinkel kanske inte tillhörde Napoleons största marskalkar men hade ett strategiskt sätt att tänka. Efter statskuppen och katastroffreden 1809 tjänade denna egenskap vårt land väl. Samma roll hade Gustaf Mannerheim under några för Finland mycket kritiska skeden.

Mats Bergquist

Ahlander, Dag Sebastian. *Gustaf Mannerheim*. Historiska Media, Lund 2016.

Meinander, Henrik. *Gustaf Mannerheim. Aristokrat i vadmal*. Lindh & Co, Stockholm 2017.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

IN PÅ LIVET PÅ ALEXANDER "ALEX" STUBB

Titelvalet signalerar hur du *Alexander Stubb* vill vara med sina läsare; hans bok heter och han är rätt och slätt *Alex*. Men Alexander Stubb är på många sätt en ovanlig finländsk politiker. Uttryckt i en enda sats kunde påstås att han andas mer EU än Finland, även om det här är att gå händelserna i förväg.

Försöket till folklighet är ett drag som går igen på många ställen i hans bok. Stubb vill visa att han är en vanlig förortskille, att man kan lyckas med hårt arbete och en stark vilja, att hans väg till Europaparlamentet, till den politiska eliten i Finland, till europeiska statsledarforum har varit styrd av honom själv, hans ambitioner och mål.

Å andra sidan har hans väg också styrts av händelser som han inte har kunnat påverka, som att en partibroder och minister gör bort sig och han ombeds bli minister i Finlands regering, trots att nationell politik aldrig har varit hans strävan.

Det är de facto något vi alla köper – Alexander Stubb har inte växt upp i partiet, han är ingen politisk broiler, vars högsta dröm är att stiga till toppen inom sitt parti. Tvärtom. Stubbs dröm har från första början handlat om Europa. Hans internationella, europeiska profil är så pass stark att den på ett sätt också blev hans fall från partiordförandeposten.

De flesta samlingspartister – i Sverige är moderaterna deras broderparti – måste rimligtvis anse partiordförandens roll som den mest eftertraktade, framförallt när och om partiet har regeringsledarställning och ordföranden är statsminister – men i Stubbs fall kan man ana en tveksamhet om inte rentav olust då partiordförandeuppdraget öppnade sig. Då ville han sätta tvivlarna på plats och han läser på, men för honom blir det aldrig lika naturligt att tala om den finländska vårdreformen eller glesbygdspolitiken som om den europeiska monetära unionen eller Nato.

Sådana politiker är inte finländarna vana vid. Det är inte frågan om att man inte skulle känna respekt för honom, men alltför få finländare verkar kunna identifiera sig med honom. Det är som om han helt enkelt är lite ”för mycket” för detta folk.

Allt det här kostade också på, så när han sommaren 2016 blev utmanad i sin ordföranderoll förlorade han. Finlands nuvarande finansminister Petteri Orpo leder numera partiet och Stubb drog sig bort från ljuskäglan i det finländska mediefältet. Otivelaktigt har Stubb det bättre nu, bland annat som en del av Martti Ahtisaaris teamtopp för organisationen Crisis Management Initiative. Här emellan hann han också tillsammans med författaren/journalisten *Karo Hämmäläinen* skriva denna bok.

Det är alltså inte någon riktigt vanlig förortskille det handlar om.

Stubb växte visserligen upp i en vanlig, tvåspråkig finländsk familj, där mammas modersmål var finska och pappas svenska. De första klasserna gick han i finsk skola, men när kedjekompisen i hockeylaget gick i svensk skola bytte också Alexander Stubb skolspråk i fjärde klass. Han är gärna "Alex" för det finska folket, men barndomsvänner och familjen kallar honom "Tico".

I Stubbs fall är det här en viktig distinktion. Han medger i boken att de verkliga vännerna finns att söka bland dessa; vänner sedan barndomen eller via familjeband, via politiken har han fått få verkliga vänner, även om det framkommer några undantag (t ex Carl Bildt, Kirsi Piha) under resans gång.

Pappan, som blev europeisk talangscout för NHL medan Stubb var i tonåren (inte så vanligt det heller) har varit ett viktigt bollplank för honom genom hela livet. Stubb beskriver värmen i hemmet som grunden i livet, och säkert något som har inverkat på hans goda självförtroende. När Alexander Stubb i gymnasieåldern for som utbytesstudent till Florida förbjöd pappa två saker: droger och motorcyklar, och då lät den i övrigt något vilda och otyglade gossen dem bli. Alexander Stubb beskriver året i USA som en "game changer". Sådana skulle det bli fler av i hans liv. Efter gymnasiet valde han Furham University i South Carolina för sina studier, i den trakten hade hans bror varit utbytesstudent och familjen hade vänner där. I Furham sa det klick, han upptäckte studier i ämnet internationell politik.

Han beskriver också ingående hur professorerna i Furham påverkade honom som människa, vissa av dem blev hans vänner för livet. Hans världsbild tycks redan under studietiden vara mer internationell än vad vissa finländska toppolitiker någonsin uppnår eller ens eftersträvar. Under den här tiden var Alexander Stubb övertygad om att han inte skulle bli utrikesministerietjäns-teman, trots en praktikperiod på Finlands ambassad i Washington, och att han inte skulle bli politiker. Han hade karakteriserat sig själv som en entreprenör, en företagarsjäl.

Det ligger säkert något i det, men det som verkligen tände honom var den europeiska integrationen. Efter Furham ville han fördjupa den kunskapen och han ville lära sig franska, han talade redan tre språk flytande, numera är de fem. Franskan kom via College of Europe i Brügge. Här möter han Susanne Innes, en brittisk jurist som också studerar där. Bland studenterna vann de snart en omröstning i frågan om vilket av årets par som snart skulle vara gifta.

Tillsammans flyttade de till Bryssel och vid det här laget hade Stubb erfarenhet från det finska utrikesministeriet – det som skulle vara ett sommarjobb varade sen i två år – och jobb för EU-kommissionens ordförande Romano Prodis stab. När följande EU-val stod för dörren stod Stubb inför ett avgörande; skulle han ställa upp i ett politiskt val? Han kom fram till att som tjänsteman måste du vara mer noggrann med att hålla tand för tunga i

utrikespolitiken, medan du som politiker är friare. Valet av parti var enkelt, Samlingspartiet står för det han tror på skriver han: liberal demokrati, marknadsekonomi och globalisering.

I sitt första politiska val någonsin – det här var 2004 – fick han näst mest röster i hela landet, 115 000. Han blev alltså Europaparlamentariker och i den egenskapen kan det vara i sin ordning att han valde att fira valframgången med sitt team och sina vänner, inte på partiets valvaka. Men igen; i partiledningen fanns säkert de som förundrade sig över det beteendet. 2008 trasslade partikamraten Ilkka Kanerva till det för sig och budet kom: här finns en utrikesministerportfölj för dig!

Det är drömministeriet för Stubb och det blev en hektisk och framgångsrik tid. Men han verkar väldigt ärlig med de känslostormar han genomgick innan han åtog sig portföljen, att representera Finland är en ära, skriver han, men han hade aldrig sett sig själv som en nationell politiker. Drömministeriet följdes senare av utrikeshandelsministerposten, statsministerposten och finansministerposten. Åtta år i regeringen blev det.

Han idkar mycket namndroppande i boken, och verkar trivas då han till exempel får berätta att Condoleezza Rice ringde honom tre gånger under ett maratonlopp han sprang. I Finland har inte boken ansetts avslöja några rafflande detaljer som skulle skapa stora rubriker. Men han verkar genomgående uppriktig och hans redaktör har låtit honom hållas, orden känns äkta. Det framkommer att det mest svidande nederlaget trots allt inte var den förlorade ordförandeposten, utan det som skedde ett par år innan. Att vännen och partibrodern Jyrki Katainen, som då var Finlands statsminister, ville bli Finlands EU-kommissionär och därmed tog den post som Stubb egentligen ville ha. De ambitionerna var inte oklara för Katainen, som kallade in Alexander Stubb till sig och berättade om sitt beslut, innan omvärlden fick veta det.

I slutorden betonar Stubb att han inte är bitter. Han skulle göra om allt:

”Då fosterlandet kallar, då far man”.

Anja Kuusisto

Alexander Stubb & Karo Hämmäläinen. *Alex*. Förlaget Otava, Helsingfors, 2017.

FASCINERANDE KORRESPONDENS
MELLAN VÄSENSSKILDA SYSKONSJÄLAR

– Jean Sibelius och Adolf Paul

Alla känner till Jean Sibelius, men hur många känner till Adolf Paul? Annat än som, i bästa fall, upphovsman till det av Sibelius tonsatta skådespelet "Kung Kristian II" – premiär 1898 på Svenska Teatern i Helsingfors – och därmed även som textsnickare till ett av Sibelius populäraste vokalnummer, "Sången om korsspindeln".

I ett nötskal: Adolf Georg Widersheim-Paul föddes 1863 på Bromö i Vänern och bodde några år i Västmanland innan familjen 1872 flyttade till Finland (Jockis socken i västra Tavastland). 1876 påbörjade Paul skolgången i Åbo och tio år senare inledde han studierna vid Helsingfors musikinstitut, där han som pianolärare hade ingen mindre än Ferruccio Busoni. 1889 flyttade Paul via Weimar till Berlin, där han bodde till sin död 1943.

Pauls produktion efter den litterära debuten – den självbiografiska nyckelromanen "En bok om en människa" (1891, karaktären Sillén är ett träffande porträtt av Sibelius – omfattar ett tjugotal skådespel, ungefär lika många romaner och novellsamlingar samt otaliga essäer, pamfletter och artiklar. Lejonparten är tillkommen på tyska, en del på svenska och en del finns även i finsk översättning. Intressant är att Paul i ett tidigt skede involverades i den snabbt framväxande filmindustrin; han skrev stumfilmsmanus och flera av hans pjäser har filmatiserats.

Paul kom alltså att lämna musiken för litteraturen, även om den musikaliska lågan hölls brinnande inte minst genom den 54-åriga korrespondensen med studiekamraten från musikinstitutet, Sibelius. En korrespondens, som tyvärr finns endast delvis bevarad – särskilt breven från Sibelius till Paul, inte minst efter första världskriget, är förkomna – men som ändå tecknar en fascinerande bild av en temperamentsmässigt väsensskild relation, som inte desto mindre präglas av en djup ömsesidig respekt mellan två syskonsjälar.

När professor emeritus i musikvetenskap vid Åbo Akademi, Sibeliusforskaren *Fabian Dahlström*, nu följer upp utgåvan av "Sibelius dagböcker" (2005) samt korrespondensen mellan Sibelius och Axel Carpelan "Högtärade Maestro! Högtärade Herr Baron!" (2010) med en grundligt kommenterad brevväxling mellan Sibelius och Paul – förlagsredaktör Hedvig Rask bidrar med en kort översikt av Pauls författarskap – är det ett logiskt steg som öppnar upp spännande perspektiv på, bland annat, nordiskt konstnärsliv kring sekelskiftet samt konstnärliga livsbetingelser överlag under förra seklets första decennier.

Paul umgicks under de tidiga Berlinåren i konstnärskretsen Zum schwarzen Ferkel med Strindberg, Munch, Drachmann, Gallén (efter 1907 Gallen-Kallela) och Tavaststjerna. Med dessa, liksom med bland andra Fröding och Hamsun, korresponderade Paul och relationerna till dem samt, exempelvis,

Bjørnson, Ibsen och Brandes, redogör Paul för i en av sina sista skrifter, "Profiler" (1937). Berlin kom även, delvis tack vare vänskapen med Paul, att vara den stad utanför Finland Sibelius oftast besökte; sista gången 1931.

En jämförelse med Sibelius hövliga korrespondens med sörlingen Axel Carpelan, som förutom musiken inte sällan behandlade bland annat filosofiska frågor, röjer en klart avvikande jargong. Tonfallet i Sibbans och Pauls kommunikation är extremt informellt och spontant, inte sällan skabröst erotiskt färgat, och man tar sig friheter som accepteras blott mellan de närmaste av vänner. Som underteckningen i ett brev från Paul: "Var hälsad och hotad och hatad som alltid af din vän och dödsfiende".

Om Carpelan var Sibelius musikaliska genius får man stundom intrycket av att Paul står för allt det världsliga, även om den konstnärliga tankens flykt under stundom nog kan stiga till avsevärda höjder. Ett ständigt återkommande samtalsämne, framförallt från Pauls sida, är alla tänkbara former av gemensamma projekt som skådespelsmusik, pantomimer, operor och filmmusik, vilka – med undantag för den läckra Bröllopsmarschen ur "Die Sprache der Vögel" (1911), som sannolikt aldrig framfördes i samband med pjäsen – av en eller annan orsak inte materialiserades.

Ofta handlar det dock helt enkelt om pengar: växlar, vippningar och lån av alla de slag och inte sällan målar Paul upp veritabla skräckscenarion om inte Janne, dvs. Sibelius, med hjälp av den ena eller andra magnaten, lyckas uppbåda de nödvändiga slantarna. Å andra sidan är Pauls insats när det gäller Sibelius initiala förlagskontakter i Tyskland helt ovärderlig. Han agiterar oförtrotligt för sin väns sak och även om mycket rinner ut i sanden lyckas han trots allt, medelst en närmast manisk gåpåraktighet, etablera en del synnerligen värdefulla relationer till såväl förlagschefer som impresarior och dirigenter.

Han brinner helt enkelt på ett, som det verkar, synnerligen osjälviskt sätt för att lansera sin bästa vän och idol, även om han samtidigt ställer avsevärda krav på honom. Tjänster och gentjänster, som man plägar säga, och visst gör även Sibelius, av allt att döma, sitt bästa för att agera Pauls talesman i Finland – däribland visavi den ofta kritiskt inställda svenskspråkiga tidningspressen, där Paul även medverkade som kritiker och skribent – om än med, för det mesta, relativt blygsam framgång.

Mycket av den koleriske Pauls känslösa uttåg handlar de facto dock om en ofta rätt tröttsam kverulans. Han är missförstådd, misstolkad, sidsteppad och överlag fel behandlad i relation till sina, enligt honom själv, konstnärliga kvalifikationer; såväl i sitt tyska hemland som, framförallt, i Finland och Sverige. Han tycks befinna sig i en ständig ekonomisk katastrofzon och ser illvilliga belackare och konspirationer bakom var och varannan knut.

Härvidlag skiljer han sig i och för sig inte särdeles mycket från sin käre Janne – inte minst i dennes dagboksanteckningar – och även om personligheterna divergerar tycks en naturlig disposition för att uppleva sig förfördelad

spöka i bägge herrarnas kulisser. Pauls känsla av att vara vanlottad lär, till skillnad från Sibelius dito, inte sällan ändå ha en viss grund. Han behandlas onekligen ogint och nyckfullt av teaterchefer, förlagsdirektörer och chefredaktörer, oavsett land, och även om han inte alltid hade sin personlighet för sig kunde han stundom med fog ha äskat ett mer empatiskt bemötande.

En problematisk detalj visavi såväl Paul- som Sibeliusforskningen har självfallet varit den politiska dimensionen. Medan de flesta i dag är överens om att Sibelius måhända var politiskt naiv, men ändå aldrig fällde några komprometterande uttalanden, är fallet Paul betydligt mer bekymmersamt. En tydlig antisemitisk tendens skiner igenom redan i ett relativt tidigt skede av korrespondensen och Pauls hållning under 1930- och början av 1940-talet är klart pronazistiskt Hitlerbeundrande. Sibelius väljer dock att i de få bevarade livstecknen från denna tid inte kommentera saken på något som helst sätt.

Detta borde so wie so under inga omständigheter få leda till en negligering av Pauls livsverk, som med största sannolikhet åtminstone delvis vore förtjänt av såväl en generell renässans som ett större akademiskt intresse. Vi väntar fortfarande på den första heltäckande biografen över en av tidens om än kanske inte högklassigaste så mångsidigaste och, eventuellt, personligaste författar-röster. Denna utgåva är ett viktigt steg på vägen.

Mats Liljeroos

Din tillgifne ovän. Korrespondensen mellan Jean Sibelius och Adolf Paul 1889-1943.
Redigerad, kommenterad och utgiven av Fabian Dahlström. Svenska litteratursällskapet i Finland. 2016.

DANSK SIBELIUSBIOGRAFI MED FRÄSCHA INFALLSVINKLAR

Frågan inställer sig osökt; behöver vi verkligen en ny Sibeliusbiografi? Det spontana svaret är: egentligen inte. Förutom Erik Tawaststjernas monumentala, femdelade biografi existerar det en uppsjö biografier, essäer, översikter och övrig sibeliana av alla tänkbara slag. Allt finns helt enkelt redovisat. Eller?

Nja, det där är den danske musikjournalisten och -skribenten *Valdemar Lønsted* – som publicerat kritikerrosade biografier om bland andra Mahler och Schubert – inte alls övertygad om och förutom att han har åstadkommit den första Sibeliusbiografen på danska har han bidragit med en del fräscha infallsvinklar på gamla sanningar, varvat med en del spännande nytt stoff.

Så exempelvis beträffande den förvånansvärt föga utforskade relationen mellan den nordiska 1900-talsmusikens jättar, Jean Sibelius och Carl Nielsen, som här tilldelats ett eget kapitel. De träffades flera gånger, men korrespondensen är minimal och även de bevarade omdömena om varandras musik är sällsynta. Lønsted har dock dragit de möjliga slutsatserna utifrån det befintliga materialet och av allt att döma var relationen hövlig snarare än hjärtlig.

Ett intressant mervärde förlänas framställningen av det faktum att Sibelius relation till Danmark var intim. Hans musik framfördes regelbundet där, han dirigerade själv åtskilliga gånger i Köpenhamn och hade det inte varit för den fantasilösa programpolitiken vid Nordiska musikdagarna 1919 – arrangörerna ville ha andra symfonin – hade Köpenhamnspubliken fått bevittna uruppförandet av den slutgiltiga versionen av femte symfonin.

Lønsted inleder sin skrift med att redovisa de avgörande incitamenten för dess tillblivelse; dels hans ”Sibeliusväckelse”, Kullervo i Tivolis konsertsal i början av 1990-talet, samt det faktum att han några år tidigare träffat sin finska hustru. Detta resulterade i ett uppblommande intresse för Finland och dess nationaltonsättare och boken är förutom en traditionell biografi en utmärkt kulturhistorisk introduktion till det finländska nationsbygget.

Lønsted fokuserar grundligt på de utommusikaliska sammanhangen och sålunda får exempelvis förryskningssträvandena och inbördeskriget samt vinter- och fortsättningskriget sin beskärda del av helheten. Ett lyckat grepp, som för en icke-finländsk läsare förlänar Sibelius karriär den behövliga samhällliga kontexten. Däremot kunde Sibelius yngre inhemska kolleger ha givits ett generösare utrymme. Madetoja nämns, liksom Merikanto, Raitio och Pingoud, medan Palmgren och Melartin, vars symfoniska produktion tidsmässigt sammanfaller med Sibelius, förbigås helt.

I övrigt framskrider framställningen i beprövad kronologisk ordning, men så att fokus är lagt på liv snarare än verk. Många centrala kompositioner – däribland tonpoem som "Lemminkäinen", "Pohjolas dotter", "Barden" och "Okeaniderna" samt stora delar av skådespelsmusiken – nämns endast i förbifarten. Samma gäller även den så viktiga vokalproduktionen även om Lønsted, intressant nog, väljer att lyfta fram delar av det utsökta Ernst Josephson-opuset 57 för närmare belysning.

I blickfånget står föga överraskande symfonierna, som tillägnas en bra bit över hundra sidor, och även åttonde symfonins gåta penetreras ingående. Lønsteds analyser är överlag vederhäftiga utan att bli alltför teoretiska och han må vara förlåten för att inte ha identifierat de tre första tonerna i sexan som hela symfonins motto – så är heller inte Simon Parmets utmärkta skrift "Sibeliussymfonier: en studie i musikförståelse" (1955), där detta grundligt behandlas, upptagen på den annars imponerande litteraturförteckningen.

Vilken bild ger Lønsted så av människan och den skapande konstnären Sibelius? En på många sätt trovärdig bild. Han blundar inte för de mindre sympatiska dragen, men gör heller inget onödigt stort nummer av dem. Tendensen att offra familjelivet på ”konstens” altare – Sibelius var härvidlag inte värre än det stora flertalet av sina samtida kolleger – en överdådig, ekonomiskt katastrofal livsstil samt ett temporärt ymnigt alkoholbruk är delar av Sibbans personlighet, men så är även den varma och generösa sällskapsmänniskan, den omtänksamme familjefadern samt den passionerade naturälskaren.

Eventuellt har Lønsted en tendens att övertolka Sibelius stundtals misantropiskt färgade, inte sällan med besked kverulantiska dagboksanteckningar, som han flitigt citerar. Mycket av utgjutelserna kan tas med en nypa salt – det handlade om ett slags säkerhetsventil för den ultrasensitive tonsmeden – och den svartsyn Janne, dvs. Sibelius, ställvis ger uttryck för var ofta kryddad med en rejäl dos självironi. Den konstnärligt så centrala korrespondensen med gynnaren och syskonsjälén Axel Carpelan ges ett rättmätigt utrymme, medan några fler rader hade kunnat offras på korrespondensen med Sibelius trots allt kanske närmaste vän genom decennierna, Adolf Paul.

Den politiska figuren Sibelius – emellanåt nog så problematisk för forskarna – ges ävenså rundligt med utrymme. Brinnande vit under tiden kring inbördeskriget och tyskvänlig även under 30-talet, om än aldrig någonsin uttalad fascist- eller nazistsympatisör och tydligt avståndstagande från antisemitismen. Den nuförtiden så gärna på piedestal satta hustrun Aino är härvidlag en mer problematisk gestalt, vilket dock sällan eller aldrig påtalas.

Valdemar Lønstedes "Sibelius" har på det hela taget på ett lyckat sätt ringat in ett för oss i Finland nog så bekant konstnärsskap, som han medelst ovan nämnda fräscha grepp blåser nytt liv i. Språket är lättfattligt – även för en person med svenska som modersmål – utan att kännas torftigt och bildmaterialet är minst sagt rikhaltigt, även om några årtal blivit fel.

Som en personlig guldkant på det hela avrundas boken med intervjuer med två levande legender, danske komponistnestorn och Sibeliusbeundraren Per Nørgård – som i sin ungdom korresponderade med Sibelius – och rikssvenske dirigentnestorn Herbert Blomstedt. Ett välkommet bonus är den bifogade cd:n med musikexempel – en sats per symfoni samt hela sjuan; självfallet i Blomstedts tolkningar.

Mats Liljeroos

Valdemar Lønsted. *Sibelius*. Multivers, Köpenhamn 2016.

NORDISKA FÖRSVARSTVILLINGAR I ALLT TÅTARE SAMARBETE

Försvarssamarbetet inom Norden i allmänhet och mellan Finland och Sverige i synnerhet lyfts ofta fram som ett exempel på resultatrik nordisk samverkan. Ett plus ett sägs vara mera än två och även om de båda länderna kanske inte sparar så mycket var för sig, får båda mera ut av satsade medel. Finns det två andra länder som står varandra närmare än Finland och Sverige, numera också när det gäller försvarssamarbete? Knappast.

Försvar och säkerhet i en ny tid sett ur finskt och svenskt perspektiv var temat för seminariet *Hanating* som ordnades 24 oktober 2017 på *Hanaholmen – kulturcentrum för Finland och Sverige* i samarbete med *Folk och Försvar*.

Det försämrade säkerhetspolitiska läget i Östersjön har förändrat de poli-

tiska förutsättningarna och bilaterala relationerna i Östersjöområdet. Vad betyder det för EU:s gemensamma säkerhet och multilaterala garantier om och när Storbritannien utträder ur unionen? Hur påverkas det säkerhetspolitiska läget i regionen till följd av de senaste årens politiska chocker? Hur möter Finlands och Sveriges försvarsmakter morgondagen nationellt och tillsammans?

Försvarsministrarna Jussi Niinistö (blå framtid) och Peter Hultqvist (s) intygade att samarbetet fortsätter allt tätare och att det inte är uppsatt någon gräns. Bortom fredstid används som begrepp, men ingendera parten har definierat vad det kan tänkas betyda i praktiken. Niinistö påpekade att ländernas försvarsmakter kompletterar varandra och ett bevis så gott som något på det intensiva samarbetet är att han och Hultqvist träffats 33 gånger under de två senaste åren.

– Det är oftare än vad jag träffat mina föräldrar..., konstaterade Niinistö.

Försvarsminister Niinistö har utmärkt sig i den nationella debatten med att efterlysa större satsningar på totalförsvaret och även föreslagit att ålänningar bidrar till försvaret genom en form av samhällstjänst.

Hultqvist framhöll att Sverige efter en paus på flera år igen satsar på nationellt försvar och lyfte fram Gotland som ett konkret exempel. Han konstaterade att Sverige satsar 24 miljarder SEK på försvaret under perioden 2014-20, samtidigt som han passade på att underkänna alliansregeringen Reinfeldts försvarspolitik. När det gäller det rent praktiska samarbetet framhöll Hultqvist vänförbundens täta kontakter, till exempel samarbetet mellan Amfibieförbundet i Sverige och Nylands brigad i Finland.

Tidigare försvarsministern Björn von Sydow (s) som är ordförande för Försvarsberedningen, konstaterade att man i de stora EU-länderna är väl medvetna om substansen i det nordiska försvarssamarbetet.

I paneldebatten underströk ordföranden för finska riksdagens försvarsutskott, Ilkka Kanerva, att det inte finns två länder i världen som står närmare varandra även i försvarsfrågor än Finland och Sverige. Kanerva har i flera repriser framhållit att han gärna ser att Finland och Sverige går hand i hand in i Nato. Vice ordföranden för svenska försvarsutskottet Åsa Lindestam (s) påpekade för sin del att det sker ett närmande mellan EU och Nato.

Björn Fägersten, chef för Utrikespolitiska institutets Europaprogram efterlyste en diskussion om vad som sker efter Brexit när Sverige och Danmark förlorar sin starkaste allierade i EU. Försvarssamarbetet med Storbritannien kvarstår, men på det politiska planet ändras läget.

Finland är i denna fråga i en något annorlunda situation eftersom landet i de flesta fall tytt sig till Tyskland i EU-samarbetet, även om Storbritannien självfallet varit en viktig samarbetspartner.

I marincheferna Veijo Taipalus och Jens Nykvists inlägg gavs en inblick

i dels den gemensamma synen på läget i Östersjön och dels i det praktiska alldagliga samarbetet (gemensamma manövrar, utbildning och träning, sjöövervakning, integrerade enheter och utbyte av befäl) mellan ländernas flottor. Taipalus påpekade bland annat att St Petersburgs strategiska betydelse har ökat och att det är något som Östersjöstaterna får leva med.

I den efterföljande paneldebatten konstaterade riksdagsledamot Mika Kari (sdp) att han inte kunde tänka sig att upplåta finskt territorium i försvarssyfte till någon annan stat än Sverige.

Linda Nordlund, säkerhetspolitisk debattör med bakgrund på *Svenska Dagbladet*, framhöll att ifall Finland och Sverige skulle dra slutsatserna av allt det länderna är eniga om i försvarsfrågor skulle båda ansöka om Nato-medlemskap.

Den ena moderatorn, tidigare försvarsministern Stefan Wallin (sfp) tog emot Nordlunds passning och sände den vidare till arrangörerna: Nato kunde vara temat för nästa säkerhetspolitiska Hanating.

Bland den talrika publiken på Hanaholmen sågs många blåvit diplomatveteran från kalla krigets dagar när Finlands säkerhetspolitiska avtal med Sovjetunionen skulle förklaras till det bästa för omvärlden. Idag är det andra tongångar och perspektivet kan te sig hisnande för en och annan av den gamla skolan.

Henrik Wilén

HJALMAR SÖDERBERG I HELFIGUR

Parallellt med *Lusten och ensamheten*, *Jesper Högströms* biografi över författaren Hjalmar Söderberg, läser jag en annan tegelsten, nämligen "Så som jag minns det", skådespelaren Mikael Persbrandts memoarer, nedtecknade av Carl Johan Vallgren. Det kan tyckas som en märklig jämförelse, men det är inte svårt att se uppenbara paralleller mellan de världar den melankoliske författaren "Hjalle" Söderberg och den skandalomsusade skådespelarprofilen "Micke" Persbrandt rör sig i. En anseilig del krogliv, missbruk, trassliga relationer, flyktbeteende och samma djupa dedikation till konsten är några av ingredienserna. Därtill rör de sig båda på en scen som är delvis densamma, ett Stockholm, där kulturparnassen består av en förhållandevis liten klick människor, och där de mest tongivande är män. I Persbrandts universum heter de exempelvis Thorsten Flinck, Thommy Berggren och Reine Brynolfsson. I Söderbergs värld, Bo Bergman, Oscar Levertin och Verner von Heidenstam, men faktiskt också Ellen Key, som var en centralfigur i dåtidens litterära umgänge.

Stockholm vid Hjalmar Söderbergs födelse sommaren 1869 är fortfarande en liten stad. Makarna Fredrik och Emma Söderbergs hem på Grev Turegatan ligger i den ännu lantliga stadsdel som kallas Ladugårdslandet. I den delvis

självbiografiska utvecklingsromanen *Martin Bircks ungdom* målar Söderberg upp barndomskvarteren med gräs som växer mellan gatans kullerstenar, getter, höns, blommande lönnar, getgummor och lumpgubbar med skinnluvor långt ned i pannan. Stockholm har vid denna tid 130 000 invånare och Sverige med sina 4,5 miljoner invånare är ett litet land långt från händelsernas centrum.

Jesper Högström ger i sin ambitiösa och engagerade biografi inte bara liv åt Hjalmar Söderberg som person med viss spegling i det författarskap han stod för, han målar också upp bilden av en epok. Vi får inledningsvis lära känna den unge Söderberg, han som får sin beskärda del stryk på Ladugårdslandsskolans gård och så småningom intar rollen som svårmodig tonåring på läroverket Norra Latin. Hade Söderberg varit född senare, skriver Högström, hade han stillat sin magnifika självömkan genom att lyssna på The Doors, Morrissey eller Nirvana. I stället blir det poesi med Viktor Rydbergs romantiska Weltschmerz i täten. Var tid har sina tungsinta idoler.

Som ung skriver Söderberg litteraturkritik i *Dagens Nyheter*, *Kristianstadsbladet* och *Svenska Dagbladet*. Med *Förvillelser* gör han ett tveksamt litterärt genombrott 1895. Kortromanen må ha blivit en klassiker med tiden, men vid publiceringen väcker innehållet om den dagdrivande medicinstudenten Tomas Weber debatt och inte ens förläggaren Karl Otto Bonnier står odelat på sin författares sida.

Nej, så vidare framgångsrikt och fashionabelt ter sig inte livet för unge Söderberg, inte ens då han tillsammans med mecenaten Ernest Thiel planerar en bildningsresa till den kulturella världens huvudstad Paris, centralorten för Söderbergs hela litterära orientering med mästare som Émile Zola och Anatole France. Thiel är tvungen att avbryta resan redan innan de når målet och Söderberg känner sig mest ensam och alienerad i den franska huvudstaden. Jesper Högström beskriver initierat Söderbergs smått planlösa irrande till omskrivna kulturella Parisadresser. Författaren som senare, i skådespelet *Gertrud*, kom att skriva om "själens obotliga ensamhet" får gott om fog för de raderna redan nu.

Riktigt nära tycks heller ingen av vännerna egentligen stå honom. Storasyster Frida däremot är en bundsförvant tills döden skiljer dem åt, även om han förhåller sig kyligt stram då hon går bort i magcancer 1926, och inte ens föreslår att de egna barnen ska närvara vid begravningen.

Det första äktenskapet med överklassflickan Märta, född Abenius, är på det hela taget olyckligt. Hon beskrivs som klen och sjuklig, labil och nervös, med svåra reumatiska besvär. Då Söderberg själv är både skör och tafatt är de redan från början synnerligen illa lämpade för varandra och skulle båda "ha behövt en praktisk och stabil partner som kompletterade dem", menar Högström.

Vinden vänder trots allt på det litterära planet. Det verkliga genombrottet,

i vilket Söderberg kommer att manifestera sin litterära särprägel är förstås *Martin Bircks ungdom*. Här lyckas han skildra en tidsstämning som på djupet påverkar dåtidens ungdom. De självbiografiska dragen är så påfallande att han, under ett besök hos August Strindberg någon tid senare, blir kallad för Martin Birck hela kvällen.

Äktenskapet är alltjämt ett elände, trots upprepade försök att reparera det under vistelser på semesterorter och sommarnöjen. Så småningom försöker Hjalmar i ren desperation placera Märta på sinnessjukhus, detta alltmedan hans eget alkoholberoende eskalerar. Fylleslag, delirium och ständiga återfall avlöser varandra. År 1917 lyckas han till slut få hustrun omyndigförklarad, varpå han äntligen kan formulera ”Saken är klar, jag är fri.” till Emilie Voss, den kvinna han knutit band med långt tidigare och redan har dottern Betty med. Senare samma år gifter de sig och bosätter sig i Köpenhamn. Emilie förblir hans hustru i 33 år.

Hjalmar Söderbergs missbruk är bitvis kopiöst. Stundtals dricker han en flaska whisky om dagen, men har, som Högström skriver, en genial förmåga att formulera om sitt elände till litteratur. Ja, liv och konst går många gånger ihop för Söderberg. Oupphörligen gör han om sina egna erfarenheter till dikt.

Skådespelet *Gertrud* och romanen *Den allvarsamma leken* hämtar stoff ur hans kärlekshistoria med den litterära beundrarinnan Maria von Platen. Hon står även som förebild till Helga, pastor Gregorius hustru i dagboksromanen *Doktor Glas*.

Jesper Högström gör med sin gedigna djupdykning i Hjalmar Söderbergs liv en välgärning genom att ge kött, blod och flera dimensioner till författaren som själv har stått för så många utsökta miljöskildringar och psykologiskt utmejslade karaktärer.

Anna Hedelius

Jesper Högström. *Lusten och ensamheten, en biografi över Hjalmar Söderberg*. Weyler förlag, Stockholm 2017.

UPPBROTT, GENOMBROTT, SAMMANBROTT

Den svenska modernisten Sigrid Hjerténs liv och verk

Den svenska konstnären Sigrid Hjertén räknas som en av förgrundsgestalterna i den svenska modernismen. Under sin livstid deltog hon i 115 utställningar, de flesta samlingsutställningar eller parutställningar med maken den svenske konstnären Isaac Grünewald.

Biografen *Kvinnan i avantgardet. Sigrid Hjertén. Liv och verk* handlar om Sigrids dramatiska livsbana från födelsen 1885 i Sundsvall, via Stockholm och Paris, fram till döden 1948 på Beckomberga mentalsjukhus. Boken är

fängslade läsning som fördjupar bilden av Sigrids liv och konstnärskap. Biografin är rikt illustrerad med bilder av Sigrids färgsprakande målningar.

Författaren av biografin, svenska *Görel Cavalli-Björkman*, har varit intendent och forskningschef vid Nationalmuseum och är ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien. Hon har skrivit en rad böcker om konstnärer och konstriktningar, däribland en biografi om den svenska konstnären Eva Bonnier 2013 (omnämnd i *NT* 3/13). Biografin om Sigrid är en berättelse som tar utgångspunkt i Sigrids livliga korrespondens med maken de tider de lever åtskilda, samt i analyser av Sigrids många verk.

I biografin framträder Sigrid som en konstnär medveten om sitt värde. Sigrid var i sin tid aktiv i svenskt konstliv och hon ställde ut flitigt. Hon var också en affärsmissig konsthandlare för sin och Isaacs konst. I äktenskapet levde Sigrid och Isaac i ett slags symbios, konstnärligt, känslomässigt och ekonomiskt. Konsten var deras blodomlopp och verken deras gemensamma barn, beskrivs det i biografin. Isaac upptäckte Sigrids talang för måleriet, drev på henne och gav henne möjlighet att ställa ut. Han hade troligtvis inte fått en sådan central plats i svenskt kulturliv utan hennes stöd och kontakter. Periodvis var förhållandet stormigt, men Isaac var hennes största beundrare och stöttade hennes måleri. Biografin ruckar på en vanlig bild av Sigrid som att hon till stor del skulle ha levt i skuggan av sin man.

Sigrids far Svante Hjertén kom från blygsamma förhållanden. Han kom sedermera att arbeta som informator, utbilda sig till jurist och fick titeln häradshövding. När han flyttade till Sundsvall och in till den välbärgade familjen Rahm kom han strax att äkta yngsta dottern Maria Rahm, Sigrids mor. De fick i rask takt två barn, Sigrid och året efter hennes bror Gustaf.

Sigrid drabbades av livsövalvande olyckor sina första levnadsår. Sigrids mor avled i tuberkulos när Sigrid var drygt två år gammal. En månad senare ödelade en omfattande stadsbrand nästan hela Sundsvall, även familjens hus. Dessa händelser grundade sannolikt den misstänksamhet för folk och ängslan för dramatiska händelser som Sigrid kom att dras med senare i livet.

1897 gifte Sigrids far om sig och familjen flyttade till Stockholm där de kom att bo på en rad adresser. Sigrid var tolv år då hon började i Statens Normalskola för flickor. Hon lämnade med goda betyg och det ansågs självklart att hon skulle studera vidare. Hon gick på Handelsinstitutet och hade fallenhet för affärsverksamhet, vilket det skulle visa sig ge henne nytta senare. Det fanns ännu inga spår av att hon skulle komma att bli en av Sveriges mest betydande konstnärer.

Sigrids fars nya fru Tora Östberg var syster till arkitekten Ragnar Östberg. Det var han som upptäckte Sigrids konstnärliga talang. Han rådde henne att söka till Tekniska skolan, en förberedande konstnärlig utbildning. Två år senare antogs hon till Högre Konstindustriella skolan, nuvarande Konstfack, och

valde textil som huvudfack. Sigrid tog examen 1908. Genom Ragnar Östberg fick hon också kontakt med en krets av författare, arkitekter och konstnärer, däribland svenska konstnärerna Carl Milles och Carl Eldh.

1909 ställde Sigrid ut för första gången, ett antal textilier på Konstindustriutställningen på Djurgården i Stockholm. På utställningen träffade hon för första gången sin blivande make Isaac Grünewald som lär ha blivit tagen av de fina färgerna i hennes verk. Han övertygade henne om att åka med till Paris för att fullfölja sina studier hos den franske konstnären och mästaren Henri Matisse, en ledare för expressionisterna.

Sigrid slog sig ner i konstnärskolonin i Montparnasse i Paris och gick i lära hos Henri Matisse. Flera svenska konstnärer studerade där, Isaac, Leander Engström och Nils Dardel. Henri Matisses idé om konsten var att befria sig från litterära band och att avbilda naturen, och han betonade istället det dekorativa och färgrikedomen. Sigrid hade gemensamt med Henri Matisse bakgrunden och intresset för den textila konsten. I Paris blev Sigrid och Isaac ett par.

1911 återvände Sigrid till Sverige. Henri Matisse hade slutat att undervisa. Isaac stannade i Frankrike en tid. Sigrid hyrde in sig i en liten ateljé på Engelbrektsgatan i Stockholm. I september skrev hon till Isaac att hon var med barn. Han åkte till Stockholm och i november gifte de sig. Några dagar senare föddes sonen Iván, det enda barnet. I den lilla ateljén målade Sigrid och Isaac av varandra och Sigrid målade stilleben. De första åren av äktenskapet var den ekonomiska situationen svår för familjen, då varken hon eller han sålde nästan några verk.

1912 ställde Sigrid och Isaac ut med gruppen De åtta på Hamngatan i Stockholm. Mest publicitet fick Isaac som visade 30 verk. Sigrid ställde ut målningar och textilier. Kritikerna skrev att Sigrid var starkt påverkad av sin make i måleriet. Det verkade inte föresväva dem att förhållandet kunde vara ömsesidigt, eller rentav omvänt.

Samma år flyttade familjen till Kornhamnstorg i Gamla stan i Stockholm. Från fönstret i lägenheten målade Sigrid sina första stadsutsikter. Ett år senare flyttade familjen till Katarinavägen där de i en närliggande port också hyrde ateljé. Utsikten över stadsgårdskajen med bilar, båtar, tåg och lyftkranar blev motiv för flera tavlor för Sigrid. Även Isaac målade stadsvyer. För modernisterna var storstadslivet i alla dess aspekter centrala motiv.

Åren som följde var en produktiv period för Sigrid, starkt inspirerad av Henri Matisse. Hon utvecklade efter studieåren en egen stil där färgplan ställs mot varandra i ett samspel mellan varma och kalla färger. Det påminde om tekniken i textilierna. I kompositionen använde hon en dynamisk linjestruktur, ofta s-kurvan. Liksom Henri Matisse använde hon den känsla som verkligheten väckte hos henne, och förde över den till duken.

1916 invigdes Sigrids första separatutställning. Kritiken var nedlåtande, ännu fanns ingen riktig förståelse för hennes konst. Det modernistiska måleriet hade svårt att slå igenom hos både publik och kritik, som inte var redo att förstå det nya bildspråket.

Under 1910-talet var Sigrid och Isaac i offentlighetens ljus med utställningar, tidningsskriverier och debatter. De var medelpunkt i konstnärslivet i Stockholm, och i centrum för många fejder. Perioden var mycket aktiv för Sigrid och hon deltog i en rad utställningar i de skandinaviska länderna och även internationellt.

1920 flyttade Sigrid till Paris med Iván. På 1920-talet började Sigrid att lämna den expressionistiska stilen och anta en mer realistisk stil med en mer återhållen färgskala. Jämfört med 1910-talet så målade Sigrid också mindre den här perioden, hennes tid gick mer åt till att understödja Isaacs arbete och sköta hem och barn. Biografen visar att hon under denna tid ändå målade flera betydande verk, dock i lugnare takt, och att hon deltog i flera utställningar.

Från mitten av 1920-talet var Sigrid sjuk nästan hela tiden. Det var magont, gikt, reumatism, varbildningar i tänderna och dålig lever. Hon konsumerade stora mängder läkemedel. I mitten av 1920-talet inledde Isaac ett förhållande med en journalist Ingeborg Markström, Bojan, som kom att vara hans officiella älskarinna i tio års tid.

1932 flyttade Sigrid från Paris och hem till Stockholm. Uppbrottet blev påfrestande, Sigrid fick själv sköta flytten då Isaac fått en professur på Konstakademien och hade en stor separatutställning. Sigrid insjuknade och skrevs in på Konradsbergs psykiatriska sjukhus. Hon var fyrtiosju år gammal och fick diagnosen schizofreni, på den tiden en ganska vag och vid diagnos. Hon sjönk ner i apati och låg ett år utan att tala eller röra sig i sängen. Därefter blev hon bättre, började tala och måla en tavla om dagen, ofta blomsterstilleben.

När hon skrevs ut från sjukhuset åkte hon med Iván till Frankrike och gick in i en period av skaparlycka. Hon arbetade nästan maniskt i åtta timmar om dagen, färgen på dessa verk är lysande och penselstråken faller som regn över duken.

Sigrids hälsa blev åter sämre. Det intensiva arbetet hade tömt ut henne och hon var förvirrad och hade ångest. 1935 åkte Sigrid hem till Stockholm för vård på sjukhem. Isaacs relation med Bojan hade avslutats och han hade istället inlett ett förhållande med sin elev och medhjälpare Märta Grundell.

Hösten 1935 öppnade familjen Grünwald med Sigrid, Isaac och Iván en utställning på Konsthallen i Göteborg. Sigrid visade 100 dukar målade de senaste tre åren. Sigrid fick starkt genomslag hos kritikerna och hennes verk blev omskrivna som fullgångna och strålande av liv och skaparkraft.

I april 1936 öppnades Sigrids separatutställning på Konstakademien. Sigrid visade gamla verk och cirka 100 nya. Utställningen blev ett genombrott, en publik- och kritikframgång. Sigrid blev åter jämförd med Isaac, men nu också till hennes fördel. Själv var Sigrid för sjuk för att bry sig om framgången.

På hösten 1936 skrevs Sigrid in på det stora nyinvidga mentalsjukhuset Beckomberga i Stockholm. Hon led av paranoida tvångsföreställningar. Året efter tog Isaac ut skilsmässa för att gifta om sig med Märta Grundell. Sigrid var omyndighetsförklarad så hennes åsikt behövdes inte. Iván hade blivit hennes förmyndare.

Sjukdomen tog över Sigrid, och de sista elva åren av hennes liv rörde hon egentligen inte penslarna mer. Själv sa hon att det var omöjligt att skapa i sjukhusmiljön. Den 24 mars 1948 dog Sigrid sextiosju år gammal av en misslyckad lobotomering.

Lena Wiklund

Görel Cavalli-Björkman. *Kvinna i avantgardet. Sigrid Hjertén. Liv och verk*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm 2017.

RAGNVALD BLIX – SATIRENS NORDISKE MÄSTARE

Karikatyртеcknarna borde ha en större plats i presshistorien. Det är den spontana reflexion man gör efter att ha läst och sett bilderna i *Rikke Peterssons* bok *Ragnvald Blix, karikatyртеcknaren som utmanade Hitler*. Ritstiftet kan vara ett väl så effektivt vapen i opinionsbildningen som det tryckta ordet. Det visades tydligt åren före och under andra världskriget, då Blix – fast då under pseudonymen Stig Höök – var en av de satiriska illustratörer som särskilt förmådde förarga de nazistiska koryféerna.

Samtidigt kunde tecknarna vara till bekymmer för dem som fortlöpande skulle sköta relationerna till främmande makter. De innefattades också i den omtalade rundskrivelse som den svenske statsministern Per Albin Hansson och utrikesministern Rickard Sandler i oktober 1938 skickade till tidningarnas chefredaktörer om att visa återhållsamhet, ”inte endast i ledande kommentarer utan även i insändare, karikatyrer, löpsedlar och i rapporter från korrespondenter”.

Karikatyrererna var lätta att förstå och lätta att översätta. De hade därmed en sprängkraft som inte stannade vid det egna landets gränser. Ragnvald Blix var en av de tecknare som nazisterna omgående fick ögonen på. Den 11 mars 1933, sex veckor efter Hitlers makttillträde, kom den första officiella protesten mot Blix. Det var på grund av en teckning i *Göteborgs Handels & Sjöfartstidning (GHT)* med undertexten ”Tyskland förr och nu”. Den behövde inte ens översättas. Ena halvan av bilden föreställde några av Tysklands främsta förfat-

tare och filosofer med texten ”Der Volk der denker und dichter” (ett folk av tänkare och diktare), den andra halvan visade nazistiska övergrepp med texten ”Das Volk der Henker und Richter (ett folk av bödlar och domare).

Den här teckningen har sin givna plats bland de över 150 bilder som Rikke Petersson valt ut för sin bok. Tyngdpunkten ligger på 1930-talet och krigsåren, då Blix kompletterade och förstärkte Torgny Segerstedts antinazistiska ställningstagande i *GHT*. Det var det enda forum där Blix regelbundet kunde medverka under krigsåren, annars publicerade han från mitten av 1920-talet till slutet av 1950-talet en teckning i veckan med egen text i tre nordiska dagstidningar: *Dagbladet* i Norge, *Berlingske Tidende* i Danmark och *GHT* i Sverige. Han var också starkt förankrad i alla tre länderna; han föddes i Kristiania (Oslo) 1882 och dog i Köpenhamn 1958. Hans första hustru, Anna, var svenska och hans andra, Ida, danska. Han var släkt och nära vän med Christian Günther, utrikesminister i den svenska samlingsregeringen 1939-45. Han bodde mestadels i Oslo och Köpenhamn, under krigsåren i exil i Stockholm och på somrarna i Blekinge. Därifrån återger Rikke Petersson egna minnen av Blix i ett personligt hållet förord, som sätter in Blix´ gärning i ett både historiskt och aktuellt sammanhang och ger en god introduktion till fortsättningen.

Blix förstod alltså tidigt faran med Hitler och nazismen och gav direkt uttryck för detta. Hans 30-talsteckningar i *GHT*, varav Petersson gjort ett rikligt urval, åskådliggör drastiskt och verkningsfullt, även för en sentida publik, vad som skedde i Tyskland under dessa ödesdigra år. Det album som han varje år gav ut var 1933 dedicerat till Hitler, som han redan 1922 träffade på under ett besök i München.

Blix var väl hemmastadd även i Tyskland. Efter att i sin ungdom ha arbetat i Paris, där han slog igenom med en serie respektlösa variationer på Rembrandt och Leonardo da Vinci, engagerades han av en världens ledande satirtidskrifter, den tyska *Simplicissimus*. Där verkade han i tio år, fram till 1918, då *Simplicissimus* hade kommit att inlemmas i den tyska krigspropagandan.

Återbördad till Norge startade han en nordisk variant av den tyska satirtidskriften, *Exlex*. Trots många framstående medarbetare bar den sig dock inte. Tidpunkten kunde annars förefalla väl vald i den pånyttfödda nordiska samhörighetskänsla som 1919 utmynnade i bildandet av Föreningarna Norden. Men som tidigare chefredaktören för *Dagbladet*, Arve Solstad, påpekar i *Nordisk Tidskrifts* serie om nordiska humorister (*NT* 3/1996): ”Aldri før eller seinare har noe nordisk blad samlet så mange for ikke å sie geniale, bidragsytere, det måtte gå galt”.

Flera av de kolorerade helsidesteckningarna från *Exlex* återges i boken. Blix gjorde från denna tid alltid texten till sina teckningar själv; korta och koncisa kommentarer med skämt som ofta fastnade i halsen. Han lade ner minst lika

mycket möda på texterna som på teckningarna. Men ibland behövdes ingen text som i hans dräpande satir från Berlin-olympiaden 1936, då en tysk häcklöpare gör Hitler-hälsning samtidigt som han passerar framför führerns tribun.

Rikke Petersson betonar att Blix till skillnad från många karikatyrtecknare var en oerhört skicklig tecknare. Med några enkla streck kunde han till exempel framställa de nazistiska ledarnas karaktärer. Hans karikatyrer av samtida nordiska kulturpersonligheter roade en stor publik, dock inte alltid objekten själva. Texterna gav hans konstnärskap en extra udd.

Mycket har skrivits om Ragnvald Blix, många utställningar har visat hans verk, men det var länge sedan en samlad skildring av Blix´ liv och gärning presenterades. Rikke Petersson ger en ny generation chansen att lära känna en av Nordens skarpaste satiriker. Hennes biografi är en lättillgänglig och underhållande men framför allt tankeväckande historiebok om 1900-talets första hälft.

Lars-Åke Engblom

Petersson, Rikke. *Ragnvald Blix. Karikatyrtecknaren som utmanade Hitler*. Folkuniversitetets Akademiska Press, Göteborg 2016.

OM SVERIGE–NORGE UNDER ANDRA VÄRLDSKRIGET

Omslaget till *Mats Wallenius & Anders Johanssons* vackra bok *Norges tack till Sverige* utstrålar nordisk sämja på högsta nivå. Vi ser ett kungligt handslag mellan Norges Olav V och Sveriges Carl XVI Gustaf. Tidpunkten är den 14 juni 1983 och platsen Galärparken bakom Nordiska museet i Stockholm. Handslaget bekräftar överlämnandet av en norsk gåva till Sverige, minnesmärket i natursten på 15 ton, som ett officiellt tack för att Sverige under den tyska ockupationen av Norge 1940-1945 utbildade och utrustade en norsk armé, mer oskyldigt kallade polistrupper. Vid invigningen var det 40 år sedan det första träningslägret upprättades. Det bör nämnas att kung Olav var kronprins vid Tysklands anfall 1940. Liksom kung Haakon VII och regeringen flydde han till London där en exilregering etablerades. Olav utnämndes till norsk försvarschef 1944 och hade nära kontakter med de allierade länderna.

Inledningsvis återges också de kungliga talen vid ceremonin. Det tycks vara bäddat för en officiös skildring av nordisk gemenskap under svåra tider, med förbigående av de spänningar som krigsåren skapade. Lyckligtvis är så inte fallet. Redan undertiteln ger en annan bild: *Svek, samverkan och solidaritet över Kölen 1940-1945*. På så sätt flaggas för att också känsliga teman behandlas. Syftet förefaller vara att motverka glömskan, oavsett om det rör sig om positiva eller negativa händelser. Minnesstenen är egentligen bara upptakten. Vi leds in i vad som hände för drygt 70 år sedan och på vilka sätt

dess erfarenheter kan bearbetas. Utan att tillgripa de teoretiska begrepp som används inom forskningen berörs ändå områden som historiebruk och minnesproduktion.

Författarna är väl insatta i nordiska förhållanden och historia. Den förre DN-journalisten Anders Johansson har skrivit flera böcker om just Sverige och Norge under krigsåren. Mats Wallenius är direktör för Svensk-norska samarbetsfonden som också utgett boken. Fonden är för övrigt också en skapelse efter kriget för att förstärka dialogen och samarbetet mellan de två grannländerna. Att boken utkommit hänger samman med att minnesstenen, som ansågs ha kommit i skymundan, flyttades och invigdes på nytt 2016. Dess nya plats är nedanför Norges ambassad längs Folke Bernadottes väg, även det med symbolisk betydelse på grund av dennes räddningsaktion för norska fångar med ”de vita bussarna” när Tyskland föll samman våren 1945.

I boken skildras de norska flyktingar som kom till Sverige (totalt 60 000), hur flyktingsamhällen växte fram, de stora organisationernas Norgehjälpen med dess matpaket och stöd åt fångar och inte minst polistrupperna, 15 000 normän som flytt till Sverige. En av initiativtagarna till denna ljuskygga verksamhet var kriminalteknikern Harry Söderman, ”Revolver-Harry” kallad. Eftersom i praktiken en armé byggdes upp i det neutrala Sverige var det hela ett klart brott mot neutralitetspolitikens regler. Hjälpen till flyktingarna omfattade även en särskild aktion för norska judar, 1200-1300 kom därigenom att räddas.

I sitt tal i juni 1983 uttryckte Olav V även sin tacksamhet mot de svenska publicister som envetet rapporterat om avrättningar och förföljelser i Norge under ockupationen. Främst av dessa var redaktören för Göteborgs Handels- och Sjöfarts-tidning, GHT, Torgny Segerstedt, och Ture Nermans antinazistiska *Trots Allt*. Bägge mötte åtskilligt motstånd i Sverige under kriget, såväl från myndigheter som delar av opinionen.

Därmed är vi inne på de mer känsliga inslagen i den norsk-svenska historien. Eftergifterna gentemot Tyskland i form av tysk permissionstrafik på svenska järnvägar skapade bitterhet i Norge. Detsamma gjorde medgivandet för division Engelbrecht att transporteras från Norge via Sverige till fronten i öst när Tyskland angrep Sovjetunionen i juni 1941. Båda besluten stred mot den officiella neutralitetspolitiken.

Andra kritiserade händelser var att kung Haakon inte garanterades fri lejd om han under flykten från tyskarna efter 9 april tog sig in i Sverige. Med sin uniformering och ställning som militär överbefälhavare riskerade han internering i Sverige, något som var i överensstämmelse med krigets lagar men som förblivit ett sår för många norska medborgare. Att kronprinsessan Märtha ska ha fått ett motsträvt mottagande när hon och de tre barnen korsade gränsen på väg till högfjällshotellet i Sälen har också bidragit till bitterheten.

I Stockholm kunde norska flyktingar mötas av misstänksamhet och polisen höll dem under uppsikt för att inte spänningar med Tyskland skulle uppstå. Den svenska regeringen, särskilt utrikesministern Christian Günther, anses också ha hållit en klar distans till den norska representationen i Stockholm.

Författarna diskuterar alla dessa frågor, med förståelse för den norska bitterheten, men också för den pressade situation som Sverige befann sig i. De beklagar också den minskade kunskapen om krigsåren, något som kan leda till ömsesidig misstänksamhet. Mer forskning anbefalls för att reda ut oklara områden. Önskemålen om forskning finns det all anledning att understödja. Samtidigt kan man konstatera att vi vet betydligt mer nu om krigsåren än för 50-60 år sedan. Ändå möts mer spektakulära böcker och inlägg om de omfattande sveken mot Norge och den massiva nazismen och antisemitismen i Sverige ofta positivt, utan förståelse för de förhållanden som rådde då. Det tycks som att författare – och en del forskare – strävar efter att ständigt avslöja att nazismen och antisemitismen var betydligt mer omfattande än vad vi tidigare har trott. Har någon under de senaste decennierna kommit fram till att utbredningen av nazistiska idéer varit mindre än befarat? Sådana brister kan inte botas bara av ny forskning, utan kanske än mer av böcker och filmer som kan skildra de moraliska och politiska dilemman som dåtidens aktörer befann sig i. Ett exempel är den i Norge hyllade och till Sverige komna spelfilmen *Kungens nej*, om flykten i april 1940. I samtiden var inte allting lika självklart som när vi med facit i hand i efterhand frikostigt delar ut våra domar.

Förståelse för historien kan vara viktigare än nya detaljkunskaper.

Torbjörn Nilsson

Mats Wallenius & Anders Johansson. *Norges tack till Sverige. Svek, samverkan och solidaritet över Kölen 1940-1945*. Svensk-norska samarbetsfonden, Stockholm 2016.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:
 Bergquist, Mats, docent, fd ambassadör, Stockholm
 Engblom, Lars-Åke, professor em, Göteborg
 Hedelius, Anna, litteraturkritiker, Stockholm
 Kuusisto, Anja, journalist på Hufvudstadsbladet, Helsingfors
 Liljeroos, Mats, musikkritiker på Hufvudstadsbladet, Helsingfors
 Torbjörn Nilsson, professor i historia, Södertörns högskola
 Wiklund, Lena, NT:s redaktionssekreterare, Stockholm
 Wilén, Henrik, förbundssekreterare i Föreningarna Nordens Förbund,
 Köpenhamn

SAMMANFATTNING

Finlands 100-årsjubileum som självständig stat är huvudtemat för *NT* 4/17. Numret inleds med Henrik Meinanders artikel om Nordens betydelse för det självständiga Finland. Ralf Friberg skriver därefter om nyligen avlidne Mauno Koivisto som var landets president 1982-1994. Om de planer som förekom på 1930-talet om ett slags brobygge mellan Finland och Estland handlar Seppo Zetterbergs bidrag. Sonja Sjöholm uppmärksammar att Finland var först i Europa med att införa kvinnlig rösträtt 1906. *NT*:s serie om kriminalromanen i Norden har kommit fram till Finland. Tomi Riitamaa tar upp såväl den finskspråkiga som den svenskspråkiga deckargenren. *Hufvudstadsbladets* uppburne chefredaktör Jan-Magnus Jansson porträtteras av den fd *Hbl*-medarbetaren Henrik Wilén i *NT*:s serie om ledande nordiska publicister.

Helsingfors nordistiskt sinnade borgmästare Jan Vapaavuori framför sina tankar om den finländska huvudstaden som ett brofäste för samverkan med Asiens storstäder i *NT*-intervjun.

Under vinjetten *För egen räkning* sammanfattar Mari Herranen sina intryck från Nordiska rådets 69:e session i Helsingfors. Anders Ljunggren tar i *Krönika om nordiskt samarbete* upp Nordens relationer till EU respektive EES.

Letterstedtska föreningens mångåriga medlem Birgitta Malmros har avlidit. Kollegerna Bert Isacson och Eva Smekal tecknar hennes minne. Föreningens mångskiftande verksamhet sammanfattas också.

Bokessän är skriven av Mats Bergquist som tar upp två aktuella böcker om den finländske marskalken och sedermera presidenten Gustaf Mannerheim. *Kring böcker och människor* består av åtta bidrag, merparten från finländsk horisont. Anja Kuusisto inleder med en recension av en biografi om fd statsministern Alexander Stubb. Mats Liljeroos skriver om två böcker om kompositören Jean Sibelius. Henrik Wilén rapporterar från årets s.k. Hanating som samlade en rad nuvarande och fd finländska och svenska försvarsministrar på Hanaholmen i slutet av oktober månad.

Anna Hedelius anmäler Jesper Högströms mäktiga biografi om författaren Hjalmar Söderberg. *NT*:s redaktionssekreterare Lena Wiklund skriver om Görel Cavalli-Björkmans biografi om den svenska konstnären Sigrid Hjertén. Lars-Åke Engblom anmäler en biografi om den norske satirikern Ragnvald Blix som utkommit i Sverige. Numret avrundas med Torbjörn Nilssons recension av en skrift om Sverige och Norge under andra världskriget utgiven av Svensk-norska samarbetsfonden. Årsregistret är utarbetat av Lena Wiklund.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Suomen 100-vuotisjuhla itsenäisenä valtiona on *NT* 4/17:n pääteema. Ensimmäisenä on Henrik Meinanderin artikkeli Pohjolan merkityksestä itsenäiselle Suomelle. Ralf Friberg kirjoittaa sitten hiljattain kuolleesta Mauno Koivistosta, joka oli maan presidentti 1982–1994. Seppo Zetterbergin artikkeli puolestaan käsittelee 1930-luvulla esiintyneitä suunnitelmia eräänlaisesta Suomen ja Viron välisestä sillanrakennuksesta. Sonja Sjöholm kiinnittää huomiota siihen, että Suomi oli ensimmäisen Euroopan maa, jossa toteutettiin naisten äänioikeus jo 1906. *NT*:n sarja Pohjolan kriminaaliromaaneista on nyt Suomessa. Tomi Riitamaa ottaa esille sekä suomen- että ruotsinkielisen dekkarigenren. *Hufvudstadsbladetin* arvostettua päätoimittajaa Jan-Magnus Janssonia kuvaa lehden entinen työntekijä Henrik Wilén *NT*:n sarjassa johtavista pohjoismaisista lehtimiehistä.

Helsingin pohjoismaismielinen pormestari Jan Vapaavuori esittää *NT*:n haastattelussa ajatuksiaan Suomen pääkaupungista sillanpäänä yhteistoiminnassa Aasian suurkaupunkien kanssa.

Vinjetin *För egen räkning* alla Mari Herranen tiivistää vaikutelmansa Pohjoismaiden neuvoston 69. istunnosta Helsingissä. Anders Ljunggren käsittelee palstallaan *Krönika om nordiskt samarbete* Pohjolan suhteita EU:hun ja Etaan.

Letterstedtska föreningens monivuotinen jäsen Birgitta Malmros on kuollut. Hänen kollegansa Bert Isacson ja Eva Smekal kirjoittavat muistosaanat. Myös yhdistyksen moninainen toiminta tiivistetään.

Bokessän on Mats Bergquistin, joka ottaa esille kaksi ajankohtaista kirjaa Suomen marsalkasta, sittemmin presidentistä Gustaf Mannerheimistä. *Kring böcker och människor* koostuu kahdeksasta artikkelista, suurimmaksi osaksi Suomen horisontista katsottuna. Anja Kuusisto kirjoittaa arvostelun entisen pääministerin Alexander Stubbin elämäkerrasta. Mats Liljeroos kirjoittaa kahdesta, säveltäjä Jean Sibeliusta käsittelevästä kirjasta. Henrik Wilén raportoi Suomen ja Ruotsin nykyisten ja entisten puolustusministerien kokouksesta, joka pidettiin Hanasaaressa lokakuun lopussa.

Anna Hedelius ilmoittaa Jesper Högströmin mahtavan, kirjailija Hjalmar Söderbergin elämäkerran. *NT*:n toimitussihteeri Lena Wiklund kirjoittaa Görel Cavalli-Björkmanin laatimasta ruotsalaisen taiteilijan Sigrid Hjerténin elämäkerrasta. Lars-Åke Engblom ilmoittaa norjalaisen satiirikon Ragnvald Blixin elämäkerran, joka on ilmestynyt Ruotsissa. Lopuksi Torbjörn Nilssonin arvostelee Ruotsalais-norjalaisen yhteistyörahaston julkaiseman teoksen Ruotsista ja Norjasta toisen maailmansodan aikana. Vuoden rekisterin on laatinut Lena Wiklund.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2017 sin hundrafyrtionde årgång, den nittiotredje i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden påbörjades 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt hänför sig till de nordiska ländernas gemenskap och samarbete. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år. *Prenumerationspriset inom Norden för 2018 är 250 kr, lösnúmerpriset är 65 kr.*

Prenumeration för 2018 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr 4091 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Box 1083, SE-101 39 Stockholm. Tel +46-(0)8-50611300. Äldre årgångar kan rekvireras från redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 1074, SE-101 39 Stockholm
Besöksadress c/o Föreningen Norden, Drottninggatan 30, Stockholm
Telefon +46-(0)8-654 75 70. Telefontid fredagar 10-12
E-post: info@letterstedtska.org
Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, c/o Föreningen Norden, Drottninggatan 30, Stockholm
Tel 070-6457404. E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavnsgade 26, 3. tv., DK-2100 København Ø
Tel 20 21 24 66. E-post: henrikwivel@yahoo.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla
Tel 050 552 1151. E-post: guyvindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-104 Reykjavík
Tel 854 21 70. E-post: sngola@simnet.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo
Tel 97 51 84 15. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no